

MLADIKA

LETNIK VII. DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI 1926. ŠT. 1.

Kruh.

Povest Slovenske Krajine.* — Spisal Matija Malešič.

Pripovedujejo:

Tri ptičke so priletele iz Slovenskih goric. Pela je prva, pšenični klas je nosila v kljunčku druga, sladki grozdek je nosila v kljunčku tretja. Preletele so Muro. Na Ravensko je sedla prva, na Dolinjsko je odletela druga, tretja ni našla kraja, kamor bi sedla. Borovih gozdov po Goričkem je je bilo strah, po ravnini sta se že udomili tovarišici, vrniti se v Slovenske gorice ni marala. Prhutala je in iskala primerne kraja. Iskanje in prhutanje jo je utrudilo in ožejalo. In je pozobala sladke jagode z grozdka, obran češuljek ji je padel iz kljunčka. Prestrašila se je, ko se je zavedela, kaj je storila s svojim darom, žalost jo je prisilila, da se je skrila v borovih gozdovih na Goričkem.

* * *

Čuj petje po Ravenskem! V belih domovih pojejo, po belih cestah pojejo, po zelenih poljih pojejo, po belih vasicah pojejo. Saj ni bogatije, da bi se je človek objedel, saj ni belega kruha, da bi ga človek metal ptičkom pod nebom — ali človek živi! Dober je i soržičen, dober je i koruzni kruh, če ni belega! Lep je svet! Čemu bi bil človek na tem belem svetu čemerem?

Glej, da vidiš ravna polja na Dolinjskem, ko valovi po njih zlata pšenica! Pa da vidiš mogočne gradove sredi prostranih parkov, pa bogate vasi z belimi dvori, pa bele grofovске pristave, pa polne žitnice in kašče! Ravne bele ceste teko po ravnini, vitki jagnedi in ponosne akacije jih spremljajo. Kočije drdrajo po belih cestah, na obiske se vozijo sosede, ki so siti belega kruha.

Dosti je kruha po Dolinjskem in Ravenskem. Da imaš le košček zemlje — pa živiš! In grofu se ne pozna, če trikrat na dan nasiti vse, ki mu služijo.

Ni kruha na Goričkem. Tam je preveč ljudi, peščena zemlja pa je skopa, skopa. In če imaš kos

peščene zemlje — ne izvlečeš iz nje toliko, da bi nasitil svojo družino. Tam po Ameriki sanjajo Goričanci o svojih domovih in borovih gozdovih; po ogrskih pustah in slavonskih ravninah škropijo svoj znoj Goričanci; ropotanje strojev po nemških tovarnah duši vzdihne Goričancev, ki iščejo kruha.

Zakaj nisi prinesla, ptička, daru na Goričko?

Lahko tebi peti, Ravensko; lahko se tebi bahati, Dolinjsko! Skrb se plazi po Goričkem, petja ni; bahavosti ni. Siromakom po Dolinjskem in Ravenskem je gospod — grof; reže jim kruh grofovsko; po Goričkem je gospod — palir!

O, kako je grenak kruh, ki ga reže palir!

Prvo poglavje.

Palir Ritoper je prijazen.

1.

Štefan Veren se solnči na klopici pred svojo bajto. Lepo nedeljsko popoldne je, polno toplega pomladanskega solnca. Pogled plava po nepregledni ravnini, ki leži pred njim ko na dlani. Bogati grofovski dvori se šopirijo med umetnimi nasadi; bele pristave so posejane po planjavi; ravne ceste spejo križem-kražem proti Muri, proti Radgoni, proti Soboti, na Dolinjsko, na Ravensko, na Goričko; ponosne akacije spremljajo v ravnih vrstah ceste, vitki jagnedi sanjajo ob njih; bele vasice — ko da se je zagnala jata belih golobov med goste sadovnjake; radgonski grad, Kapela, ljutomerske gorice žarijo v solncu, se bahajo v bogastvu. Tu doli po Ravenskem, tu doli po Dolinjskem, tu je dosti kruha, tam po Slovenskih goricah, tam po ljutomerskih goricah, tam za Muro, tam za sivim pasom je bogastvo, je izobilje.

Goričko, Goričko! Peščene njivice po Goričkem dihajo v napetem pričakovanju ko njihove gosposke tovarišice po ravnini. In vendar — ko berača pred grofom jih je sram. Razmetane med borovje, pripete na obronke gričev, stisnjene med borne kočje čakajo v brezupni nemoči na dan, ko jih bo gladila skrbna roka, ko jim bo govoril gospodar mehke besede in sadil svoj up po njih. S strahom čakajo na dan, ko jih bo klel, ker niso izpolnile upov, ker jih niso mogle.

* Prekmurci nazivajo svojo ožjo domovino Slovensko Krajino, kar je bolj prav kot Prekmurje. Zakaj zanje so pač Prekmurci štajerci, ki so preko Mure. — »Palir« je v Slovenski Krajini človek, ki nabira ljudi ter jih vodi na veleposestva, kjer od pomladi do jeseni vrše kmečka dninarska dela. Plačilo dobe jeseni v pridelkih.

Skrb ovija Verenovo glavo. Dva otroka se sučeta tam ob meji okoli kravice, ji tiščita gobec k zemlji in jo silita, da bi zagriznila v velo, od snega poležano travico ter dala zvečer mleka. Štirje kričijo v bajti in prosijo mater kruha, belega kruha danes, ko je lepa, sveta nedelja; najmlajši steza iz zibelke roke po materi in vrešči, da gre skozi ušesa. Najbrže je lačen. Sedem jih je, sedem, ki prosijo mater kruha. Sedem! Ko se Veren vrne v jeseni z dela, jih bo osem.

Za oral zemlje, peščene zemljice, je Verenove. Tesen ograjček in hišica s hlevom brani, da niti celega pluga ne more obsejati. Pa devet ust in ustec pri hišici, devet želodcev, ki bi jim niti neosoljena praprot ne škodila!

»Lepo ti je Bog dal, Veren!«

Veren se zdrzne in dvigne glavo.

Palir Aleksander Ritoper krene s ceste proti klopici.

»Baš lepo, da mi ni mogel lepše!«

»Solničš se in nimaš skrbi.« Ritoper prisede.

»Baš nobenih skrbi!« Veren si potegne z roko preko čela in se zagleda po Ravenskem.

Ritoperju je nerodno in ne ve prav, kako bi začel.

»Lepo je na tvoji klopici.«

Veren molči.

»Tako prijetno sije semkaj solnce.«

Veren molči.

»In ta razgled!«

Veren molči.

»Takega mesta ni na vsem mojem posestvu ko je ta tvoj prostorček.«

Veren molči, gleda po Ravenskem, Ritoperja ne pogleda.

Ritoper sname klobuk z glave, si pogladi ozko plešo in vzdihne. »Ko bi mogel človek vsaj vsako nedeljo popoldne posedeti na tej klopici, gledati ta lepi svet in uživati v miru in brez skrbi solčno gorkoto.«

Veren ničesar ne reče in gleda po Dolinjskem.

»Pa imaš toliko skrbi, . . . toliko skrbi, da včasih misliš, da ti počí glava. Novo hišo sezidam; s trgovino je križ na vasi; ljudje nimajo denarja za gostilno; naše njive ne rode ko po Dolinjskem in Ravenskem; poljsko delo je v rokah. Pogodbo sem sklenil na Ogrskem. Na pot bo treba. Skrbi, skrbi, skrbi!« Ritoper si znova pogladi plešo in pogleda Verena.

Veren čuti pogled, pa se noče izdati in molči. Gleda po Dolinjskem.

»Saj pojdeš tudi letos na delo?« Ritoper prime Verena za ramo, ga strese in mu pogleda od blizu v oči.

»Pojdem že . . .« Veren strese Ritoperjevo roko s svoje rame. »Saj moram!«

»Tudi jaz pojdem!« Kakor da je vzrastel iz zemlje stoji pred Ritoperjem Verenov Štefanček. »Dovolj sem

že močan! Sosedov Ludvik je slabši in manjši, pa pojde. Tudi jaz pojdem!«

Ritoper premeri z očmi trinajstletnega dečka, ki stoji na prstih, da bi bil večji in bi našel milost v palirjevih očeh. »Ti?« se začudi palir.

»Ali ne greš h kravi?« ga odganja oče.

»Kravo bo pasel Matjažek! Jaz pojdem letos na delo!«

»Brez mojega dovoljenja, kajne?« Veren skoči s klopice in nažene predrznega fantka.

»Če samo kilo pšenice zaslužim, bo pri nas zalegla!«

»Tiho! Ne vtikaj se v najine pomenke.«

Ritoper se smeje. »Tvoja kri, Veren, čista tvoja kri.«

Veren nejevoljno zamahne z roko.

»Pa ga vzemi s seboj! Pri kuhinji bi pomagal, vodo bi prinašal. Petdeset kil pšenice primaknem k tvojemu zaslužku.«

Veren ostro pogleda Ritoperju v oči. »Prezgodaj začne jesti grenak palirjev kruh, pa če gre šele z dvajsetim letom prvič na delo.«

Ritoperju oster Verenov pogled in take besede niso po volji. »I, no! Kakor veš in znaš! S teboj bi šel in bi ga imel vedno pred očmi, zato sem mislil . . .«

»In celih petdeset kil pšenice bi mi navrgel k plač!«

Ritoper čuti pikrost in v zadregi maha s klobukom. »Kakor pač veš, kakor pač veš! Fantiček je za svoja leta krepak in močan . . .«

»Pa bi rad že sedaj izsesal iz njega njegove mlade moči.«

»Štefan, ne bodi vendar! Sam se je ponudil, mislil sem, da ti bo prav. Fant ima prav! Vsaka kila zrnja zaleže!«

Moža molčita. Veren gleda po podolgasti sivi plasti, ki se dviga iz Mure, Ritoper ga gleda od strani in mu je nerodno, ker je Veren slabe volje in nezgovoren.

»Jeziš se name, Veren, vem, da se jeziš. Radi lanskega leta. Verjemi mi, da po krivici. Zgubo sem imel lansko leto.«

»Kakor vsako leto! — Zato pa zidaš letos novo hišo.«

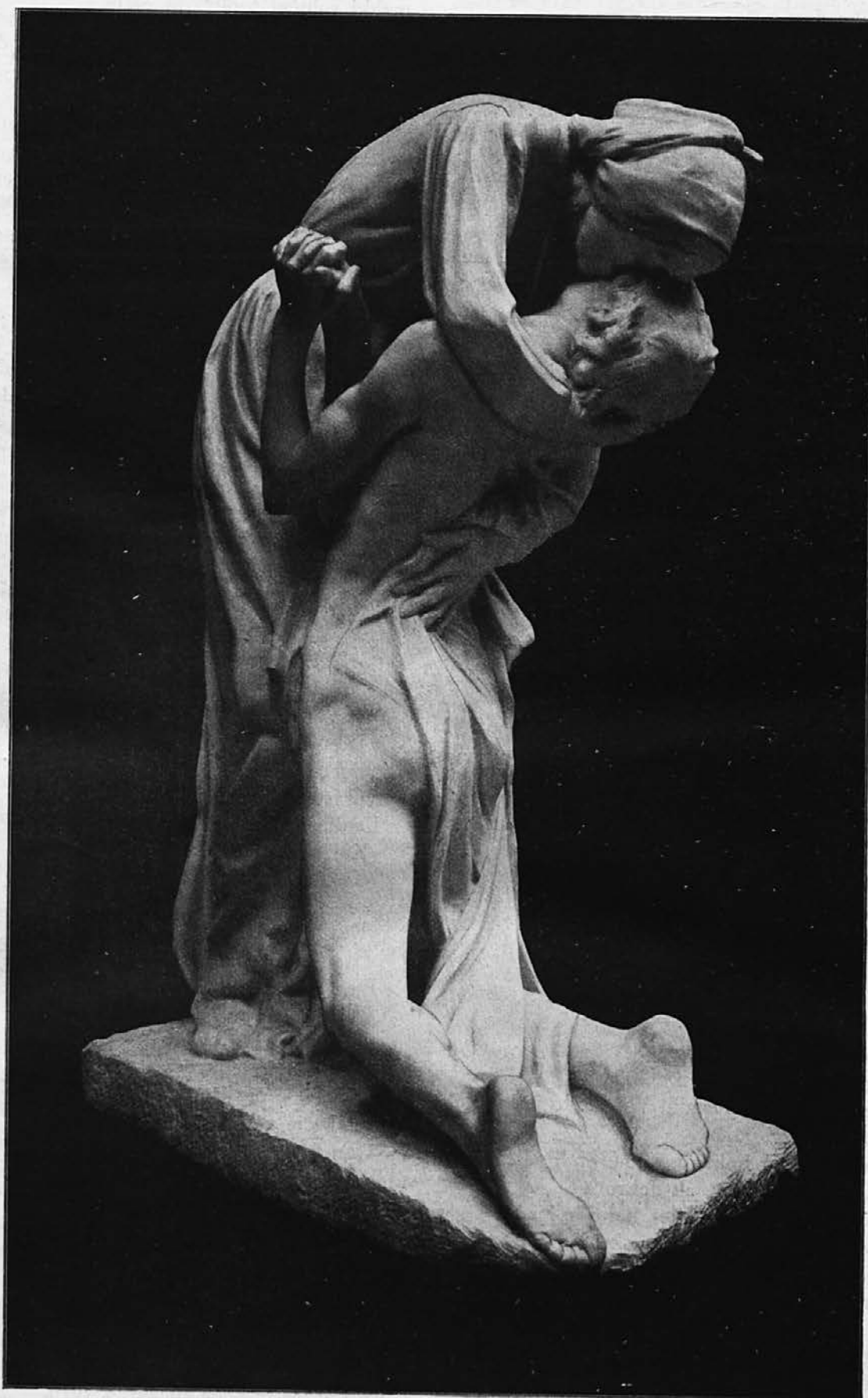
»Na novo hišo mislim že, odkar sem palir. Poslušaj me, Štefan. Za letos se mi je posrečilo skleniti še dosti primerno pogodbo. Vsa dela na veleposestvu sem prevzel. Ako bo dobra letina, dobim toliko, da ne bom gledal na kilo, dve kili pšenice. Zlasti pri tebi ne.«

»Kakor lansko leto!«

»Nisem jaz kriv! Veleposestvo je krivo! Sam sem trpel škodo in sem imel zgubo . . .«

»Palirji imajo vsako leto zgubo! Iz samih zgub zidajo hiše in jedo bel kruh!«

»Da ni lansko leto pobila toča . . .«

Braeke.

Odpušćenje.

Bruselj.

»In če letos pobije? Ne pobije tebi, pobije nam!«

»Tebi dam, kar ti obljubim, in če dam iz svojega. Sam veš, koliko dam nate.«

»Občutil sem lansko leto!«

»Po deset kil pšenice na mesec ti dam več ko drugim! Samo ne pravi tega drugim, ker bi hotel vsak imeti več!«

»Saj govoriš, ko da sem se ti že prodal za letos.«

»Menda vendar ne misliš iti s katerim drugim?«

»Podlesnik je povprašal, če še nisem nikomur obljubil; Kūhar je bil včeraj pri meni.«

Ritoper zardi. Nič mu ni hujšega, ko če mu prevzame drugi palir delavce, na katere se zanaša. »S Kūharjem bi šel?«

»Zakaj ne, če plača bolje ko ti?«

»In s Podlesnikom bi šel? Kaj ga ne poznaš?«

»Pojdem s tistim, ki bolje plača! Desetero ust in ustec bo jedlo, kar prislužim s svojim trdim delom!«

»Poznava se, Veren!«

»Še predobro!«

»Dosti dobrot sem ti že izkazal!«

»Občutil sem jih to zimo, ko smo stradali!« Veren vstane in se ozre na hišico. Žena sloni na oknu in prisluškuje, otroci se prerivajo na drugem oknu in vlečejo na uho. Vedo, da se razgovarja oče o kruhu, in so radovedni. Štefanček se kuja na hišnem pragu.

»Kaj ti je tako daleč do mene? Zakaj nisi prišel? Pomogel bi ti.«

»In me imel sedaj v krempljih, da bi sploh ne mogel izbirati, s kom naj grem! In bi mi kratkomalo odredil: Toliko in toliko dobiš! Iti itak moraš z menoj!«

»Štefan!«

»Stradali smo — pa vsaj lahko izbiram! Kdor da več, s tistim pojdem!« Veren vtakne roke v žep, obrne Ritoperju hrbet in korači proti hišici.

»Stopi pojutrišnjem pod večer k meni, da se pomenimo.«

»Če ne pride še danes Kūhar ali če ne stopim jutri k Podlesniku — morda pridem!« Veren se ne ozre na Ritoperja in stopi v vežo.

»Preoster si, Štefan!« kara žena.

»Vračam, kar mi je posodil! Veš, kako je naredil lani z menoj.«

»Pri roki nam je bolj ko Kūhar in Podlesnik!«

»Varuj se mi Ritoperjevih dobrot.«

»Preveč si mu povedal! Glej, kako je jezen.«

»Kaj pa mi očita, da nimam skrbi?« Veren zamahne z roko in izstopi pri zadnjih vratih iz veže.

Ritoper je jezen, da ves drgeta. »Oholost siromašna!« bi iztisnil iz sebe, pa ne iztisne, ker ni odločen, ali bi stopil za Verenom ali bi odšel.

Verenka zapira okno.

Ritoper se odloči in ne stopi za Verenom. Stisne pesti, zakolne skozi stisnjene zobe in oddrobni po vasi.

2.

Šiftarjeva Ilonka sedi na vežnem pragu, se koplje v mehki solnčni toploti in plete.

Mati pospravlja po ozki sobici.

Izza Suhičevega vrta vzkipi prešerna pesem:

»Imam mline, imam žage,
imam ljubice tri,
pa meljem, pa žagam,
pa gledam vse tri.«

Ilonka se zdrzne, dvigne glavo, si zasenči oči in gleda po sosednjem vrtu. Nikogar ne opazi. Pa odpoje:

»Ti misliš, ti misliš,
da rada te imam.
Ti fige pokažem,
za norca te imam.«

Ne gleda po vrtu, pogled obrne na pletenje. Ko da poje sama sebi ali ko da je je sram rdečice, ki ji je vzklikala na licih.

Ne več prešerno, skoro hrepeneče poje moški glas:

»Kraj Mure sem hodil,
kraj Drave še ne,
vse ljubce sem videl,
al svoje še ne.«

Ilonka ne dvigne glave, hitro plete in poje:

»Ti misliš, ti misliš,
da rada te imam.
Ti fige pokažem,
za norca te imam.«

»Tako?« Pred Ilonko stoji Suhičev Ivan. Razgret je in dobre volje. Iz oči mu sijje ljubezen, na ustih igra vprašujoč smeh.

Ilonka se prestraši. »Tako me prestrašiš!«

»Kaj mi poješ tako?«

»Kakor si posodil, tako sem vrnila! Če imaš tri...«

»Deset, če hočem!«

»Sto jih imaš lahko, pa se ne bom jokala!«

Ivan se naglo sklone in jo ujame za roko.

»Pusti me!« se brani Ilonka. »Mati so v hiši.«

»Lep par! To rečem in sem vedno trdil.«

Ivan osuplo odskoči.

Ritoper je neslišno pridrobnel in stoji pred bajto.

Ilonka je vsa rdeča in v zadregi.

Ivan bi ga najrajši s pogledi pogreznil v zemljo.

»Človek malo ponagaja...« se skuša opravičevati, pa mu beseda zastane.

»Nič, nič zato! Saj sta mlada! In lepa! Ko bosta šla v cerkev, bo drlo staro in mlado na cesto, da vidi par, kakršen ne gre k poroki vsako leto.«

Ivanu je nerodno, dasi mu Ritoperjeve besede niso čisto zoprne,

Ilonkina lica gorijo v rdečici. Zgane pletenje, plane s praga in hoče zbežati v vežo.

»Vidiš jo, veverico! Postoj malo, da se pomeniva! K tebi sem prišel,« hiti Ritoper.

Ilonka ga vpraševaje pogleda, začudeno ga meri Ivan.

»Ne glejta me tako! Saj nisem prišel snubit! Sem že oženjen! Pa da sem i vdovec — hm, kislo grozdje, kajne!«

Ilonka hoče uteči iz veže v sobo.

»Tak poslušaj! Lansko jesen si rekla, da bi šla letos z nami. Se nisi premislila?«

Z Ilonkinih lic gine rdečica, obstoji, pozabi, da je hotela zbežati v sobo. Ivan pogleduje Ilonko, pogleduje Ritoperja.

Mati stopi iz sobe.

»Bi šla, Ilonka?«

»Da bi šla?« Materi se izvije vzdih iz prsi.

»Zakaj bi naj ne šla? Saj vem, da ne vzdrži! Ji je že v krvi, da ne bo mirovala, dokler se ne odloči, da gre. Oče je hodil, ti si hodila do pred leti — tudi Ilonka pojde! V krvi je to!« razlaga Ritoper.

»Pa bi ji ne bilo v krvi!« Materine besede so težak vzdih.

»Kaj pa ji bo hudega? Dober kos sveta si ogleda, vidi tuje ljudi in šege in — kar je glavno — zasluži, zasluži.« Ritoper mimogrede pogleda po borni bajti in prazni veži.

»Zaslužila bi! Ali... ali, saj je še otrok!«

»To se ti le zdi! Mislim, da sama ne misli tako! In nekdo drugi tudi ne!« Ritoper prijazno pomežikne Ivanu. »Bale bo treba, bale! Praznih rok je vendar ne pustiš pred oltar. Če si prisluži za balo...«

»Zaradi bale...« reče počasi in tiho Ivan, pa se vgrizne v jezik. Le kako mu je moglo priti na jezik! Izbleknil bi neumnost in razodel najskrivnejše misli svojega srca, ki jih sam le strahoma in v samoti pre-mišljuje. Ves zardi in obrne materi hrbet.

Tudi Ilonka zardi in povesi pogled.

»Tem slabše, če ni več otrok! Same je vendar ne morem puščati med svet. Na poljskem delu se nabere vsakojakih ljudi, če bi šle obe...«

Ivan je materi hvaležen in jo pritrjevalno pogleda.

Ritoper naglo s palirskimi očmi presodi vdovo in ni zadovoljen.

Ilonka dvigne glavo. »Da bi Vi šli, mati?«

»Kaj veš, sirotišče, kak je svet.«

»Saj ne pojde sama! O, koliko nas gre! Skoro pol naše vasi! Saj bo med samimi domačini in ko doma.«

»Ali pojde Veren s teboj?«

»S kom pa pojde? Kaj nista domači? Pa bi šel s tujim palirjem?«

»Ali je obljubil?«

»Pojutrišnjem se domenimo. Saj prideš k pogodbi, Ilonka?«

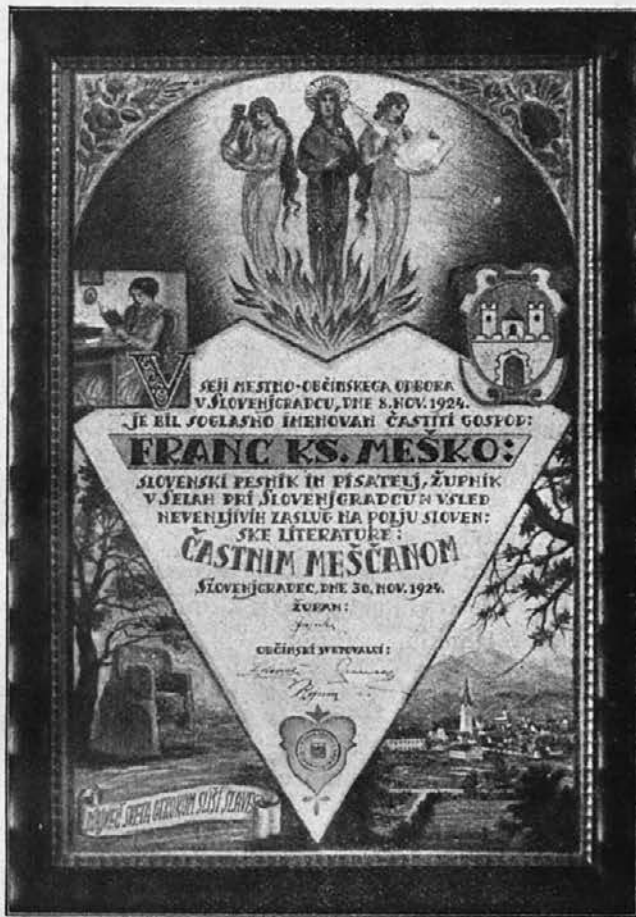
Silno prosijo svetle Ivanove oči: »Ilonka, reci, da ne prideš! Ilonka, Ilonka, ali ne čutiš, kdo te prosi in kako iz dna srca te prosi?!«

Materin pogled govori: »Ne hodi, hčerka!« Govori pa tudi: »O, koliko sva pretrpeli ta leta po očetovi smrti. Koliko sva pretrpeli to zimo! Glej siromaštvo!«

V Ilonki se bori: Ali je res v krvi to hrepenenje po daljnih, tujih krajih? Mati bi šla pri vsej svoji bolehnosti sama, samo da bi ne stradali na zimo, kakor sva to zimo. Saj tisto, kar zaslužiš s šivanjem, ni niti za nezabeljen krompir.

Ilonka ne pogleda Ivana, pogleda mater, pogleda Ritoperja in vpraša: »Pojutrišnjem, pravite?«

»Pojutrišnjem!«

Diploma Slovenjgradca za pisatelja F. K. Meška.

»Le ako gre Veren s teboj, da popazi nanjo! In ne s prvimi delavci! Premrzlo je! Šele h košnji ali k žetvi in mlatvi!«

»Ilonka!« Ivan je žalosten in tiho jekne.

Po strani ga pogleda Ritoper. »Pojutrišnjem! Pomigne Ilonki in oddrobni po vasi.

3.

Ura tiktaka na steni. Skrušeno sedi pri mizi Sotlička in jo posluša. Vdova pogleduje po Andražu, ki je zleknjen po klopi in gleda nekam skozi okno.

Žalost leži že leta in leta na Sotličevi bajti. Bajta se seseda, ko da je bridkost, ki jo tlači, pretežka in preogromna.

Tiktakaj, ura, tiktakaj nepretrgoma in dolgo, dolgo! O, Andraž je ko mlad hrast v gozdu! Tiktakaj, ura!

Kakor štiri rdeče, zoreče jabolke so bili sinovi, ko je padel mož pod voz in ga je povozilo in je umrl. — Ustavila se je ura in ni tiktakala tri mesece.

Roke je pokrival žulj na žulju — dva sama žulja sta bili njeni dlani —, od ust si je pritrgovala, da jih je odgojila in so dorastli. Pa je premotilo najstarejšega, zasanjal je o ameriških dolarjih, izposodila si je denar, ker si ni dal izbiti iz glave, in je šel. Pošiljal je leto dni. — Ustavila se je ura — vedela je, da je nesreča. Zasulo ga je. Šest mesecev ni tiktakala ura.

Za njim sta hotela dvojčka. Ni ju pustila. Doma nista vzdržala v siromaštvu. V mlin sta šla na Muro, prihajala domov, hodila ju je obiskovat, če nista prišla. Lepo so živeli tedaj, bel kruh se je smejal na mizi, ob petkih in svetkih. Pa je narastla Mura, odtrgala mlin, odnesla brata v mlinu. — Ustavila se je ura in ni tiktakala leto dni. — Mlin so nekje ujeli, brata sta utonila. Trupli počivata tam daleč nekje v medijmurski ravnini.

Tiktakaj, ura, tiktakaj, ne ustavi se, dokler gleda Sotlička nebeško solnce! Ne daj, Bog, te grozote! Andraž je ko mlad hrast!

Le kam strmi? V Ameriko se mu hoče? Na Muro? Nikamor! Tiktakaj, ura!

»Dober dan vama Bog daj!« pozdravi Ritoper.

Mati se prestraši, sin plane s klopi in se pretegne, da zapoka v členkih.

Polirjev pogled se vzradosti. »Pojutrišnjem bo pomenek! Saj pojdeš, Andraž?«

»Ne pojde! Ne pustim ga!« jekne mati.

»Vašega krila se ne morem vedno držati. Saj se mi ljudje že posmehujejo.«

»Andraž, Andraž, ne veš, kaj govoriš!«

»Bajta se seseda in razpada. Z lačnimi slinami je ne morem popraviti! Bel kruh smo tudi že jedli pri nas in mi je dolg čas po njem.«

»Za kako ceno smo jedli bel kruh?«

»Saj ne grem na Muro!« Andraž se skoro jezno otrese na mater. »Pridem! Pojutrišnjem!«

»Ne jemlji mi zadnjega sina, Ritoper!«

»V jeseni, ko prinese pšenice, boš govorila drugače.«

Ritoper hoče oddrobneti.

Sotlička stopi za njim. »Ali gre Veren s teboj?«

»S kom pa naj bi šel, če ne z domačim parirjem?«

»Če ne gre Veren, ga ne pustim in ne pustim! Neizkuššen je še Andraž in premlad!«

Tiktakaj, ura!

»O Veren, Veren...« se jezi Ritoper na tihem, a prijaznega izraza na obrazu noče pregnati.

»Boš že videla!« govori Horvatov Geza Ritoperjevi Lini. In njegov obraz je ves zavrt v skrivnost, pogled zaplava skozi vrata štacune v daljavo in je zagoneten, ko da vidi nekaj, česar drugi ne vidijo, ko da ve nekaj, česar drugi niti ne slutijo. O, to bodo gledali, ko zvedo! Lina, niti ne slutiš! Strmela boš in odpirala oči!

Lina lista po knjigi in ne ve, kaj bi odgovorila skrivnostnemu Gezi.

Mati ga je prislužila v Budimpešti in poslala nobogljeno dete bratu. Brat je robantil. Zlat denar mu je zamašil usta. Radi zlatega denarja so začeli ljudje šepetati o sreči Horvatove Mariške in o visokem gospodu v Budimpešti. Horvat je previdno molčal o sreči svoje sestre, prejemal zlat denar in ga nosil v Ritoperjevo krčmo. Ko je Geza dorastel šoli, ga je poslala mati v mesto. Še bolj so govorili ljudje o sreči Horvatove Mariške in o bogatem gospodu v Budimpešti. Gezi so prišle govorice na uho. In so mu ugajale. In je hotel med vaškimi dečkami igrati gospoškega otroka.

Pred letom se je Geza vrnil iz mesta. Gospod bi bil rad, mestne obleke nosi, včasih preozke, včasih preohlapne, usnjatih žoltih dokolenic menda niti v spanju ne odloži. Ujec ga ne časti ko gospoda, grdo ga gleda, zmerja ga in mu odkrito pripoveduje, da ni hiša nič počaščena z njegovo navzočnostjo. Zlatega denarja ni iz Budimpešte! Geza ravnodušno in prezirljivo prenaša ujčevo zbadanje. O, tudi ujec bo strmел, ko pride njegova ura. Žal mu bo vsake trpke besede, ki jo izgovori Gezi.

Ujec se jezi, ker ne prime Geza za nobeno delo. Geza miga z rameni in namiguje na svoje šole v mestu, kjer se ni učil delati z rokami. Ujec bi rad vedel, kake so te šole, in vprašuje pastorja za svet. Pastor maje z glavo. Ujec prosi gospode v uradih in odvetnike v Soboti, naj bi vzeli izšolanega Gezo v službo. Gospodje v uradih in odvetniki migajo z ramami in majejo z glavami. Ujec se razsrdi in pokaže Gezi vrata. Geza se potika po Goričkem in živi kdo ve od česa. Pa pride pismo iz Budimpešte. Ujec ga raztrga in vrže v peč — vendar ne zapodi Geze, ko pride pod streho prenočevati, tudi spregleda žlico, ki je pri jedi pripravljena za Gezo.

Ljudje ne verjamejo več v srečo Horvatove Mariške in so pozabili na visokega gospoda v Budimpešti. Geza pa hoče, da bi ljudje govorili o visokem gospodu, in napeljuje govor nanj, kjer more. Vsa svoja pojasnila pa zavija v meglo, da ne more nihče zvedeti resnice.

»Meni bi že lahko zaupal!« meni Lina, vstane, se opre s komolci na prodajalno mizo in mu od blizu gleda v oči.

»Lina, ako le komu, bi se tebi prvi in edini razodel. Toda — moja ura še ni prišla!«

»Vsaj namigni mi, kaj bo tedaj, ko pride tvoja ura?«

»Strmela boš! Tudi tvoj oče bo strmел, tudi moj ujec bo strmел! Vsi, vsi boste strmeli! Tedaj šele uvidite, kdo je Geza in kaj pomeni!«

»Čula sem...« Lina zvedavo gleda Gezi v oči in ne ve, ali bi nadaljevala ali ne.

»Kaj si čula?«

»Ali smem povedati?«

»Radoveden sem, kaj govoričijo ljudje.«

»Čula sem, da se pretaka po tvojih žilah plemenita kri.«

Geza dvigne glavo. Polno skrivnosti je v njegovih očeh. »To si čula?«

»Da! Nekateri pravijo, da je baronska kri, drugi pravijo, da je grofovška! Nekdo je celo rekel, da je kneževska...«

Gezi zaigra v očeh. Pikrosti Lininih besed ne opazi. Naglo stegne desnico in nalahno stisne Linino zapestje. »Lina, igrala sva se, ko sva bila otroka...«

»Ali ti je sedaj žal?«

»Ne, ne, Lina! Hočem samo reči: prijateljstva, sklenjena v mladosti, so najlepša. Nikdar ti ne pozabim, kaj si mi bila v tistih prelepih časih!«

»Tudi tedaj ne, ko pride tvoja ura?«

»Prisežem ti, ako hočeš! Tudi tedaj ne! Nikdar!«

Ritoper zakolne na pragu prodajalne. Ali zato, ker se ne more pogoditi s stavbnikom, ki bo zidal novo hišo, ali ker drži Geza Linino zapestje in je sklonjen k njenemu obrazu.

Divje pogleda Ritoper Gezo.

Geza se zmede, spusti Linino zapestje in se pokloni Ritoperju.

»Lina, prinesi stavbniku vina!«

Lina odbrzi iz prodajalne.

»Gospod Ritoper...« jeclja Geza, ki ga peče Ritoperjev pogled.

»Gospod Horvát?« Hladen je naglas Ritoperjeve besede.

»Čujem, da nabirate poljske delavce za letošnje delo?«

»Čuješ? Dobro čujejo tvoja ušesa.«

»Mislim, če bi bili v zadregi...« Geza je še vedno zmeden, ko da se sramuje izreči pravo besedo ali pa ko da išče primernege izhoda.

Palirjeve oči zablisnejo. »Pa ne, da bi se ponižal in hotel z nami?«

»Zakaj ne? Nobeno delo ni nečastno! Če bi mogel s čim pomagati, Vam... Vam bi z veseljem pomagal.«

»Zakaj meni in ne uju?«

Geza je rdeč ko kuhan rak. »Kaj ujec! Ujec ne more v svojih možganih preračunati, kaj me čaka...«

»Jaz pa morem? — In da mi to razvozlaš, bi šel na delo?«

»Ne radi tega! Z Lino sva si bila v otroških letih najboljša prijatelja, tudi Vi ste mi bili vedno naklonjeni...«

Polirjeve oči presoajo Gezo. Vsa jeza je izginila iz njih. »Ne vem, če bi znal prav prijeti za poljsko delo?«

»Nadomestoval bi Vas in nadziral delavce, ko bi Vi hodili po svojih potih!«

»Za to je določen časar! Geza, da mi ni prej padla ta sijajna misel v glavo! Čujem, da si izboren kuhar! Tvoja mati je kuharica...«

Gezo neprijetno dirne ta ugotovitev.

Ritoper opazi Gezovo vznemirjenje. Potreplje ga po rami in mu zre naklonjeno v oči. »Za kuharja greš z nami! Žensko manj vzamemo s seboj! Velja?«

Geza ni navdušen za kuharsko službo.

»Prijatelj,« ves dober, prijazen in prijateljski je Ritoper, ni sence jeze ni več v njegovih očeh; očetovsko treplja Gezo po rami, »prijatelj, z malim je treba začeti. Pogledj mene, ki sem začel s prodajo šivank!«

Gezi neizmerno ugaja Ritoperjeva prijaznost in njegov očetovski pouk. In udari v ponujano desnico.

Ritoper mu jo z obema rokama stisne, pokliče Lino v prodajalno in trpi, da se Geza z njo razgovarja.

(Dalje prihodnjič.)

Sveti večer.

Nocoj, nocoj skrivnosti cvetó:
vse zvezde so kelih zlati,
ki lijejo mir na zemljó.

Nocoj, nocoj skrivnosti cvetó:
čez polja snežena in skozi gozdove
duh božji plove.

Poljana vsa v luninem svitu blesti,
gozd sanja in tajno šepeče
vest čudežne sreče:

V jaslicah božje Dete leži,
ob njem Marija mati sloni,
nad njim sveti Jožef se sklanja.

Pastirci k hlevu pobožno hité,
da dvignejo k jaslim trudne roké:
Mesija jim angel oznanja...

Zemljó je objela nebeška radósti,
Bog-človek je rojen, najgloblja skrivnost — — —
Človek, moj človek, kako je s teboj
to noč nocoj?...

Gustav Strniša.

Prve jaslice.

Marija Kmetova.

Na polnoč je šlo. Kakor velike, svetle oči so pogledovale goreče plamenice izza debel in metale široke odseve po kamenju in mahovju. Sence ljudi so se iztezale, krajšale in spet večale v šopih luči na tleh. Tu in tam se je zasvetlikalo listje na grmičevju, pritajena govorica se je motala mimo drevja, težko štorcljanje lesenih cokel je udarjalo v noč.

»Kaj praviš: petek in post!« je vzkliknil sveti Frančišek. »Glej, brat moj Leon, ti ovčica božja, sveta noč je danes in nič petek! Če bi mogle stene jesti meso, pa bi jim ga dal na ta sveti večer! O bratje,« je nadaljeval, »če bi poznal našega cesarja, pa bi ga prosil, naj bi ukazal to noč prinesiti žita vsem pticam, posebno še našim bratcem škrjančkom. Vsakdo pa, ki ima živino v hlevu, bi ji moral dati prav dobro klajo na ta praznik iz ljubezni do deteta Jezusa, ki je bilo rojeno v jasliah. Bogataši pa bi morali nasititi vse siromake.« Potem je še dodal: »Saj vam ne morem povedati, kako vesel sem danes, kako zelo sem si želel, odkar sem prišel iz Svete dežele, da bi mogli obhajati sveto noč prav tako, kakor je bilo tedaj, ko je bil Jezus resnično rojen! Stal sem tam v Betlehemu in v duhu vse natančno videl. O bratje, saj nisem verjel samemu sebi, da je res, da sem res na onih svetih tleh! In sem zagledal Dete božje in sem občudoval tisto noč, tisto čudežno... Kaj menite, ljubi moji, da je bilo to kar tako, da je prišel sam Bog, sam veliki Stvarnik na svet? Pa vprašajte koga v nebesih, če bi danes hotel na zemljo! Če bi hotel še enkrat med nas — nadležne in betežne grešnike? Ne bi prišel — nihče! A Gospod, ta naš mili, dobri Jezušček, on je prišel! In kako je prišel! Le neskončna ljubezen, ki je Bog, zmore kaj takega. Pa sem si mislil, kako bi bilo, če bi praznovali kdaj v naših gorah tisto presveto noč. In sem premišljal in premišljal, in ko je bil gospod Giovanni Velitta tako dober in ljubezniv — glejte ga — ondi je! Pozdravljen, gospod Giovanni! Priklonite se mu prav lepo! — Ko je bil tako ljubezniv, da nam je podaril ta kos gozda s skalo, sem ga še prosil, naj nam pripravi za nocoj prave pravcate jasli — jih vidite? In prižene volička in oslička, kakor je bilo resnično tedaj v Betlehemu. Tale ovčica božja, ljubi brat Leon, bo bral mašo, mi bomo pa v duhu vsi tam v Betlehemu in bomo obhajali prihod Gospodov. Tako, glejte, zdaj se pa pripravimo!«

Ponižno so obstali bratje, ko se je Frančišek ogrnil s plaščem diakona in se je Leon oblekel v mašno obleko. Osliček in voliček sta stala vsa po-

hlevna pri jasliah. Maša se je pričela. Globoko sklonjeni so klečali bratje, plamenice so prasketale, trepetale so vejice nad njimi, svetlikala se je skala v sivih in rdečih odsevih, voliček je drhtel in mahal z repom, osliček je mežikal, ker mu je jemalo vid, brat Leon je molil z dušo in s telesom, Frančišek je pa stregel in je bil videti, da je bolj in bolj oddaljen od zemlje. Giovanni Velitta je klečal prav tik oltarčka in je venomer zrl v jasli. Zapel je zvonček, osliček je strigel z ušesi, bratje so se trkali na prsi, Leonu je zastalo srce: kaj vidi? Frančišek se je sklanjal nad jasli, nebeška svetloba se je blestela na licih; smehljal se je, iztezal roke, gibal s prsti, kakor bi hotel božati nekoga... Nekoga?

Tudi gospod Giovanni vidi: »Jezušček je!«

»Jezušček!« so hoteli izreči vsi, a le oči so govorile in roke, ki so se tesneje oklenile druga druge.

In oče Frančišek, sveti Frančišek, se je sklonil še niže in Jezušček se je smehljal, dvigal nežne, bele ročice, tenki prstki so se zažrepli v Frančiškovo brado, so se vzpeli na raskavo lice, so ga božali, božali...

Frančišek se je zgrudil ves skrušen in onemogel, poljubil je ročice, se potopil v nebeški očesci, zavzdihnil iz dna duše, da je zavzdihnilo v vrhovih in je zaselestelo suho listje...

Brat Leon je dvignil belo hostijo. Neskončna sladkost se je izlila v srca vseh. A zvonček, zvonček je molčal. Pozvanjalo je v dušah.

Dete božje je zamahnilo z ročico. Izginilo je.

Slamnate bilke so vzdrhtele v jasliah za njim.

Z globokimi vzdihljaji, ves strt od čudežne pobožnosti, prepoln čudovitega veselja je vstal sveti Frančišek. In je pričel govoriti na glas in je govoril z močnim glasom in milim glasom, s čistim glasom in z zvenečim glasom in je vse pozval, naj se odpravijo na pot za najvišjimi blagri. In je govoril z besedami, ki je kapljala od njih sladkost, govoril o siromašnem kralju, ki je bil rojen to noč, in je Gospod Jezus v mestu Davidovem. Kadar pa je hotel izreči ime Jezus, je bil tako prevzet od ognja ljubezni, da je dejal samo: otrok iz Betlehema. Besedo Betlehem pa je izrekel s takim glasom, kakor bi zaječala ovčica. Če je pa imenoval Jezusa, se je vselej doteknil z jezikom ustnic, kakor bi pokusil ono sladkost, ki je ostala na njih, kadar je šlo to sveto ime čeznje.

Giovanni Velitta in drugi, ki so bili pri tej prvi polnočnici in prvih jasliah v letu 1223 v Grecciu, pa so razodeli ljudem ta čudež in so rekli: brat Frančišek je svetnik.

Iz življenja rastlin.

Doktorica Angela Piskernik.

Rastlinske svatbe.

Kakor človek, tako ljubi in snubi po svoje tudi rastlina. Kdor se, prevzet od brezštevilih presenečenj, ki mu jih nudi to najskromnejše živo bitje, pogloblja vse globlje v čudesne pojave v rastlini in se naposled ustavi pred to največjo tajno življenja, si bo ob novem razodetju znova priznal, kako ničevno je vse človeško znanje spričo onega nepojmljivega, kar ena sama neznatna trava na polju tekom enega poletja snuje in doživlja. Znanost je razrešila že mnogo zagonek, s katerimi nas draži in izziva narava; toda še več jih je, ki jim ne more do živlega. Vprašanje je, če bo veda mogla končno razvozlati vse, prav vse, da bomo gledali zaporedna doživetja v rastlini tako jasno razvrščena pred seboj, kakor se noč brezpogojno gotovo vrsti za dnevom in dan za nočjo.

Človek, ki ljubi, stopi k ljubljenu bitju in se mu izpove. Žival spozna drhteč sledove izvoljene samice in preteče najdaljše razdalje, da se vzradosti ob njeni bližini. Edino rastlina ne more slediti svojemu hrepenenju. Tako sta si včasih blizu cveta, da zaznavata drug v drugem dviganje in padanje življenjskih sokov, da slišita dihanje in se njuna sapa — vonj — meša v neskončno nežne kolobarje. Človek bi rekel, da slišita, kako jima bije srce, a ne moreta, da bi se poljubila.

V tej veliki stiski, ko drgeta rastlina od koprnenja po ljubezni, ki se ji obeta tako blizu, a je ne more doseči, se obleče v praznično obleko najdrznejših barv in barvnih sestav. Nobena pesem ni tako lepa in nobena slika tako dovršena kakor travnik spomladi in polje v poletju, ko se rastlinstvo na njem pripravlja za svatbo.

Vsa lepota na svetu je ustvarjena radi ljubezni, in vse, kar je lepo, izvira zopet iz nje. Nihče ni o tem tako zelo prepričan kakor rastlinoslovec, ki bere resnico iz narave. Kar doživlja človek v sebi, ni več gola resnica. Ko piše o ljubezni, se često vara. Iz svojega srca zajema, ki vriska v sreči in se v nesreči stiska plaho samo vase. Kaj naj to srce razodene, ki se tolikrat moti?

Ljubezenski sli.

V rastlini pa se vrši vse po zakonih brez strasti in brez bolesti. Nad vsemi čuvstvi je ljubav, ki razdeva popke z nepremagljivo močjo in jih razgrinja v bele in modre, v rumene in rdeče cvete. Ko posije solnce in se je okopalo cvetje v blestečih biserih jutranje rose, takrat je napočil svatbeni dan. Vse rastline drhtijo v sladkem pričakovanju. Ker so priklenjene na mesto in ne morejo slediti klicu ljubezni iz

okolice, ker ne morejo izruvati korenin, da bi se napolile v kraje, kjer jih čaka zadostitev in razodetje, zato se zlije koprnenje v en sam presunljiv klic po ljubavnih slih, po posredovavcih, ki bi prenašali ljubavna pisemca in poljube. Ta klic vzvalovi zrak in vodo in priklíče na tisoče živali: ptice in metulje, čebele, čmrlje, hrošče, muhe in komarje. Vsi ti sli se radostno bližajo cvetu in ga radovedno povprašujejo, kaj želi in kaj jim je storiti. Stopimo mednje z božajočim očesom in mirnim srcem, da bomo razumeli skrivnost rastlinske ljubezni.

Cvet in njegovi deli.

Na ozari se vzravna škrlatnordeči mak in prične govoriti, šepetaje in počasi, kakor se pripovedujejo najsvetejše zadeve: »Prišla je ljubezen in se izlila v naša srca. Naše srce je naš cvet. Povili in zložili smo ga iz štirih delov, iz čaše, venca, prašnikov in pestičev. (Glej sl. A.) Zunanje liste, ki so zeleni, imenujemo čašo (a). Oni najlepši listi v cvetu, ki so ali rdeči ali rumeni, oranžni, beli ali modri, se zlagajo v venec (b). Bolj proti sredini stoje tenke niti, katerih vsaka nosi na koncu dve vrečici, to so prašniki (c). Prav v sredi pa je zopet ena ali več zelenih tvorb, ki jim pravimo pestiči (d).

Najlepši listi v cvetu, venčni listi, niso najvažnejši, zato jih nekateri cveti tudi nimajo. O cvetih, ki imajo venčne liste, lahko trdimo, da privabljajo z njimi živalce; o onih, ki jih nimajo, si moramo zapomniti, da prežita nanje samo veter in voda. — Čaša ovije mladi cvet in ga ščiti pred neugodami. Čašni listi lahko kmalu odpadejo. Najvažnejši deli v cvetu so prašniki in pestiči (sl. 2 in 3).

Če odpremo prašnikove vrečice, se usuje iz njih rumen prah. Le vteknite, ljudje, nos v cvet potonike ali bele lilije, vsega rumenega boste izvlekli iz njega. Rumeni prah je cvetni prah ali pelod.

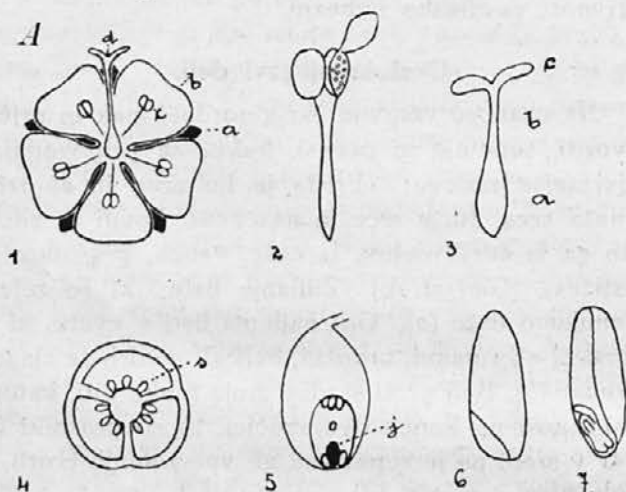
Pestič ima tri dele (sl. 3): spodnji, debelejši del je plodnica (a), srednji, večinoma nitasti del, je vrat (b), in gornji, jako raznoliki del, je brazda (c). Če prežete plodnico, zagledate v njej bele kroglice ali semenske popke (s) z jajčecem (j) (sl. 4 in 5). Iz semenskih popkov se razvije seme, iz plodnice pa plod (sad), a to vse samo potem, če pride cvetni prah na brazdo, če potuje po njej do semenskega popka in oplodi v njem ležeče jajčece (sl. 6 in 7).

Samolastna in medsebojna oplodba.

Skoraj vsak cvet je dvospolen, moškega spola so prašniki, ženskega pestiči. Prah prašnikov bi kaj lahko oplodil — vsaj tako se zdi — brazdo iste ga cveta.

To bi bila samolastna oplodba. A to bi za zarod ne bilo dobro; kakor se ljudje ne smejo jemati v sorodstvu, tako se takih zvez izogibljuje tudi rastline. Prašniki in pestiči istega cveta so vendar v takem sorodstvu kakor brat in sestra. Prah enega cveta mora priti na brazdo drugega cveta, to je zdravo in dobro. To oplodbo imenujemo medsebojno. Da se ta izvrši, zato pokliče rastlinstvo na pomoč vse sle, ki jih pozna, veter in vodo in živali. Ti sli prihajajo k cvetu, odnašajo prah in ga odlagajo na brazde drugih istovrstnih cvetov.

To, kar sem razodel, je naša velika tajna. Večja pa je tajna o spremembah, ki se vršijo, ko pade pelod na brazdo, ko se prerije po njej do vratu in od tam

Slika A. 1. Cvet od zgoraj; *a* čašni listi, *b* venčni listi; *c* prašniki, *d* pestiči.

2. Prašnik z odprto desno vrečico, v kateri vidimo pelodova zrnca.

3. Pestič; *a* plodnica, *b* vrat, *c* brazdi.

4. Prečni prerez skozi plodnico s semenskimi popki.

5. Podolžni prerez skozi semenski popek; *j* jajčece.

6. Seme od zunaj.

7. Prerezano seme; na levi spodnji strani leži iz jajčeca nastali zablodek.

do jajčeca. Največja pa je skrivnost oživljenja. Jajčece, ki je zaprto v semenski popek, se ne more razviti do zablodka, če se z njim ne strne v en organizem pelod, ki prihaja od brazde. Ko pa se to zgodi, ko je opljeno, je zmožno življenje. Vsako seme nosi tak zablodek, iz katerega zraste nova rastlina (sl. 4—7).«

Sli na delu.

Ko je mak končal, je zažuborela voda, veter je zašumel in tisoč in tisoč živalic se je zazibalo nad cvetovi.

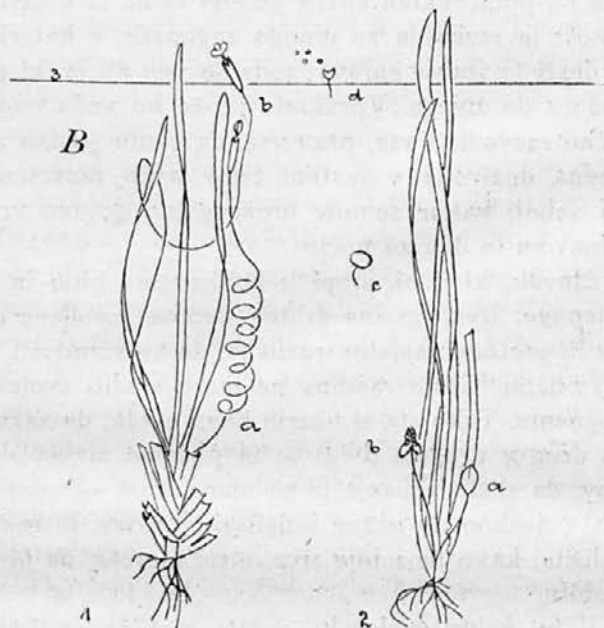
Sel za slom brni obložen s pelodom od cveta do cveta, da ga spušča kakor drhteče poljube na koprneče brazdice.

To so posredovavci porok, prenašavci ljubezni v poletju in spomladi.

Oplodba v vodi.

Prvotno so živele vse rastline v vodi in pelod je priplaval k brazdi. Danes se vrši ta način oplojenja še pri algah, ki živijo v vodi, ter pri mahovih in praprotilih s pomočjo rose in dežja. Izmed višjih v vodi živečih rastlin pa valisnerija s svojo ljubezensko miškavnostjo naravnost očara (sl. B, 1 in 2).

Pri njej, ki ni naša domačinka, se prašniki in pestiči ne nahajajo skupno v istem cvetu, ampak so ločeni; cveti nekaterih rastlin imajo samo prašnike, to so moške rastline z moškimi cveti (sl. 2), cveti drugih rastlin pa samo pestiče, to so ženske rastline z ženskimi cveti (sl. 1).

Slika B. 1. Valisnerija ženskega spola; *a* vijugasto zvito stebelce še ne razevele rastline, *b* odvrto stebelce z odprtim cvetom.

2. Valisnerija moškega spola; *a* moško razcvetje obdano in zaprto od dveh listov; *b* odvrto moško razcvetje; *c* posamni prašnik iz razcvetja, ki plava na površino; *d* odprt prašnik s pelodovimi zrcni.

3. Vodna površina.

Ženski cveti se nahajajo sprva popolnoma pod vodo (1 *a*). Ko pa se bliža doba svatbe, se spiralni zavoji cvetnega stebelca zrahljajo, stebelce se tako zdaljša in dvigne cvet nad vodo, kjer se šele razgrne (1 *b*). Razgrnjeni ženski cvet pa prične hrepeneti po ljubezni. Moški cvet, ki ga je na dnu vode komaj opaziti (2 *a*), začuti to hrepenenje, in v njem se zbudi silna nestrpnost ljubezen. Toda kje v globini je on, a kje visoko na vodni površini se mu smehlja nevesta? Čim večkrat se ozre navzgor, tem silnejša postaja ljubav; razgnala bi ga, iztrgala s korenino, da bi splaval k njej, ki jo ljubi. V silnem hrepenenju se steguje v vodi, se zviija na desno in na levo in se naposled od samega vriskajočega poželenja razpoči (2 *b*). Lista, ki sta prašnike ščitila, se ločita drug od drugega in prašniki se zdaj trgajo od cvetnega vre-

tenca, kakor se izmuzne mladenič iz gneče ljudi, ko zazre v bližini svojega dekleta. Z vso možno spretnostjo se dviga potem prašnik v vodi kakor balon v zraku (2 c). Na vodni površini se njegovi vrečici razkoljeta in pelodi se podobni zlatim kapljicam zibajoč približujejo ženskemu cvetu (2 d). Neznaten vodni val jih pograbi in jih pljuskne preko željno pričakujoče brazde. Cvet je oplojen. Kmalu nato se stebelce oplojenega ženskega cveta zopet zvije v ozke ovoje, da tako potegne cvet pod vodo, kjer mu v mirnem kotičku potekajo dnevi do razvoja semena in sadu.

Veter kot posredovavec oplojenja; vetrocvetke.

Ko je veliki del rastlinstva zapustil vodo in se naselil po suhih livadah, je prevzel vlogo vode zrak, ki še zdaj oploja na milijarde rastlin. Skoraj vse v velikih gostih skupinah rastoče rastline so vetrocvetke, to se pravi, da oskrbuje za medsebojno opravljanje potrebno prenašanje cvetnega prahu ali peloda veter. Vetrocvetke so vse naše trave, naša žita in iglasta drevesa; toda tudi izmed listnatih dreves jih je mnogo: leska in breza, hrast, bukev, oreh, jagned in jelša in marsikatero drugo, ki ima združene svoje majhne, neznatne cvete v visečih mačicah.

Vetrocvetke nimajo pozornost vzbujajočih cvetov. Vonj in barva bi bila odveč, kajti veter pride in zaveje nepoklican in neodvisen od vsake lepote. Neskončno preprosta je zgradba takega cveta. Nič drugega ne nudi kakor to, kar je nujno potrebno. Navadno nima ne čaše ne venca. Samo pestiče nosi in prašnike, ki se združujejo v razkošne klase in mačice. Žitni klas ne predstavlja le enega cveta, temveč celo razcvetje, to je več zblizanih preprostih cvetov. Istotako sestoji tudi leskova mačica iz mnogih zelo enostavnih cvetov. In če odluščimo od smrekovega storža lusko za lusko, kakor so zložene, se nam bo nudila ista slika: na osrednjem vretencu sedi do sto in več posamnih ženskih cvetov.

Zakaj nosijo vetrocvetke vendar toliko nakupičenih cvetov, se bomo vprašali. Posredovanje vetra v ljubezenskih zadevah rastlin ni prav nič zanesljivo. Mnogo prahu se poizgubi med potjo, še več ga odnese valoviti zrak v kraje, kjer ga ne pričakujejo neveste: z žitnim pelodom zagrne gozdove in s travnim prahom pokrije vodovje, prah dreves pa siplje veterneroda na žito in trave. Vsa ta snov je izgubljena in rastline bi izumrle, da nimajo še vedno nekaj peloda, ki končno le najde pravo pot k ženskemu cvetu, kjer zbudi jajčece k življenjskemu razvoju.

Živalce posredujejo oplodbo; žužkocvetke.

Vse drugače so ustvarjene najspretnješe izmed cvetlic, žužkocvetke, pri katerih oskrbujejo opravljanje živalce. Pri njih je vse v skladu z okusom in željo teh živalic. Cvetlice, ki jih oplojajo muhe-

zapljunkarice, dišijo dostikrat dušljivo neprijetno in je njih cvet kakor rdečkasto, nagnito meso. One, ki jih posečajo čebele, so zgrajene nalašč zanje in se razlikujejo od metuljnic, ki jih oprahujejo metulji. Te prilagoditve so skladne do zadnje posameznosti. Posebne priprave so tu za vabo živalic, kričeče ali zamolklo barvasti venčni listi, očiten ali pritajen vonj, debelotekoči med na dnu vzbokle čaše ali pa razredčena sladkorna voda.

Barva ali vonj?

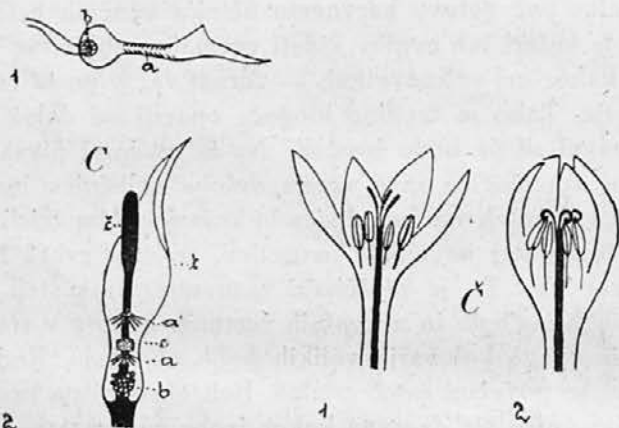
Kaj je za vabo žuželk merodajnejše, barva ali vonj, o tem si tudi znanstveniki še niso popolnoma na jasnem. Znano je, da jako lepe izmed cvetlic dostikrat nimajo prav nobenega vonja. Pri teh sledijo živalce pač gotovo barvnemu učinku venčnih listov. Če je kateri teh cvetov videti premalo vabljiv, se jih — kakor pri vetrocvetkah — združi več v gosta razcvetja. Tako je rastlino mogoče opaziti od daleč in ljubavni sli ne bodo izostali. Na ta način si pomaga n. pr. spominčica, ravš, vresje, detelja, solnčnica, marjetica in sploh vse kobuljnice in košarice. Mar mislite, da je to, kar imenujete marjetico, en sam cvet? Nikakor ne. To je ploščnato razcvetje, ki sestoji iz mnogih majhnih in neznatnih rumenih cvetov v sredi in iz enega kolobarja velikih belih ob kraju. Rodovitni so povečini samo srednji. Beli obrobni pa pravzaprav niso nič drugega kakor izobešene zastave, ki naj opozarjajo živali. Na isti način je urejena tudi solnčnica, a s to razliko, da so njene zastave rumene in mnogo večje.

Kako pa na drugi strani izsledijo žuželke tudi najmanjše količine dišav, nam pojasnjujejo dejstva, ki jih imamo priliko doživeti sleherni dan: kjerkoli na prostem jemo sadje, povsod se pojavijo v najkrajšem času ose, kjerkoli raztresemo sladkor, povsod priletijo muhe, da bi ga posrebale. Za metuljevo samico, preneseno iz mestne okolice v mesto in tam v kletki razstavljeno v odprtem oknu, prifrtojajo samci v nekaj urah in obletavajo jetnico. Na dolgi poti jih je vodil poseben vonj, ki ga ima samica. Tako je verjetno, da se žuželka orientira vendar najbolje po vonju. Vsa polja dišijo kakor za stavo in cvetlice prekašajo druga drugo s čarobnim in težkim vonjem prav posebne vrste, tako da bi lahko sestavili celo skalo cvetličnih vonjev. Morda se rastline vprav z vonjem pogovarjajo med seboj in z živalcami.

Dobrodošle goste rastlina vabi, ker ji prinašajo korist; zato jih tudi pogosti. Razne rdeče in modre in bele črtice in lise na venčnih listih, ki jih imenujemo medoznake, označujejo živalcam pot do medovnikov, kjer izločajo cveti sladke snovi. Te snovi, med in sladkorna voda, so mnogim žuželkam najvažnejša hrana. Za protiuslugo prenašajo cvetlični prah in tako vršijo posle posredovavca med prašniki in pestiči. Ko pijejo med, pridejo namreč v dotiko s praš-

nimi vrečicami, katerih klejasti pelod obvisi na njihovem telesu. Na drugem cvetu iste vrste se dotaknejo oprasene žuželke brazde in pustijo na njej nekaj pelodnih zrn. Kajti tudi brazda je lepljiva in je nameščena v vsakem cvetu vprav tam, kjer se je moreo in morajo žuželke, ko iščejo med, dotekniti.

Rastlina razvije včasih čudovite naprave, s katerimi prisili žival k oprasjenju. Dve taki rastlini rasteta tudi pri nas, navadni podrašec in pegasti kačnik (slika C). Medsebojno oprasenje izvršujejo kakor pri podrašču tako tudi pri kačniku majhne mušice. Rumenkasti cevasti cvet podrašču (slika 1) je spodaj jezičast in ima trebušasto razširjeno dno. Listi te rastline imajo neprijeten vonj, s katerim pri-

Slika C. 1. Cvet navadnega podrašču v prerezu; a na znotraj obrnjene dlačice; b prašniki in pestiči.

2. Cvet pegastega kačnika; sprednji del tulca je odstranjen; a in a' ščetinice, b ženski cveti (pestiči), c moški cveti (prašniki), t tulec, č betič.

Slika Č. Prerez skozi cvet jesenskega podleska; 1. cvet, ki čaka na medsebojno oploditev; 2. zaprt cvet, ki izvršuje samolastno oplodbo (brazde se dotikajo prašnikov).

vablajo neštete majhne muhe, ki priletijo na naprej molečo spodnjo ustnico cveta in se plazijo po ozki venčni cevi v notranjščino. Mnogoštevilne, poševno na znotraj obrnjene dlačice zastavljajo muhi izhod iz ječe (1 a). Šele potem, ko je obsula na dnu se nahajajoče brazde (1 b) s cvetnim prahom, ki ga je prinesla že s seboj, se dlačice posušijo in z novim prahom obložena muha odrfči na prosto.

Nekaj podobnega se vrši tudi pri kačniku (sl. 2). Kačnikovo steblo se končuje v kijast betič (č), katerega obdaja bledozelen trebušnat tulec (t). Zgornji, debelejši betičev del je gol in rjavovijoličast, spodnji, tanjši pa nosi zgoraj prašnike (c) in na dnu pestiče (b). Med prašniki in pestiči je venec jalovih, v mehke ščetine izpremenjenih cvetov (a), istotako se obroč ščetin nahaja tudi nad prašniki (a'). Privabljene po smradu, ki ga razširja rastlina, priletijo majhne muhe

in mušice na betič in plezajo po njem navzdol do dna. Ker pa jim ščetinice zastavljajo pot nazaj, žuželke ne morejo uiti. Ko pa so oplodile s prinesenim pelodom brazde, se odprejo prašne vrečice, ščetine se pričnejo sušiti in muhe zapustijo vse rumene od novega peloda mrki tulec.

Ta dva slučaja nas učita, kako zna biti rastlina v ljubezni naravnost nasilna in kako zelo je odvisna od živali. Ko so vpeljali deteljo tudi v Avstralijo, ni hotela uspeti; vedno nanovo so jo zasejali, in vedno znova je zopet brez semena izumrla. Nekdo je ugenil vzrok in je z deteljo vred doposlal tudi čebele; od tistega poletja naprej se je detelja vselej obnesla.

Samolastna oplodba.

Kakor že omenjeno, je vse v rastlini uravnano tako, da je samolastno oplajenje med prašniki in pestiči istega cveta izključeno. Navadno brazda še ni razgrnjena, ko je pelod že zrel. Toda zgodi se tudi, da čaka rastlina v mrzlih poletjih zaman na svatbo in da mine lepi čas cvetenja, ne da bi prišla v posete le ena sama žuželka. V tem slučaju se oplodi rastlina sama. Vprav pri vijolici, zajčji deteljici, trpotcu, mrtvi koprivi in pri mnogih planinskih rožah je svatba med brati in sestrami nekaj navadnega. Tudi jesenski podlesek se v skrajni sili loti samooplodbe. On ima šest prašnikov in tri pestiče z brazdami, ki stoje visoko nad prašniki, da bi samolastna oplodba bila izključena (sl. Č, 1). Toda jesen je in čebele, čmrlji in metulji so redki gostje na trdnem polju. V trpki bojzani se ozira podlesek naokoli, proseč ljubezni. Da bi živalce ne izgrešile poti, raste še vedno naprej in se tako daljša v lilast plamenček. To je kres neveste, ki ga zapali, da bi izvedel ženin za njeno hrepenenje. — A podlesek računa trezno in je previden. Istočasno, ko vabi sle, dviga že tudi z rastočimi cvetnimi listi na njih pritrjene prašnike bliže in bliže k brazdam. In tako doživi najslajšo skrivnost vprav v trenutku, ko zapre užaljen in razočaran svoj rosn cvet za vedno: prašniki se nežno pritisnejo ob brazde in pelod jih obsuje; cvet pa se pobesi pod težo ljubavne sreče (sl. Č, 1 in 2).

Zakaj je vse tako in ni drugače, na to ne vemo pravega odgovora. Samo opisati moremo te tajinstvene pojave, toda razumeti nam jih še ni mogoče. Vidi se, kakor bi rastlina mislila, pretehtavala in se potem šele odločila. In vendar po naši človeški sodbi njeno notranje življenje nikakor ne more zadoščati za spoznavanje razmer, ugodnosti in sredstev. Dela pa tako, kakor bi storil samo človek velike brihtnosti. Kaj se dogaja v njej, ne vemo, o tem se pomenkujejo rastline med seboj, ko se ljubijo. Mi pa njihovega jezika ne razumemo.

Z metlo — 4360 metrov visoko.

J. M. Trunk, Leadville, Colorado, U. S. A.

1. Nekaj uvoda.

Da me razumete. Ne prav z metlo, temveč z držajem neke metle. S tem je to popravljen, drugo je pa v redu. Kako je prišlo do tega, o tem povem zdaj.

Ko sem zagledal luč sveta v Bačah na Koroškem, sta gledala name štirioglasta Kepa in sivi Dobrač. Mogoče, da sem dobil od tega gledanja »urok«, kakor pravijo na Koroškem, da sem zato malo zaverovan v gore.

Ker sta Kepa in Dobrač gledala že na mojo zibelko, sem ju tudi že kot fant in dijak večkrat šel gledat na vrhove. Videl sem svoj lep dom, kos slovenske domovine.

Dne 23. julija l. 1906 sem bil v spremstvu dveh škofov (dr. Kahna in poznejšega kardinala dr. Nagela) na gori Eisenhut (kakih 2400 m) ob koroško-štajerski meji in dne 20. avgusta istega leta na Triglavu.

Ko sem prvokrat potoval po ameriških Zedinjenih državah, sem se po železnici peljal dne 15. julija 1909 čez Tennessee Pass (3184 m). To je bila najvišja točka.

Koroški plebiscit me je pregnal l. 1921 v Ameriko. V North Dakoti sem se divil krasnim barvam ob solnčnem vzhodu in zatonu, a gor ni bilo. Krtinam so rekli tam gore, videti je bilo komaj ped daleč. Srce je hrepenelo po gorah. Spomladi l. 1924 sem kolo-vratil po Kaliforniji. Ah, kako sem vriskal, ko sem zrl s snegom pokrite velikane! Skozi Nevado, Utah, Idaho in Montano mi je srce sililo gor, a kaj, ko se »lukamatija« ni zmenil, da mi je srce skoraj v vratu. Neusmiljeno me je privlekel zopet v prerijo. Čisto nepričakovano pa je prišel klic in dne 1. avgusta 1924 sem bil v Leadvillu, sredi med koloradskimi velikani, 3070 metrov visoko. Zdaj, srce, uživaj in se zadovolji! Kaj še? Okoli in okoli stoje velikani, srce sili gor, še više; a sape, sape! te je nedostajalo, če sem šel samo nekaj čevljev više gor. Prvi naseljenci pripovedujejo, da v tem kraju ni vzdržal noben pes, nobena kokoš. Kar plesati so začeli, kakor plešejo zdaj Američani svoj ples »jazz«, in po njih je bilo. Zlata je bilo ko peska, sape pa nič. Goljufivo zlato je pošlo; zdaj je več sape, psov imamo še preveč, kokoši so na ulicah in na mizah, sape je malo več, a še je mnogim zmanjka, ko pridejo sem prvokrat, in morajo oditi, če se jim ulije kri iz nosa. Pri meni krvi sicer ni bilo, sape pa le pogostoma prav malo. Večkrat me je obhajala misel, ali nisem bil nor, da sem šel na gore gor. Fant, drži se, poglej, kako se blešče velikani, kako žari gorski svet! In če bi te bilo konec? Počivaš med velikani, mirno ti bo nemirno srce. Vzdržal sem in upam, da bo šlo. Človek se navadi celo krasti, kako bi se ne privadil gora!

Dne 11. oktobra 1924 sem se vračal iz Denverja in dosegel na Boreas Passu najvišjo točko (3498 m), pa tudi le po železnici. Zapadel je sneg in srce ni več sililo gor.

Vrnila se je vesna, sneg je odlezel. Sape še ni hotelo biti, videti je bilo celo, da me bo zadavilo. Prišlo je poletje, pozno sicer, a prišlo je. Gorski svet zažari v novem svitu. Pljuča se širijo, sape je dosti, zdaj poskusim. Dne 12. julija se odpravim na Prospect Hill in šlo je. Led je prebit.

2. Priprave.

Hribolazcu je pred vsem treba močnih čevljev. Ko sem hodil po severodakotskih prerijah, sem si kupil par močnih, vojaških čevljev. V stari domovini dobiš na cesti prej srebrno krono kakor v Dakoti kamen. Podkovanih čevljev tam skoraj ni treba. Čevlje sem prinesel s seboj. Tu kamenja ne manjka, saj gore niso iz same prsti. Kakih robačev tu ne dobiš, dasi kupiš lahko vse od slona do krokodilovih solz. Zdravnik za čevlje je med leadvilskimi Slovenci Mr. John Miklič, stara dolenjska korenina. Ne vem, ali je bil vedno čevljar, a zdaj je. Prinesem mu težke, vojaške čevlje. Debelo me pogleda. »Vi, gospod, pa take čevlje!« se začudi. O moji hribovski boleznj se mu še sanjalo ni. »Pač, pač, Mr. Miklič,« se mu odrežem, »in še podkovali mi jih boste.« »Kaj, podkoval naj bi jih? Čemu?« »No, Mr. Miklič, jaz mislim iti malo na gore, in kamen mora videti žebelj, drugače ne gre.« »Oh, ah...« je mrmral in majal z glavo. »Nič Vam ne pomaža, podkovati mi morate čevlje.«

Drugi dan so čevlji pri vratih, slučajno me ni bilo doma. Odvijem jih, a kaj vidim? Pete so imele nekaj žebličkov, pa takih, da bi bilo treba povečala, komaj si jih videl. »Šmentani šoštar,« zamrmram nejevoljno, »ali me res ne razume ali me noče razumeti!« V nekaj minutah sem zopet s čevlji pred Mikličevim domom.

Zopet me Mr. Miklič še debeleje pogleda, ko odgrnem čevlje. Pričelo se je veselo prerekanje. Jaz sem moral odpreti vse zatvornice zgovornišstva, da sem dokazal zakrknjenemu zdravniku čevljev, da ti revni žeblički niso zadostni za gore in da bo treba v pete in na podplate vse povsod nabiti boljšo robo. Bal sem se, da sfrčim skozi vrata, a Mr. Miklič ima dobro srce in je samo pristavil: »Pa bom.«

Drugi dan so bili dobro nakovani čevlji pred vrati. Sekačev nimajo, a nakovani so. Ena »podlaga« za gore je bila srečno urejena.

Zdaj bo treba nahrbtnika. Tu sem imel več sreče. Tudi nahrbtnika v Ameriki ne dobiš. Že v Dakoti sem si ga želel, če sem ustrelil zajca in ga potem moral nositi v rokah, da sem ozebel. Potožil sem stvar pri-

jatelju Joe Gabrielu, koroškemu rojaku iz Št. Jakoba v Rožni dolini, ko me je iz Chicaga prišel obiskat. »Jaz pa imam tak nahrbtnik,« je rekel, »brat ga je prinesel od vojakov, pošljem ga Vam.« Pasja sreča, si mislim. Res je nahrbtnik prišel. Pristna vojaška roba, samo jermeni so bili tako trdi, da so se skoraj lomili. Mazal in mazal sem jih, a dasi so pili olje kakor žaba, so ostali togi. Obupal sem, zavrnel pa nahrbtnika le nisem. Od očeta sem podedoval morda malo prismuknjeno, morda tudi dobro lastnost, da vse shranim. Tudi nahrbtnik je prišel iz prerije sem med gore. Privlečem ga na dan. Pri Zajcu kupim najboljšega olja za jermene, mažem in mažem, a jermeni se ne zganejo. Potožim stvar v kuhinji. Tam se navadno želodci mažejo, čemu bi se ne mazali tudi jermeni? »Kuhinjski duh« prinese neko mažo. »Poskusite tole,« pravi. Šlo je; trdovratni vojaški jermeni so se vdali in nahrbtnik je bil v kratkem olrajt, kakor govorimo tu. Treba bo še gorske palice. Kakšne smo imeli v

Vse je torej pripravljeno, čevlji, nahrbtnik, palica, zdaj bo treba le še pokazati velikanom naokoli, da se jih ne bojim.

Od 12. julija naprej sem vsak ponedeljek, sredo in petek premagal po enega velikana.

3. Na Mount Massive.

Mesto Leadville leži v zgornjem delu doline ob reki Arkansas na zapadnem pobočju Mosquitos Range 3070 m visoko. Onkraj doline kraljuje na zapadu prav nasproti mestu mogočni Mount Massive (izg. Maunt Mēsiv). Že od prihoda sem gledal orjaka. Zdaj, ko sem pridobil sape in premagal nekaj manjših vrhov, mi je začelo rojiti po glavi, kako bi se lotil najvišjega vrha v Rocky Mountains. »Srce pa gor mi sili...« Pa kako priti gor? Američani niso hribolazci. Zelo radi zahajajo med gore v krasne doline z družino, seve po dobrih cestah in v avtomobilih. Govorijo precej tudi o pešhoji, a vse to ni hribolaztvo.

Na planini v Coloradu.

starem kraju in jih imate še! Tu bi se človek najrajši razjokal. Palice nosijo po Ameriki kvečjemu pohabljeni. Kake gorske gorjače... no... prej prideš do milijona kakor pa do take stvari. Stikal sem po grmovju. Sam mehke les. Vrbe, trepetlike... amen... vse mehko ko trta. Ves obupan sem. Čevlje sem si priboril, tudi nahrbtnik se je vdal, palice, tako potrebne palice, pa ni. Nekega dne tavam okoli pokopališča. V bližino izlagajo Leadvilčanje vse, kar jim je doma odveč. Tam najdeš vse mogoče stvari, od lepo ilustriranega mesečnika do še dobro ohranjenih hlač in srajc. Sreča mi je bila mila. Med razno robotijo zagledam neko gladko stvar, ki je bila kakor palica. Potegnem jo iz šare, bil je držaj — stare metle. »Heureka — našel sem,« sem zaklical kakor nekoč grški modričan. Nož malo popravi, okovana palica sicer ni, a palica je pa le, in zlomek požre v sili še malo. Leadvilčanje me malo debelo gledajo, ko se vračam s palico domov. Pa naj se muzajo, kakor jim drago, az imam planinsko palico, ne gorjače, in saj ne vedo, poredneži, da je to samo držaj stare metle.

Slovenci so tukaj že nad 30 let naseljeni. Hribolazca ni niti enega med njimi, lovci so pa vsi. Ko mi je Mount Massive samo rojil po glavi, sem povpraševal tega in onega, ali je bil gori. »Seve sem bil,« je bil odgovor. Za enkrat je pri tem ostalo. Zdaj pa ni samo rojilo po glavi, sililo je na goro. Zopet povprašujem, a bolj natanko. Kje je pot? Kakšna je? Kako se pride gor? Ali je nevarno? Kaj sem dočkal? Bili so nekateri na — pobočju, pri grušču, kjer jenja les, dalje so pa prišli samo v — mislih. Ne bom se motil, če trdim, da vrha še ni videl noben Slovenec.

Kakih znamenj ni nikjer. Bil sem samemu sebi prepuščen. Dvakrat sem šel gledat. Našel sem neko dobro lovsko pot, po kateri jahajo gozdarji, ki imajo v oskrbi gozd Leadville National Forest, kakor se imenuje ta kompleks, ki obsega več sto tisoč akrov gozda. Čemu nosijo ti možakarji ime lovski čuvaji, ne vem, ker je divjačine bore malo, dasi je tu hlev za mogočne jelene, ki jih pa nihče ne sme streljati. So baje tu tudi gorske ovce z zakrivljenimi rogovmi in gorske koze, čedne živalce; vse te »divjačine« pa ne

Vrh Mount Massiva (4360 m).

smeš loviti ali streljati. Od neke gorske ovce sem našel slučajno mogočne rogove, ki so zdaj na mojem vrtu, pred oči pa doslej nisem dobil prav nobene divjačine.

No, divjačina me ni zanimala, bolj pot, ki vodi nekako do tja, do kamor sega gozd. A kaj pa nad gozdom, kjer je še šmentano velik kos do vrha?

Pripomniti moram, da je gorovje tu malo drugačno ko v starem kraju. Ni prehudega skalovja, povsod prideš laže, greš lahko tudi brez steze kar za nosom naprej, kakor pravimo.

To je velika prednost ameriškega gorovja. Ko sem prej Slovence izpraševal, kod pridem na vrh, so rekli: »No, tamle gor.« Toliko sem vedel ko prej. Prav toliko bi bil vedel, ko bi bil kdo rekel: »Idi in poglej.« Tega sem se poprijel.

Šel sem iz gozda in začelo se je že malo svitati. Drugič sem šel malo više, in je bilo bolj svetlo. Pot bi bila torej nekako v redu. Šlo je še za čas. Pred pol deveto uro zjutraj ne morem od doma, nekako do konca gozda pa je bilo dobrih pet ur, na vrh še presneto daleč. Kako priti tja in nazaj, ako sploh gre?

Samo od Leadvilla do pobočja gore je preko doline do dve uri hoda. Prišla je pomoč v podobi avtomobila. Naprosil sem Mr. Zajca, baje najbogatejšega Slovenca v Ameriki, in rad mi je obljubil, da me »pihne« dol do svoje farme ob pobočju.

Odločil sem se za 7. dan avgusta. Bil je sicer petek, a praznoveren nisem, za pod zobe se pa poleg špeha in mesa v Ameriki še marsikaj dobi, kar tudi drži.

Mr. Joe Kržan je vozil ko sam zlomek, ob devetih sva bila že na farmi. Precej Slovencev je tam in zdaj je delo na vrhuncu. Skočim iz avta, zadenem nahrbtnik in primem za — metlo. Ko bi bilo šlo za vero, ki je k zveličanju potrebna, bi gotovo nobeden ne videl nebes, ker so me vsi nejeverno pogledovali, ko sem mahnil z metlo okoli ogla kuhinje in skozi lesu. »Jaz pa le počas' jo režem in kosim...« Ne, počasi ni bilo. Kolikor le mogoče hitro sem predstavljal dolge noge.

Zadel sem pravo smer, bil sem mogoče 12.000 čevljev visoko. Pa šmenta, kaj je to? Noge mi postajajo nekako svinčene. Ali sem truden? Tudi glava je težka. Sape sicer še ne primanjkuje, a nekako težko stopam. Neprestano zrem na vrh.

Dež in sodra sta tu v gorah kar za grmom. Dobro, da navadno prav tako hitro zopet izgine. Tudi tokrat pride od vzhodne strani čez dolino bela megla, veter zapiše in sodra se usuje, da kar prasketa. Stopam proti sedlu pod vrhom na južni strani. Šmentano gre težko. Ali sem se spremenil v svinec ali kaj? Dva, tri korake... in pihati moram ko modras. Zdaj se šele zavem. Visočina! Bil sem morda nad 13.000 čevljev visoko, in ni čuda, da zmanjkuje kisika. Srce

Pogled z Mount Massiva proti zapadu.

bije, da hoče počiti, prsi delajo ko kak luknjast kovačev meh, glava menda ni več na vratu, vse je tako težko, kakor bi bila gora na meni, ne jaz na gori. Tudi nekako mrzlo mi prihaja, dasi je sodre konec. Američan pravi: »Kjer je volja, tam gre,« a prav bistro sem moral misliti, če je še kaj volje v meni. Bila je, dasi ne velika.

Ob sedlu sem videl na zapadno stran. Hudi prepad, da me strese. Pot — no, kake poti ni — smer gre bolj na vzhodnem robu. Že itak svinčena teža se podvoji pri vsakem koraku. Previdno je treba prekoračiti kako skalo, drugače zmanjka sape. Nekoliko krat me obide omotica, da moram leči. Ko bi bilo v glavi malo več misli, bi bil morda še celo na smrt mislil, tako pa k sreči ni bilo prostora za take misli, saj je bila vsa glava polna le ene misli, da pridem na vrh. Pa mi je menda zmanjkalo tudi teh misli, le nekako topo sem ril dalje, pihal, lovil sape, prijemal se za srce, brisal čelo, taval v neki klami, napol v omedlevici.

Če sem stopil na rob, so me stresli prepad, a oživel sem, ko sem pogledal na nepregledno vrsto velikanov, ki se razprostirajo na zapadu. Zdelo se mi je, da visim nekje v zraku, vse je bilo daleč pod menoj. Ko bi človek le malo več misliti mogel, pa je glava silno prazna!

Pridem na sneg. Trd je ko skala, a ne leži strmo. Hudo, zelo hudo mi gre, pa vrh ni več daleč.

Šmentani petek, ali kaj je bilo! Od severne strani se pripodi gosta megla in je tu, ko se tega komaj zaveš. Tista ameriška naglica povsod, tudi pri neurju! Tega mi je bilo še treba! Pa kaj boš? Saj so šle misli že tako rakom žvižgat. Precej oster piš se pojavi, megla mi loputne v obraz. Priplazim se na greben. Pa kaj je to? »Pšiii... žiii... čriii...« Ali je veter? Ne. Vleče sicer, a ne cvili. Prav v roki nekaj cvrči... Nekako zbežan se naslonim na metlo in zdaj crči in cvrči naravnost iz te metle! Bes naj me butne! Menda vendar ni te metle sukala kaka ameriška coprnica?

S težavo si zberem misli, kolikor jih je mogoče. Spoznam, da metla ni začarana, a zrak je nasičen od hudourja z elektriko, ki cvrči tudi iz zemlje skozi mojo nedolžno metlo.

Še nekaj sto korakov imam do vrha. Ali bi se vrnil? Kaj, ko bi udarilo? V zraku je zadišalo po žveplu, iz metle čim bolj cvrči... a vrh je zelo blizu. Pa bodi v božjem imenu kakor hoče.

Ko stopim zopet naprej, začne cvrčati iz mojega klobuka. Zgrabim za klobuk, pa cvrči iz las... Sežem z roko po laseh, pa zacvrči iz prstov... Zdaj bukne nekaj iz glave, prav počilo je, na vrh glave mi zašumi, me zaščemi... Na vrhu sem, 4360 metrov ali 14.464 čevljev visoko. To je najvišji vrh v Rocky Mountains, a vse cvrči, šumi, poka, prasketa, diši po žveplu... Ni varno, se mi zdi; prav tako naglo jo odkurim.

Razgleda ni, komaj vidim, kam stopim, megla je ko kvas in zdaj začne snežiti na vso moč. Misli se še niso popolnoma vrnile, drugače bi bil malo zaklel radi petka. Ne, ne bi bil, saj sem prišel kljub petku in sodri in snegu in elektriki vendar na tisti kraj, kamor mi je tako sililo srce.

Pod starim snegom sedem. Tu ni več cvrčalo, za novi sneg se pa nisem zmenil. V glavi se je jasnilo, zavriskal bi bil!

Kakor je v Ameriki včasih denarja kmalu konec, tako je bilo tudi tega snega in megle. Ko bi ne bilo tako pozno, šlo je že proti štirim, bi bil še enkrat zlezal nazaj. Za tokrat in to leto bo pa že ostalo pri tej megleni in prasketajoči hoji.

Nazaj grede sem videl jato gorskih jerebic, ki so tako domače, da sploh ne gredo izpred nog. Lahko bi bil katero ujel, a vedel sem, da bi me čakala »luknja«, s katero sem se pa tako že v stari Avstriji seznanil. Začujem oster pisk, kakor sem ga bil slišal v starem kraju od divjih koz, a pisk je prihajal od zgoraj. Zdaj zapazim, kako priplava iz megle, ki je pokrivala vrh, veličasten orel in odleti proti Mosquitos Range na nasprotno stran doline.

Ko dospem do gozda, je bilo tam na tisoče ovac, ki so tu na paši. Pašniki so namreč tu taki, da bi vse slovenske kmete bolelo srce, ko bi jih videli in vedeli, da jih večinoma nihče ne popase.

Nekako po sedmih sem bil zopet na Zajčevi farmi. Sam stari gospod Zajec je prišel s svojim elegantnim avtomobilom pome. Ko sem njemu in drugim tam zbranim Slovincem zatrjeval, da sem bil prav na vrhu Mount Massiva, niso sicer rekli, da lažem, a verjeli mi pa bržkone tudi niso. Kakor hočejo, jaz sem pa le bil tam, kamor drugi Slovenci še niso prišli.

Mr. Zajec pa je veren kristjan in je očitno veroval tudi mojim besedam. »Nate cigaro,« je dejal kratko. Sedli smo in se odpeljali kakor veter proti Leadvillu — z metlo vred.

Mati.

Na gomilo iz tuje prsti,
prepojeno z mlado krvjo,
solnce ne sine in ptič ne sede...

Mati pa je vse noči
sama z bolečinami,
ki zanje se niso rodile besede.

Anton Žužek.

Dom dedov.

Moj življenjepis. — Lea Fatur.

Zagorje leži za gorami — in odtod ime. Nad vasjo se drobijo poslednji ostanki mogočnega Šilen-Tabra, ki je bil bramba okolice pred Turkom in gladom.

Pred vasjo se vzpenja valovita pivška ravan, so zelniki, so njive, mlake poganjajo travo koscu do pasa, po njih se skriva strupena golazen, dehte senožeti po hribih, strmi Gradec. Boršt v skalah se sramuje pred gozdom, ki se odbija zelen in teman od bele Snežnikove glave.

Prozorna je modrina neba, zvoniki in strehe sosednih vasi so kakor v sanjah. Diši po dimu, diši po vaseh, dosti je mleka, sira in mesa. Vendar vabi in sili cesta, tako bela in gladka, Zagorca v svet. Ladja ga čaka na Reki, ladja ga čaka v Trstu, vlak v Sv. Petru. Gre Zagorec. A v daljnem svetu se spominja doma svojih dedov, rajši kot je šel, rajši se vrača. Njegova sreča je v tihem kotu pod goro, pod Sv. Martinom.

Otrok prevzame Zagorec iz ust starčkov davna poročila, nezapisana, nezaprisežena; ob meji življenja jih sporoča zopet otrokom. In tako gredo nezapisane vesti iz davnine od rodu do rodu, od kolena do kolena.

V Šilen-Tabor so dajali desetino, vanj so bežali z živino vred ob turških pohodih, ko je bila sila že velika. Ko so vdirali Turki od košanske strani v Tabor, jih je prepodila grajska dekla s čebelami. Zdaj si jemljejo Zagorci in druge vasi kamenje za zidavo hiš iz razvalin.

Zagorje omenja Valvazor, zaznamovano je v Florjančičevem zemljevidu kot vas.

Sredi petnajstega stoletja so bili pod Tabrom napadeni benečanski trgovci, ki so tovorili svilo. Kronist ne omenja pri tem Zagorja.

Duhovnija je bila — kakor piše po Valvazorju Filip Kete v knjigi »Postojnsko glavarstvo« — že pred letom 1683 pri Sv. Martinu na Tabru. Leta 1722 so prenesli na željo vaščanov duhovnijo doli v Zagorje. Približno v istem času je treščilo — po nezapisanem poročilu — v graščino, ki je zgorela. V njej je bilo toliko pšenice, da se izkoplje še zdaj kako sežgano zrno.

Cerkev so zidali v Zagorju leta 1789. Poprej se je opravljala služba božja v precej veliki kapeli sv. Magdalene. Ob veliki koleri l. 1855, ki je pobrala samo iz Zagorja 84 oseb, so pokopavali še pri Sv. Martinu. Za moje prababice, gospe Rozman, so pripeljavali še s Šneperka z volmi trupla umrlih rodbinskih udov graščaka v grobnico pri Sv. Martinu. Gospod Čopič (stari) je odprl nekoč rakev in videl lepo oblečenega in dobro ohranjenega viteza.

Pri Sv. Pavlu, kjer je zdaj pokopališče, je bila tako košata lipa, da so imeli godci ob shodih klopi v njenem košu. Pri zagorski cerkvi je bila votla stara lipa, v katero se je lahko skrilo več otrok. Nekoč so izkopali pri zagorski cerkvi popolnoma cel kostnjak in so ga postavili v lipo. Pri velikih vratih cerkve sv. Martina je bil prikovan obroč, v katerega so

Pisateljica Lea Fatur.

vklepali očitne grešnike in zločince. Zadnja je bila zasramovana — je pravil stari mož — mlada nezakonska mati.

Pivška ravan je bila nekdam vsa v vodi. Tam so bivali zmaji in pošasti. Ljudje so se vozili v barkah in jih privezovali za obroče, pritrjene v skale. V začetku prejšnjega stoletja se je še našel tak obroč. Moj oče je pasel l. 1843 svoje konje na Tabru in je zadel na obroč, ki se je svetil ves rumen. Vse svoje dni je bil oče prepričan, da je bil zlat. Izpuliti ga ni mogel sam iz trdne podstave, poiskal je svoje brate — toda obroč se je skrtil in kljub vsemu iskanju ga ni videl oče nikdar več.

Pri Knežaku je bil ob vodi grad. H grajski hčerki je prihajal preko gora vitez iz Bistrice, katerega ni maral Knežki za zeta. Dekle mu je stavilo luč na okno, da ne bi zabredel v vodo. Zlobna roka je ugasnila luč in vitez je utonil s konjem vred. Med starimi ljudmi je živela o tem stara pesem.

V Koritnicah je bil grad, kamor je zahajal oblegani Predjamski gospod. Podkve je imel konj obrnjene naprej, da ne bi našli pravega sledu.

V gorah so grobovi velikanov. Ne smeš se jih dotekniti, sicer pride nesreča nad tebe in nad tvoj rod do tretjega kolena.

Po starih rimskih cestah v gorah vrši divji lov.

Kače-kraljice stražijo zaklade, v nevarnosti pa zabrlizgajo in prismočejo se ti preko skal celi roji jeznih kač.

Mački so se shajali na križpotih. Udari ga od sebe, če piha vate, sicer ti gorje: raste maček in se razraste v pošast, iz te se naredi drugi maček, iz tega se zopet polovijo in vzrastejo mački, mačke...

Take in enake stvari so pripovedovali stari Zagorci mladim pri brnečem kolovratu; ko sta tulila za stavo jezna burja in lačen volk, so se spominjale stare žene vseh davnih dogodkov, so svarile deklice pred čuvstvom, ki te naredi, da si kakor zaklet, da misliš samo na oči, ki so se srečale s tvojimi. Koliko Zagorcev je zapustilo dom zaradi dekleta, ki ga niso mogli dobiti, in koliko Zagork se je 'ujedalo' in šlo zaradi nesrečne ljubezni zgodaj pod zemljo. Močna in trdna je ljubezen Zagorcev.

Fantje pa so nagajali dekletom s povestmi o volkodlaku in mori, ki izpijeta človeku kri, o mrtvem ženinu, ki je peljal živo nevesto do groba, o mrtvih možeh, ki hodijo k ženam nazaj, ki sedajo k mizi in jedo z družino, o otrocih »mehkužih« (z životki brez kosti), ki jih rodijo žene od mrtvega moža, o tistem, ki je nosil mejnik, o onem, ki je nosil svojo glavo.

In zakaj se ne bi javljali Zagorcu duhovi? Ko leži modričasta megla nad skalami, se zgosti rada v oblike, v znan obraz: človek je, ki se vica, ker ni razdelil prav svojega imetja ali je zagrešil zločin. V vilo se zgosti megla, v vilo, ki te mami v gore; v kačona, v psička, ki ti ponuja ključek od vrat v skali. Že poldrugi tisoč let je, kar hodi ajdovska deklica po poti za Tabrom, že par stoletij suši bela žena v tabrskem klancu cekine in mami otroke v goro. Kdor bi ji sledil, se ne vrne nikdar več.

In ko kaplja in šumi podzemna voda v skalnatem gorovju, kako bi ne vedel Zagorec, da žive tam notri še živali, neugledne po postavi, strupene po pogledu in dihu. Saj je malo čez stodvajset let, kar je dehnila taka skrivnostna žival v gospodarja in gospodinjo iz Papeževe hiše, ko sta prišla v košnjo na mlake. Umrla sta v hipu in oče moje matere in njegov brat Sedmak, ki se je pozneje priženil na Vrd, sta rastla v oskrbi sosedov.

In ko privre jesenske dni naglo Pivka iz svojih žrel, ko se spušča jata divjih gosi in rac ob vodi, ki jo preleva notranji nemir, ko se tresejo bilke in kvakajo vrane, ko zamekečejo premražene ovce v sivo nebo, ko se vzdiguje iz jam in votlin, s skal in gozdov strastna tožba nesrečne burje, kako bi ne bil videl Zagorec tedaj ubogih duš, ki se vicajo med nami po gorah in cestah? V cerkvi je vrgla prababica pri kropilniku kapljo blagoslovljene vode: »Usmili se, Gospod, ubogih duš!« Zvečer, ko so odbrneli kolovrti in je odzvonilo sv. Florijanu, ko so se že umirile jagode rožnega venca v rokah družine, je vzdihnil gospodar: »Še za tiste duše, ki se vicajo po gorah in šumah.« In goreče je odzdihnila družina.

Duše se javljajo. Javila se je moja prababica svojemu sinu teden pred njegovo smrtjo. Javil se je doma moj ujec Lojze, ko je umiral v Trstu; odprl je vrata kuhinje in rekel: »Z Bogom!« Oče je zaklical svojo ženo, mojo staro mater: »Roza! Lojze je umrl!« Javila se je meni materina mati teden pred materino smrtjo, javljata se mi mati in sestra, kadar mi kaj preti.

V kraju, ki je tako zamišljen in tako poln slutenj in spominov o nekdanjosti, se je naselil človek, o katerem razmišlja rada razglablajoča zagorska duša: od kod je prišel in kdaj? Prvi Zagorec, Fatur po imenu.

Nekoč je izstopil naš oče v Kilovčah. Gospa iz vlaka, Italijanka, je zaklicala: »Signore Fatur!« Oglašili so se trije Faturji, a nobeden ni bil pravi. Gospa se je čudila, kako da pridejo Faturji na Kranjsko, ko so vendar v Italiji. Na Reki je imel naš Karel v gimnaziji razrednika Francoza, ki se je pisal Fatour in je trdil, da mi ne pišemo tega francoskega imena prav. Naše ime pa je že tako udomačeno, da ne bo štel nikdo Slovenca tega imena za Italijana ali Francoza.

Staro poročilo veže postanek vasi Zagorja z naselitvijo Faturjev. Hišne številke so porazdelili v vasi po poročilu o starosti ali postanku hiš. Agatnikova hiša (Marinčič) ima št. 1, Rjovčičeva hiša (Fatur) ima št. 2, Tomažkova in Peterkova (obe Fatur) št. 3 in 4.

Tukaj je torej začetek vasi. Staro poročilo v naši rodbini pravi, da se je naselil tik pod Tabrom sorodnik graščakov. Kaj je na tem, ne vem. Naj preiskuje to zgodovinar iz vrst mladih Faturjev. Resnica je, da je Zagorje pravzaprav gosposka vas in da je Rjovčičeva hiša zidana kakor trdnjava, namreč zid je tako debel. Morda je porabil graditelj za hišo kako grajsko stavbo, saj je mogoče, da so šli prvi obrambni zidovi in stolpi tako daleč doli. So tudi vrata tako ozka, kakor da bi se bil moral graditelj ozirati na že zazidani prostor. Razdelba na tri sobe in kuhinjo je tudi nekam gosposka za tako stare hiše. Nad vrati je bila v oboku vsekana letnica. Ker je pa zdaj hiša za hlev, so porabili tisti kamen drugam in bratranec Ludovik se ne ve spominjati, ali je bila vsekana za ednico petka ali šestka.

Dom dedov! Nizka, stara hiša, ki je zdaj hlev in shramba. Vendar: koliko rodov je živelo v njej, se držalo trdno svoje skalnate zemlje, ljubilo svoj dom. Ni ti treba, da je dom dedov palača, ni ti treba, da ima ded slavno ime; glavno je, da veš, od kod si, da nisi kakor zrno, ki ga je prinesel veter kdo ve od kod in ga nese kdo ve kam? Slovenska vila je sedela za ognjiščem ob črni steni; berač je bil, deseti brat, ki nam je ohranil zaklad narodne pesmi. Ko hodiš v službe iz dežele v deželo, veš šele, kaj je stalni dom. V Tirolah sta zapela moj oče in mati pesem hrepenjenja po rodni vasi:

»Veseli bodimo, vesel'ga srca,
k' smo z luštnega kraja, iz Zagorja doma.
Tri leta sem hodil, tri leta še bom,
po sredi Zagorja bom s'jal majaron!«

* * *

Prosil sem pisateljico Leo, naj mi kaj pove o sebi, da bi mogla »Mladika« poročati o njenem življenju in delovanju. Zakaj tako splošno vemo, da je kot hči železničarja romala križem sveta in se naučila mnogo jezikov, da je morala po osnovni šoli takoj prijeti za šivanko, nato jo zameniti za kuhavnico in začeti gospodinjiti svojim bratom in sorodnikom Faturjem, ki so studirali v Ljubljani, in da se je

ob njih naučila latinščine in vseh mogočih predmetov kar tako mimogrede — in prav tako mimogrede je tudi pisateljela. To in za njena literarna dela smo vedeli. Zato sem se zelo razveselil, ko se ponudi sama, češ, svoj življenjepis napišem sama. Naprej sem vedel, da bo zanimiv in čisto izviren kot je ona. Da ga bo pa navihanka tako napisala, tega nisem slutil. Niti črke ni zapisala o sebi — in vendar je v spisu podano vse, kar nam pojasni njen jezik, njeno pristno zagorsko čuvstvovanje, njeno nemirno dušo, njene sanje, njeno vero: od tam sem in taka sem.

Kakor njen življenjepis, tako je značilna njena slika, ki jo je bilo težko dobiti. Videl sem jo, kakšna je šla k fotografu — po dolgem moledovanju seveda. Ko dobim fotografijo, se začudim: »Kakšna pa ste?« in zvem, da je pred leti dobila kos svilenega blaga, pa si noče sešiti obleke. V ta kos svile se je zavila pri fotografu! »No, in kaj naj to pomeni?« jo vprašam. — »Ali ne razumete? Čudno. Ta zagrnjena oseba vendar prosi ves svet: Pri miru me pustite!« Pa je ne bomo, vsaj uredniki ne. Kajkrat smo se menili: Škoda, da Lea ni studirala! Danes sem prepričan, da je prav, ko ni. Na stotine in stotine maturantk imamo — in koliko jih je, ki so sploh kaj napisale? Premalo, mnogo premalo.

Urednik.

Sveti Štefan.

(Iz cikla: Kras.)

Sveti Štefan, sveti Štefan,
siv njegov obraz je;
nad gorami je sprostrto
gluho dolgočasje.

Tiha kuhinja je polna
vsa potic in vina,
šala greje, svet se smeje,
zbrana je družina.

Samo v mojem srcu žalost
se opila ni.
Tiho na žerjavici —
brinje zadiši.

Srečko Kosovel.

Na večer.

(Iz cikla: Kras.)

V svetlo okno smo uprti,
v modrino gora. Pijemo kavo.
V mrazu gori večerna stran,
tihota pokriva puščavo.

Da smo zašli, bratje, zakaj?
Da smo umrli v ta ostri Kras?
O, to je žalost, prozorna žalost,
ki visi kot nebo čez nas!

Da smo zašli, bratje, zakaj?
Burja je razostrila Kras.
Zdaj strmi ta prozorna žalost
kakor otožen izjokan obraz.

Srečko Kosovel.

Pada sneg . . .

Pada sneg na ravní, na ravní —
in v snegu tam
in v snegu tam
hrast ječi . . .
Pada sneg na ravní . . .

Pada sneg na poljé, na poljé —
in v polju tam
in v polju tam
človek ihti . . .
Pada sneg na poljé . . .

Pada sneg na srcé, na srcé —
a to srcé,
a to srcé,
je mrzlo že . . .
Pada sneg na srcé . . .

Gliša Koritnik.

Kako se je Janez Vrabec ženil.

Ivan Vuk.

Janez Vrabec je bil velik, za poldruho glavo večji od svojih sovrstnikov - fantov v fari sv. Martina, širokopleč kakor kmečka peč trioglovskih kmetov in nesposoben za vojaško službo, dasi je zelo spretno igral na harmoniko. Ta nesposobnost je pa izviral iz tega, ker ni bilo zanj nobenih hlač in nobene bluže, da bi ga oblekli, in zato so ga proglasili za nesposobnega. Njegov oče, kmet v Trioglovi, se zato ni srdil, niti sin Janez ni smatral te napake za svoj nedostatek.

Ako bi si kdo mislil, da zaradi take velikosti ne bo imel veljave tudi pri šentmartinskih dekletih, bi se zelo motil. Mnogokatera bi mu ne odrekla, ako bi bil vprašal po njej. Ali on tega ni storil, ker njegov oče še ni mislil na predajo ključev in na zapeček. Dokler so še njegove gosli veselo pele — oče je bil namreč tudi godec —, bi bilo zaman misliti, da bi šel v pokoj.

Ali vendar se je zgodilo, da je bil Janez Vrabec prisilil svojega očeta, da mu izroči ključe in da sede v zapeček.

Nekoč, po božiču je bilo, ko mu Gobčeva Marjanca, zalo in brhko dekle, hči kmeta v Blagojuši, pogleda v oči in ga presunljivo gleda. Janez pa, ki je zelo ljubil Marjanco, zardi do ušes, se popraska po vratu in reče:

»Zares?«

»Tako je.«

»Kaj sedaj?«

»Oženiti se morava.«

»Kam? Oče še ne misli izročiti.«

»Še ta predpust mora biti, Janez,« je rekla Marjanca. »Še ta predpust, sicer — pojdem v vodo.«

Janez je še nekaj ugovarjal, Marjanca pa je izjavila:

»Janez, še ta predpust! Če si znal pregovoriti mene, da se je zgodilo, boš moral znati pregovoriti tudi očeta.«

To je bila pa težja stvar. Ali hočeš nočeš, Janez se je je lotil.

Tako je nekega večera — po sv. Treh kraljih — rekel, odkašljevaje se:

»Oče!«

Stari Vrabec se je obrnil na krajši nogi — radi nekdanje nezgode je imel eno krajšo — in stopil na daljšo. Zdelo se je, da je zrastel za meter.

»No, kaj poveš dobrega?!«

»Sediva,« je rekel Janez.

Sedla sta za mizo.

Janez se je še enkrat odkašljal. Očividno mu je bilo prav težko. Nato pa je pogledal očeta in rekel:

»Staram se, oče!«

Oče je razumel te besede in ta glas. Odgovoril je hudomušno:

»Tudi jaz se staram.«

Janez pa je dvignil glavo in rekel:

»Izročite mi posestvo, oče!«

Stari Vrabec je položil nogo čez nogo in se nagnil naprej.

»Slišal sem, da hodiš za Gobčevo Marjanco. To je zate preslabotna ženska in premalo težka. Če pa se oženiš po moji volji, pa lahko naredimo še ta predpust. Zakaj, res je, da sem se nagospodaril, in odkar je umrla mati, pogrešamo gospodinje.«

Janez je molčal. Da ga bo oče kar tako po glavi udaril, na to ni bil pripravljen. Odreči se Marjanci sedaj, ko je prav radi nje sprožil ta razgovor, to je bilo nekaj, kar mu je v hipu vzelo vse veselje do posestva. Pa še nekaj. Kako, vraga, da oče ve za Marjanco, ko pa je tako gledal, da bi nihče ne zvedel?

Stari Vrabec je vstal.

»Premisli si in mi povej, kako misliš.«

Ali Janez je bil sin svojega očeta. Položil je svoje dolge, lopatam podobne roke po mizi, v njegovih očeh pa se je svetila odločitev.

»Sedite še, oče!«

Stari Vrabec je vnovič sedel.

»Tak si že premislil?«

»Kaj bom premišljeval. Vi imate prav.«

»Hej, Janez, to je beseda,« se je razveselil stari Vrabec. Čudil se je sam pri sebi, kako da se je sin tako naglo vdal, ali pa morda s tisto Marjanco ni bilo nič resnega? Treba vsekakor preskusiti. Zato je vprašal:

»Pa si pripravljen, da se ta predpust oženiš?«

»Sem, če mi daste gospodarstvo.«

»S tisto, ki bo za našo kmetijo prav?«

»Po Vaši želji, oče. Gospodinje potrebujemo.«

»Ej, fant si, Janez,« je udaril stari Vrabec po mizi.

»Stori tako!«

Janez pa je vprašal z glasom, kakor vprašujočim za nasvet:

»Katero, mislite, da bi zasnuvil?«

»Deklet dovolj, kaj bi iskal! Tu v Trioglovi so kakor cvrtje. Na primer Malново...«

»Katinko?«

»Kajpada... Katinko. Petična bo.«

Janez se je obliznil.

»Zasnuvim jo.«

Čez dva dni na večer je Janez rekel zopet:

»Sedite, oče!«

»No, kaj bo pa danes.«

»Snubil sem.«

»Katinko?«

»Katinko, oče.«

»No, kako? Si dobil?«

»Nisem.«

Kratek je bil Janez v besedah.

»Kako, hudirja, si pa snubil?« se je razjezil stari Vrabec.

»Vzel sem s seboj Matjaža Vrbanovega. On to razume, saj veste.«

»Pa nisi dobil?«

»Nisem.«

Stari Vrabec je grizel brke.

»Kaj pa je rekla.«

»Da ima že drugega.«

»A stara dva?«

»Sta potrdila.«

Nastal je molk. Prekinil ga je Janez, ki je vprašal:

»Katero bi pa sedaj, oče?«

Starec je pomislil, nato je začel:

»V Trioglovi več ne. Bilo bi smešno. Ali v Cegovcih pri Rajnigarju sta dve. Kakor breskvi. Bogata kmetija. Ano, ki je starejša, zasnubi. Mica je še premlada.«

»Daleč so Vam znana dekleta,« se je nasmehnil Janez.

»Kujon si, Janez,« je rekel na pol jezno, na pol zadovoljno oče. »Ampak naj gre s teboj Čeljustov France.«

Tako se je zgodilo.

Pri Rajnigarju so se Janeza lotevali veliki strahovi. Rajnigar je bil namreč pripravljen dati svojo Ano in če bi ne bila trdovratnost Janeza kriva, bi udarili še tisti večer. Ali Janez je zahteval dvesto goldinarjev več, nego je Rajnigar mogel dati, in ni popustil niti pol goldinarja.

Domov grede mu je France to očital. Janez je pa rekel:

»Dvesto goldinarjev za kmeta, ki se ženi, ni tako majhna reč. On pa jih ne potrebuje, ker oddaja hčer iz hiše.«

Drugi dan ga je vprašal oče:

»Kako je pri Rajnigarju?«

»Trdili ste, da je trden kmet. Še dvesto goldinarjev ni hotel pridejati.«

»In se je razbilo?«

»Če hočete, da vzamem žensko in z njo nekaj goldinarjev, grem nazaj.«

»Na našo kmetijo nekaj goldinarjev,« je vzrastel stari Vrabec. »Te ga bi še trebalo, da bi se nam potem vsa Trioglova smejala!«

»Ali kaj naj storim?«

Stari Vrabec je gledal sina.

»Pje ...«

Sin je vzdržal pogled. Nato je stari Vrabec odvrnil oči skozi okno, nekaj zamrmral in rekel:

»Povprašaj pri Žganjku v Bezgušah. Saj poznaš tisto deklino?«

»Ne vem. Zdi se mi, da sem jo videl,« je odvrnil Janez.

Stari Vrabec je zopet gledal sina in zopet rekel:

»Pje ...«

Nato pa dodal:

»Tam torej povprašaj.«

»Povprašam.«

Pri Žganjku pa je bilo skoro enako kakor pri Rajnigarju. Razloček je bil ta, da se je tu šlo za vola. Janez je hotel poleg druge dote namesto krave vola. To pa je starega Žganjka razjezilo:

»Ali si prišel snubit mojo hčer ali mojega vola?«

To se je zgodilo v četrtek.

V petek se ne snubi. Zato tudi očetu ni ničesar omenjal. V soboto pa je bil oče slabe volje, ker ga je razjezila dekla, zato ni hotel o tem govoriti.

Tako je prišla nedelja.

Ob nedeljah je hodil Janez Vrabec k deseti maši kakor vsi fantje, a stari Vrabec kot gospodar k jutranji.

Ali tiste nedelje je prišel stari Vrabec razdražen domov. Janez, misleč, da se še vedno jezi na deklo, je rekel:

»Zakaj se toliko jezite. Vsak človek naredi kedaj kakšno napako, pa gotovo tudi dekla.«

Stari Vrabec je pogledal sina.

»Ne jezim se na deklo.«

»Na koga pa?«

»Na nikoogar,« se je odrezal stari Vrabec in obrnil sinu hrbet.

Ali Janez je zvedel za vso stvar. Starega Vrabca so namreč zbadali, da ima sina, kakor žrd in da se ga vsaka boji za moža. Kako se je vse to razneslo, Janez ni raziskoval, nego samo zmajal s pleči, kot bi hotel reči, da on ne more za to.

Po obedu, ko se je napravljal Janez k večernicam, je rekel:

»Pri Žganjku je spodletelo.«

»Vem,« se je odrezal mrko stari Vrabec.

Janez ga je pogledal:

»Saj Vam nisem še pravil.«

»Pa so mi zato drugi.«

»Kaj pa to druge briga?«

Stari Vrabec, ki je gledal skozi okno, se je obrnil:

»Ali veš, kaj govore ljudje?«

»Kaj?«

»Smejejo se ti.«

»Zakaj?«

Stari Vrabec se je razjezil.

»Bedak.«

Oba sta molčala. Končno reče Janez:

»Oče. Kaj pa če bi vprašal še Rozo Ožjekovo iz Blatinec.«

Stari Vrabec se je vzpel:

»Misliš, da bi te vzela?«

»Poskusim, oče.«

Toliko vdanosti je bilo v teh besedah, da se je staremu Vrabcu milo storilo. Rekel je obžalujoče:

»Zakaj si taka žrd, Janez.«

Janeza je silil smeh, a se je premagoval in rekel:

»Kaj morem zato, oče.«

Stari Vrabec je mahnil z roko in odšel iz sobe.

Pri Ožjeku v Blatincih so sedeli pri mizi. Mladi gospodar Tomaž in žena Zefa ter sestra Roza.

Že od daleč so videli prihajati mogočno postavo Janeza Vrabca.

»Kam pa motovili ta turen,« je rekla Roza, ki je ljubila krepke izraze.

Ali ko se je 'turen' obrnil k hiši, je rekla zavzeto:

»Glej, k nam gre, motovilo!«

Zefa pa je rekla:

»Snubit te gre, Roza.«

Roza ni utegnila ničesar odgovoriti, ker je Janez Vrabec že potrkal in stopil v sobo.

Roza se ni mogla vzdržati smeha, ko je gledala velikana, ki je meril skoraj do stropa. Primeknila je stol.

»Pje, sedi — ker si tako nezgruntano velik.«

Janez je sedel.

Gospodar Tomaž, vrstnik Janezov, je postavil predenj kozarec in natočil vina.

»Pij, pje!«

»A vi drugi?« je vprašal Janez.

»Saj res, Tomaž,« je rekla Roza. »Nalij še nam, da trčimo. Malokdaj se oglašiš pri nas, Janez.«

»Daleč je k vam, Roza.«

»Pa bliže pridi, pa ne bo daleč,« je rekla hudomušno Roza.

Zefa jo je sunila z nogo pod mizo.

»Ali pa ti,« je rekel Janez.

»Meni pa je zares predaleč,« je odvrnila. »Tudi če bi bliže prišla.«

»Zakaj?«

»Ker je vmes Blagojuša.«

»Ti kar odklanjaš?«

»Še prej nego vprašaš,« je rekla in se smejala.

»Zakaj?«

»Ker sedi tu na stolu veliko telo, a njegovo srce je tam v Blagojuši.«

»Ti govoriš samo o Blagojuši.«

»Ker ti to najrajši poslušáš.«

Janez je pil in zmajal z glavo.

»Pametno dekle si, Roza.«

»Zato, ker govorim o Blagojuši?«

»Roza, saj sem vendar prišel sem.«

»Misliš pa na Blagojušo, ker si šel sem grede mimo.«

»Torej se s teboj ne da pogovoriti?«

»Če me povabiš na gostijo, zapleševa.«

Janez je vstal.

»Norca se delaš.«

»Pa Marjanco pozdravi.«

Vsem je šlo na smeh, samo Janez se je držal resno.

»Nesrečen sem,« je dejal in odšel brez pozdrava. Zunaj, pod okni je potisnil klobuk na levo uho in zavriskal.

»Poglej, kako je nesrečen!« se je zasmejala Roza.

Po večerji je rekel Janez:

»Oče.«

»Kaj poveš?«

»Roza me je odbila.«

Stari Vrabec je povesel glavo in gledal na sina izpod čela.

»Kaj naj to pomeni?«

»Da bi šli Vi snubit zame.«

Stari Vrabec je pomolčal, nato pa se razjezil.

»Pje . . .,« je rekel in odšel iz sobe.

Janez je še sedel in težke misli so mu rojile po glavi. Marjanca je nekaj slišala o Janezovih snubitvah in plakala. Stežka jo je potolažil. Ali kaj bo, kaj bo, če oče ostane pri svoji trmi!

V teh težkih mislih je stari Vrabec, ki se je vrnil, zalotil Janeza.

»Kaj tuhtaš?«

»Kaj bi sedaj?«

»Nič,« je rekel stari Vrabec.

»Kako, nič?«

»Tako. Idi in vzemi tisto, katero dobiš. Kaj me briga.«

»A posestvo?«

»V torek se popeljeva k notarju. Ti pa glej, da se oženiš! Dovolj sem se najezil z deklami.«

Janez je vstal in zopet sedel, tako ga je vse to iznenadilo. Stari Vrabec pa je vzel gosli in jel srdit in nejevoljen igrati. Za hip je segel Janez po harmonikah, ulovil takt in igral ves radosten in vesel z očetom.

Čez štiri tedne je bila poroka. Mlada žena Marjanca je prevzela gospodinjstvo. Nevarnost je bila odstranjena in nepremišljeni koraki so bili umiti v skrbeh in v tihih solzah pred odločitvijo.

Stari Vrabec jo je sicer s početka gledal izpod čela in njegove gosli se niso oglašale. Ali nejevolja je počasi plahnela.

Nekoč pa je snel s stene gosli, ubral strune in zaigral neko pesem tiho, kakor sam zase.

Ko pa je nekega poletnega dne prišel v hišo — res da, nekoliko zgodaj — nov gost, majhen in droben, ter z glasnim krikom pozdravil vse, je stari Vrabec spet zaigral. In igral mu je, ko je plakal in ko se je smejal . . .

Pregled slovenske umetnosti.

Viktor Steska.

Langusova doba.

Josip Tominc.

Ob istem času, ko je deloval Matej Langus v Ljubljani, se je širila slava slikarja Josipa Tominca po Gorici in Trstu.

Josip Tominc se je porodil v Gorici 6. julija 1790. Roditelja sta bila slovenskega pokolenja. Oče je opravljal službo mestnega blagajnika. Bil je bogatin, ki je imel v Gorici štiri hiše, zemlje pa toliko, da je po ljudski govorici segala od kapucinskega samostana v Gorici do Gradišča (Gradiškute).¹ Oče je imel dva sina, Josipa in Ivana, ter več hčera. Njegov glavni dedič je bil mlajši sin Ivan, ki pa ni znal dobro gospodariti, zato je polagoma izgubil skoro vse svoje imetje. Sin Josip je obiskoval najprej normalko v Gorici in je že tedaj kazal posebno nagnjenje in veselje do risanja in slikanja; vseh drugih predmetov se pa ni dosti učil, zato je moral skoro vsak dan sedeti v tedaj tako glasoviti »oslovski klopi«. Doma in v šoli se je naučil slovenski, nemški in laški govoriti. Vadil se je v perorisbi in je posebno rad kopiral risbe Rafaela Morghena. Srčno je želel, da bi se mogel v risanju in slikanju temeljiteje izuriti. Sreča mu je bila mila. Njegove risbe so zbudile pozornost Frančiška grofa della Torre, ki je mladeniča bodril k večjemu napredku. Z njegovo pomočjo je šel v Benetke na slikarsko šolo. Tu se je učil nekaj let z vso mogočo pridnostjo. Želja po še večjem napredku ga je gnala l. 1806 v Rim, kjer je l. 1810 vstopil v akademijo di san Luca, ki ji je tedaj načeloval slavní kipar Antonio Canova. Njegov učitelj je bil tu Sabatelli, njegov sošolec pa pozneje proslavljeni Dinelli. O njegovem bivanju v Rimu imamo dokaze v nekaterih manjših delih, ki so se ohranila. Perorisba, ki jo hrani rodbina Vecchi v Gorici, s podpisom: G. Tominz, Roma 1806; posnetek bakrotiska Morghenovega po Van Dyckovi sliki Karla I., angleškega kralja; risba Razdejanje Troje z datumom: Roma 1807. Te risbe hrani njegov vnuk Alfredo Tominz, ravnatelj mestnega muzeja Rivoltella v Trstu. Ta ima tudi nekaj s sepijo in s svinčnikom narejenih risb, pomanjšanih posnetkov nekaterih figur in prizorov iz Rafaelovih fresk v Farnesini.

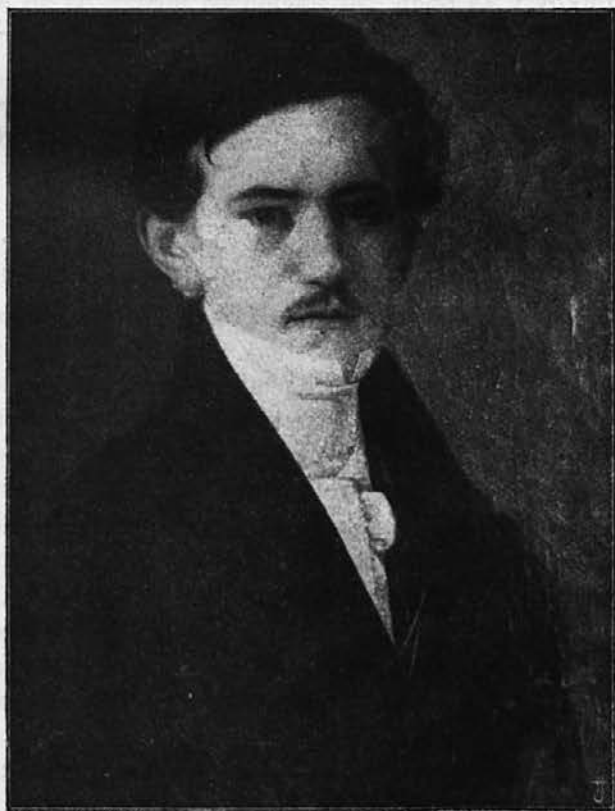
Ko je bival v Rimu, sta ga obiskala oče in brat. Brat je bil nekaj časa lastnik graščine v Prvačini, pozneje lastnine grofa Coroninija. Za grajsko kapelo je naslikal Josip sv. Janeza Krstnika.

Iz Rima ga je ukaželjnost napotila še v Neapol, kjer je dovršil svoj uk in se potem povrnil v Rim. V tej dobi (1817) se je poročil z Marijo Riccijevo.

Prvi sin je bil Avgust (r. 1818), drugi Rismondo. Hrepenenje po domovini ga je vodilo najprej v Gorico, kamor je potem poklical tudi ženo in oba sinova (1824). Potoma je ostal nekaj časa v Florenci, kjer je kopiral več slik uglednih slikarjev v »Galleria degli Uffizi« in v palači Pitti.

V Gorici je začel slikati najprej cerkvene slike. V tej dobi je naslikal veliko sliko sv. Antona za Trst (za cerkev sv. Antona; osnutek hrani njegov vnuk), dalje več oltarnih slik za Gorico, n. pr. Mater božjo za Piazzutto, Križanega za kapucine, Mater božjo za Prvačino in druge.

Ker pa v Gorici ni bilo dosti dela, se je l. 1831 preselil v Trst, kjer je stanoval v »Via San Lazzaro« v hiši »delle Biscie« (kačja hiša). Tu je slikal številne portrete, ki so širili slavo njegovega čopiča na vse strani. V Trstu so tedaj smatrali za posebno čast, če je mogel kdo imeti portret kakega znamenitega slikarja; za takega pa so spoznali Tominca. Zato je v Trstu komaj kaka starejša veljavna hiša, ki ne bi imela portreta iz Tominčeve roke. V resnici je čudovito, koliko portretov je napravil. Pogostoma je dovršil portret v enem dnevu in potem ga je rad posnel še za svojo zbirko. Slikal je vedno alla prima, t. j. da

Josip Tominc: Portret.

¹ Poročilo g. prof. Saše Šantlja.

Josip Tominc: Portret moža z rožo.

je takoj na prvo potezo slikal lokalne barve. Še preden pa so se oljne barve posušile, jih je prevlekel s povlakom; zato so nastali tako mehki, voljni prehodi, ki jih na njegovih slikah občudujemo. Leta 1836 je pristala v Trstu angleška fregata in angleški pomorski častniki so izrazili željo, da bi jih portretiral, seveda v samo kratko odmerjenem času njihovega bivanja v Trstu. Res se je lotil dela in je naslikal vseh 24 častnikov v 24 dneh. Ne smemo pa misliti, da so bili Tominčevi portreti površni; nasprotno, bili so izvršeni čudovito natančno do zadnje malenkosti tako, da lahko zasledujemo nitke na čipkah in razne vzorce na blagu. Zato so ti portreti znameniti tudi za spoznavanje noš dotične dobe. Imel je poseben dar, da je znal takoj pogoditi dušo portretirančeve in jo izraziti na sliki jasno, kakor bi te osebe pred nami živele. Za ozadje uporablja Tominc večkrat pokrajine z bolj temnimi barvami; včasih okraši ozadje s pisanimi cvetkami; včasih postavi v ozadje stebre ali zaveso ali ob strani vazo na marmornem podstavku.

Trgovska zbornica v Trstu hrani morda najboljšo Tominčevo delo: Catrarov portret; mestni muzej Pasquale Rivoltello portret slikarja Gatterija, »Circolo artistico« pa portret slikarja Bissona. Razen omenjenega portreta hrani Rivoltella še štiri portrete rodbin Brucker in Oblasser.²

V muzeju »di Storia ed Arte« sta dva portreta družine Prainich: dr. Goracucchi in arhitekt Molari di Macerata, ki je sezidal l. 1801 borzo v Trstu; zato drži portretiranec v roki načrt borze.

Najlepši portreti se nahajajo v zasebnih rokah naslednjih rodbin: Buchler, Pansi, Panfili, Rusconi in

Allodi (ta portret je bil nagrajen l. 1840 na beneški razstavi). Portret zakoncev Stampieri je povzročil toliko občudovanja, da je grof Girolamo Agapito zložil slikarju na čast sonet. Dva portreta ima slikarjeva vnukinja gospa Pogatschnigg. Dalje so znani še portreti rodbine Sbruglio iz Udine (dva rodna prednika); gospe Schmart, ki je bil razstavljen na italijanski razstavi v Florenci (1911) in prodan na Dunaj starinarju Fr. Maloti; rodbine Sandrin, last rodbine Pellegrini, itd.

Ohranjen je tudi slikarjev avtoportret: slikar, oblečen v rimsko obleko, skupaj z bratom v modni obleki, poleg njega lovski psi. Zanimiva sta portreta Joahima Murata, naslonjenega na top, in črnogorskega kneza vladike Petra Petroviča z napisom: »al Rev. Pietro Petrovich, arcivescovo di Montenegro«. Vladika ima na obrazu srago, bržkone spomin na bojno rano. Portret njegovega sluga-črnca pa je šel naposled v San Francisco. Portretiral je tudi člane rodbin barona Reyer, barona Sartorio, pl. Eisner-Eisenhof, Opnich, Rossetti in več generalov.

Tominčeva žena je umrla v Trstu. Starejši sin Avgust se je posvetil očetovi umetnosti in se je visoko povzpел; mlajši Rismondo pa glasbi in je postal izvrsten pianist.

Iz Trsta se je preselil Tominc sam najprej v Gorico (1855), pozneje v Gradišče, na letovišče svojega brata. Slikal je z veseljem do pozne starosti, dasi mu je vid opešal tako, da ni več dobro barv razlikoval. Zato nekatere njegovih zadnjih slik niso popolnoma harmonične, ker prevladuje zlasti rumena barva.

Umril je v Gradišču 24. aprila 1866 in je tudi ondi pokopan. Poleg grofa Girolamo Agapito so zložili nanj pesmi tudi Capodaglio in drugi. V Gorici so 40 let po njegovi smrti imenovali ulico po njegovem imenu.

Tominc je bil dobrovoljec, vedno vesel, duhovit. Rad se je šalil. Neredko je bil gost v samostanih in je slikal tudi prizore iz njih. Ena taka slika, ki je predočevala samostansko obednico, je bila z drugimi slikami prodana v Buenos Ayres v Argentiniji. Majhen posnetek te slike, »Refettorio dei Capuccini« imenovane, hrani Sandrin. Tudi vnuk Alfredo Tominc hrani še nekaj načrtov teh žanrskih slik. Slika »Otroci se igrajo z miško« je bila prodana v Ameriko. Slika »Mano ostricario« (Palček z ostrigami) je zbudila pozornost na razstavi italijanskih portretov v Florenci 1911. Slika je iz l. 1842.

Kakor je v Trstu veliko število Tominčevih portretov, prav tako jih je mnogo tudi v Gorici in okolici, zlasti po graščinah grofov Attems, Lanthieri, Strassoldo itd.; v goriški deželni hiši imajo portrete treh vladarjev: Franca I., Ferdinanda in Franca Jožefa I. Portret slikarjevega očeta (90×75 cm) in sliko sv. Lucije hrani gospa Ida Gorian v Gorici. Šest portretov je v goriškem muzeju: 1. lastni portret sli-

² Catalogo, št. 90, 107, 111, 315; št. 394 je Giuseppe Gatteri.

karjev, 2. mlinarja Ignacija Furlanija iz Dornberga, 3. Furlanijeve soproge, 4. goriškega nadškofa, 5. portret neznanega gospoda, 6. portret deklice s svečo, ki je uprizorjena tako, da ji sveti luč skozi prste. V skladišču je shranjena še Tominčeva mladostna slika: cesar Franc I.³

Za Gorico so važne Tominčeve cerkvene slike. Znale so: v stolnici Mati božja s sv. Hilarijem in Tacijanom, 1825, in Vnebovzetje Marijino, ki je lepa kopija po Gvidonu Reniju; pri kapucinih Marijino vnebovzetje; v semenišču Mati božja; v bivši pokopališki kapeli Kristus na križu; na Piazzutti sv. Erazem; v Schönhausu sv. Anton; v Prvačini sv. Nikolaj in Žalostna Mati božja; v grajski kapeli pri Prvačini sv. Janez Krstnik; v Dornbergu Kraljica sv. rožnega venca; v Kamnjah Mati božja; v Ogleju podoba na stranskem oltarju; v cerkvi sv. Marka pri Sv. Luciji sv. Alojzij, ki ga je cerkvi zapustil župnik Alojzij Carli; v Sovodnjah slika Marija v velikem oltarju. Dalje so Tominčeve slike v Podlakah, v Korminu (2), v Kanalu (2), v Gradišču pa celo pet. Novice⁴ so l. 1860 pisale o teh slikah: »Pet velikih podobščin, katere je slavnoznani slikar g. J. Tominc, naš domorodec in sosed, pri tej priložnosti cerkvi daroval, ostane kot spomenik njegove velike darežljivosti. Tudi je veliko sliko, ki pod stropom cerkev diči — Marijino vnebovzetje — prenovil in prestvaril.« Sliko sv. Antona v cerkvi sv. Antona v Trstu smo že omenili.

Katalog starinarja Fr. Malota na Dunaju je naznanil 28. januarja 1918, da sta ondi naprodaj dva Tominčeva portreta: 1. mlada deklica (45×35 cm), 2. dama s črnim oglavnim robcem (46×37 cm) okoli 35 let. Oba portreta sta slikana z oljnimi barvami na karton. Izraz obeh portretov je čudovito naraven dokaz o veliki sposobnosti tega umetnika.

Po Kukuljeviću je bival Tominc nekaj časa tudi v Ljubljani, in sicer pred Langusovim odhodom v Ita-

³ Poročilo g. dr. Fr. Mesesnela.

⁴ Novice, 1860, 347.

lijo, torej okoli 1824. Kukuljević namreč pripoveduje, da je Langus po povratku z Dunaja v Ljubljani slikal sobe, ker je vse boljše delo prevzel Tominc. Langus se je s Tomincem seznanil in začel njegove slike posnemati. S tem je postal občinstvu znan in je dobil toliko naročil, da je delo težko zmagoval.⁵ Doslej še ni bilo mogoče najti sledu o Tominčevem delovanju v Ljubljani, pač pa hrani gospa Adela Skaberne lepo sliko Ane Schrey pl. Redlwerth, roj. Židan (78×66 cm), ki jo je napravil Tominc, ko je šla gospa Schrey v Prvačino na trgateg.⁶

V Narodnem muzeju v Belgradu se nahaja portret, ki predočuje mladega sentimentalno gledajočega moža s pokonci štrlečim ovratnikom. Slika meri 50×63 cm in je signirana.⁷

Josip Tominc je bil slovenskega rodu, je bil rojen v Gorici, je umrl v Gradišču, kjer je tudi pokopan, torej v slovenski zemlji. Bil je torej kri naše krvi, zato je prav, da se ga spominjamo. Razmere so pa nanesele, da se je v Italiji poročil z Italijanko in je tako njegova rodbina postala laška.

Josip Tominc je dosegel visoko stopnjo v umetnosti, posebno pa v portretu, kjer je prekosil vse druge naše slikarje. V zadnjih letih so tudi nemški in italijanski učenjaki postali pozorni na tega izrednega slikarja.⁸

(Dalje prihodnjic.)

⁵ Kukuljević-Sakcinski: Slovník umj. jugoslav., 214.

⁶ Katalog razstave portretne slikarstva, 1925, 37, in poročilo dr. Fr. Mesesnela.

⁷ Poročilo univ. prof. dr. Vladislava Petkovića, upravnika Narodnega muzeja.

⁸ Glej Novice, 1860, 347. — Zgodnja Danica, 1870, 37. — Glas (v Gorici), V. (1875), št. 25—32, P. Mlinarjev. — Der Fr. B. Sedej v »Die katholische Kirche, II., 328. — Bayer, Führer durch die gef. Grafschaft Görz und Gradisca, 67, 93. — Slovenec, 1916, 30. novembra. — Fr. Malota: Katalog z dne 28. januarja 1918, št. 55 in 56. — Angelo von Eisner-Eisenhof v Studien und Skizzen zur Gemäldekunde. Herausgegeben von Frimmel, IV., 1918, 21—22, portret Tominčev pa v I. III., 1918, tabla XLIV, k str. 154. — Livia Rusconi: Giuseppe Tominc v »Il Piccolo della sera di Trieste 11. julija 1923. — V. Steska: Slikar Josip Tominc v Slovencu, 1925, 4. januarja.

Boj z življenjem.

Življenje, ti bridko življenje,
kako si z menoj se igralo,
me toplo in lasálo,
in bilo si sámó trpljenje.

A mirno ti zrem v obraz.
In dasi vse dni trpim,
smejim se ti, to govorim:
Naposled bom zmagal jaz!

Ce vrgel bi bil te od sebe,
smejalo bi se mi ti:
»Preslab je bil, zmagán ležil«
Z življenjem bom zmagal jaz tebel

Ksaver Meško.

Za Cezarja.

Angleški spisala baronica Orczy. — Z dovoljenjem pisateljice prevel Jos. Poljanec.

Prvo poglavje.

Na radost vesoljne zemlje za vekomaj
je ustanovljena gora Sion...

Psalm 48, 3.

In zgodilo se je v Rimu po septembrskih kalendah in ko je Gajus Julius Cezar Kaligula vladal nad cesarskim Rimom.

Cenzor* Arminius Kvirinius je bil mrtev. Umrl je kot samomorivec. Tako se je sramotno končalo življenje, polno izsiljevanja in poneverjanja, in sicer na pritisk javnega mnenja in na ukaz istega

luči razkrili v javnosti propalost, kakršni je bila dotlej celo tedanja propadajoča doba redkokdaj priča.

In tako je vendar naposled prišel konec. Ovadba političnih nasprotnikov, nezadovoljnost sokrivca, ki se je hotel maščevati, srditost množice, vedno željne novic, — in v eni uri je moral mogočni cenzor, strah vseh, bežati iz Rima, da uteče razkačenemu prebivavstvu, ki bi ga raztrgalo na kosce, pripravljeno, da mu pomori še družino, ženske, klijente in sužnje.

Zbežal je v svoje letovišče v Ostiji ob Tirenskem morju. Cesar Kaligula pa, ki je imel največ dobička

Egiptovske kočice ob kanalu nekdanjih Faraonov. (Glej spis str. 32.)

cesarja, ki se je bil sam na debelo okoriščal s hudo delstvi svojega miljenca,

Arminius Kvirinius je bil izvršil vsak zločin, se pogreznil v vsako nravno gnusobo, ki jo je vzbudila samopašna ljubezen do razkošja in njegovo nenasitno poželenje, da bi utešil svojo izmozganost, dokler ga niso izdali njegovi lastni sokrivci in v žarki

* Cesar Caligula (izgov. Kaligula) je vladal nad Rimom in vesoljnim rimskim cesarstvom od l. 37 do l. 41 po Kr. — Cenzorja (samo po dva sta bila v državi) sta imela poleg dolžnosti, da sta ocenjala državljane po činu in imetju, tudi nalogo, da sta dajala v zakup državno carino (cestninarjem!), da sta skrbeli za ceste, templje in državna poslopja. Ob takih finančnih poslih so seveda mnogi brezvestni cenzorji goljufali in odirali ljudi in državo kar na debelo.

od oderuštva svojega ljubljence, je zvalil vso težo svoje nezadovoljnosti na ubežnika, ker ni bil samo tako neroden, da se je dal zasačiti, ampak je tudi Cezarjevo priljubljenost v nevarnost spravil pri ljudstvu in pri vojaštvu. In tako je štiriindvajset ur pozneje izšel cesarski ukaz, da mora nesrečni cenzor svojemu življenju sam storiti konec na način, ki bi se mu zdel najprimernejši, — zakaj patricija, člana rimskega starešinstva, ni bilo mogoče izročiti navadnemu sodišču — in dalje, da naj se imetje Arminija Kvirinija proda javno v korist države in v odškodovanje tistih, kateri so bili od tega izsiljevanca oškodovani.

Tale poslednji izraz, dasi nekam nejasen, je ljudstvu ugajal in nekoliko pomiril splošno razdraženost.

Za nekaj časa je ljudstvo svojemu napol noremu trinogu vrnilo svojo naklonjenost.

Toda ni minilo niti mesec dni, in že je isti cesar izjavil, da je bil vprav on od Arminija najbolj oškodovan in da mora radi tega večji del izkupička od prodaje imetja umrlega cenzorja priti v cesarsko zakladnico.

Za pohištvo Arminijeve palače v mestu in letovišču v Ostiji se je na javni dražbi, ki je trajala tri dni, dobila ogromna vsota. Prodalo se je vse, od postelje s pozlačenimi nogami, na katero so bili položili cenzorjevo truplo po njegovi smrti, do poslednje vaze, ki je krasila stene, in vse do kristalnih čaš, iz katerih so tolikrat pili povabljeni goste. Prodane so bile na dražbi cenzorjeve najljubše opice, udomačene srake,

ki so se v soglasju s prvotnim cesarjevim ukazom morali prodati v Rimu na javni dražbi v korist tistih, ki jih je bil umrl cenzor s svojim odiranjem oškodoval.

In tako je bila devetega dne meseca septembra na Rimskem trgu (Forum Romanum) v bližini govorniškega odra izpostavljena javnosti na ogled množica ljudi, ki so, gosto stisnjeni, v vročini poznega poletnega solnca težko sopli. Okrog njih so se gnetli kupci. Vsak, ki ga je bilo volja in je imel poln mošnjiček, je lahko kupil po svojem okusu.

Ta množica človeških bitij — ne sicer preveč bedna, zakaj položaj sužnjev Arminijevega gospodarstva ni bil napačen — je izvečine začudeno gledala okrog sebe, nekateri celo prav zadovoljno; saj so videli, da so središče splošne pozornosti na Rimskem

V deželi Gosen. (Glej spis str. 32.)

cvetlice iz cvetličnjakov, melone ter zimsko grozdje, ki je zorelo v rastlinjaku.

Zatem je prišla vrsta na sužnje. Bilo jih je nad sedem tisoč, kakor se misli: pisarji in tesarji, nosači nosilnic in kiparji, kuharji in godci, nedorasli otroci, končno nekaj bebcev in pritlikavcev, ki jih je cenzor imel, da so pri obedu med premori goste zabavali.

Večino teh sužnjev so poslali na poglavitna suženjska trga na otok Delos in pa v pomorsko mesto Fazélis v Mali Aziji, vendar je cesar dal izbrati najbolj dragocene dele tega človeškega blaga zase, nemalo izbrancev pa je našlo pot v hiše uradnikov, ki so vodili razprodajo. Tudi država si je prilastila nekoliko stotin koristnih pisarjev, kiparjev in rokodelcev. Vzlic temu jih je ostalo še vedno kakih tisoč,

foru, dočim so doslej živeli vsem nepoznano življenje, ločeni od drugih ljudi.

Bili so tam belci in črnci, kože bele kot slonova kost in črne kot ebenovina, moški in ženske, nekateri pokvečeni malone do brezspolnosti, nekaj pa jih je ugajalo vsakemu okusu. Vsak je imel okoli vratu na zeleni vrvici deščico s popisom svojih poglavitnih vrlin, pa tudi napak, tako da je vsak kupec lahko vedel, kaj sme od sužnja pričakovati.

Med njimi so bili Frigijci s svetlimi kodri in nežnimi rokami, večimi portretnega slikarstva; Numidijci z ebenovinasto kožo in bistrimi, črnimi očmi, bleščočimi se kot temnobarvni rubini, urni na lovu, umejoč ujeti leva in druge divje zveri, tako koristne za rimske gladiatorske igre. Nadalje so bili med njimi Grki,

bledega obraza in omikanega vedenja, mojstri v brenkanju na liri in spremljanju s petjem; temnopolti Hispanci, izdelovavci jeklenih oprsni ploč in izvrstnih mrežnih oklepov, neprodirnih bodalom morivcev; Galci z dolgimi, gibkimi udi in rjavimi lasmi, visoko nad čelom v šop povezanimi, ter Alemani tam od Rena z lasmi, svetlimi kot predivo ter bujnimi in kuštravimi kot levja griva. Med sužnji je bil godec iz egiptovskega Memfisa, čigar umetalno udarjanje na ropotuljo (sistrum) bi priklicalo celo umirajočega nazaj v deželo živih, in kuhar iz Judeje, umejoč pavove jezike tako kuhati v obari, da so se stopili v ustih kot nektar; dalje je bil med njimi belopolt Icenec iz Britanije, več zdravilstva, in neka zamorka iz Numidije, ki je bila nekoč v svoji afriški domovini z enim udarcem svoje mogočne pesti ubila besnečega leva.

Dalje so bili med njimi sužnji, še nedavno pripeljani v Rim iz prekomorskih krajev, ki pa njih vrline in napake še niso bile ocenjene. Ti niso imeli deščic okrog vratu, pač pa so imeli noge pobeljene s kredo. Končno sužnji, ki jim je glavo pokrival grd klobuk iz klobučevine v znamenje, da državna zakladnica ne nudi nikakršnega jamstva zanje; bili so namreč v sužnjosti šele tako malo časa, da se ni še nič vedelo o njih zdravju, njih spretnosti in lastnostih njih značaja.

Nad njimi se je dvigal orjaški govorniški oder (rostra), zgrajen iz mogočnih kosov marmorja v sredi, visoko zgoraj, z bronastim kipom volkulje — predstaviteljice velikega mesta — z razklenjenimi čeljustmi iz kovine in poliranimi zobmi, ki so se svetili na solncu kot smaragdi.

Vse naokoli na trgu (foru) pa so stali krasni templji z bogatimi kipi, pokritimi stebrišči, nežnobelimi stenami kot oblaki, ki jih rahla jutranja sapica nese na zapad proti morju. Pod oboki hodnikov okrog templjev hladne sence, goste in modre, delujoč beli marmor podoben nepravilno sestavljenemu mozaiku iz lazurca; med vitkimi stebri so skrivnostno švigale razne postave, svečeniki v belih oblačilih in sužnji velikega svečenika, bosí in tihi, kakor da zanje ni drevenja in vrvenja na forumu, kakor duhovi, hodeči v bližini grobov.

Nad vsem tem prizorom pa je sevala sijajna barva, kakršno razliva poletno popoldne nad cesarskim Rimom. V višavi se je razpenjal oblok prosojne modrine, iskrec in igrajoč v tisočeri barvah, v smaragdni in modrordeči, rožasti in škrlatasti, ki se bliskovito zlivajo druga v drugo in plešejo skupaj, se oddaljujejo in zopet družijo pred očesom, tako da pogled naposled ne zaznava druge barve kot edinole zlate, ki je z njo vse prožeto.

V daljavi je sanjal kapitol, venčan s templji, dvigajoč svoj božanstvu posvečeni vrh proti nebesnemu svodu, vrh, noseč na svoji trojni rami množico bogov iz kovine, prav na sredi Jupitra Zmagovavca s strelo

v roki, odbijajočo neštivilne odseve svetlobe, ki vid jemlje, drugo solnce, porojeno iz solnca. In proti jugu grič Aventin, zavrt v svoj medlorjav plašč, s položnim pobočjem, pustim, ožganim in posutim z majhnimi kočami iz blata, podobnimi zaspanim očem, mižečim pod preveliko svetlobo.

In daleč onstran Aventina, onstran templjev in palač se vije modri trak reke Tibere, leno tekoče proti morju, tja, kjer rožnobarvna meglica lebdi v zraku in s prosojno tenčico zagrinja prostrano Kampanjo, njene mrzlico (malarijo) povzročujoče močvare in s trstjem pokrite utrdbe.

Vse skupaj veličastna spojina bele, zlate in sive barve in gostih neprodirnih senc, ležečih liki gromonosni oblak na zlatem obzorju; spodaj vrveča množica, slonokoščena, bronasta, črna, vmes tupatam snežnobelo oblačilo ali modrordečkast trak, lesketajoč se v temnih kodrih.

Na prostranem govorniškem odru in okrog njega je že izza rane ure vladal hrušč in trušč, da je kar skozi ušesa letelo. V enem kotu je ždelo na slamnatih štorjah kakih deset, dvanajst pisarjev, ki so delali v nalašč v ta namen pripravljene zvitke iz pergamenta beležke o prodaji in zapiske o izkupičku. Temnopolt suženj, last državne zakladnice, je posloval kot dražitelj po neposrednih navodilih rimskega prefekta. Stal je visoko gori, skoraj v senci zijoče bronaste volkulje; bil je gologlav na pripekajočem solncu; platnena tunika mu je pokrivala pleča in živomodrordečkast trak mu je tiščal črne kodre tesno ob glavi.

Skoraj venomer je vpil v gladki latinščini, a z nekim šepetanjem, ki je lastno afriškim plemenom.

Prefekt, zapovedujoč nad to mešanico človeških bitij, je bil zagorel velikan, čigar korenjaška postava in svetli lasje, ki so se rdečkasto svetili na solncu, so oznanjali, da je tujeja pokolenja.

Prav zarana je bil dospel; njegova nosilnica je stala nedaleč od odra; zavese iz modrordečkaste svile, podobne krvavim madežem na belih in zlatih stenah, so nemirno plahutale v vetru. Okrog nosilnice je stala gruča njegovih sužnjev in služabnikov, on pa je sam samcat stal na najnižji stopnici odra, naslanjajoč se ob marmor, z rokami prekrizanimi nad mogočnimi prsi; pod gostimi obrvmi so se mu senčile globoke oči in v štirioglato čelo so se mu rezale brazde nešteti gub in gubic, ki so dajale vsemu obrazu poseben izraz neukročene volje in divjega ponosa, ki ga nikakor niso mogle omiliti trde poteze krepko zaprtih ustnic niti ne črte močnih čeljusti.

Njegovi liktorji so v majhni razdalji dobro čuvali njegovo osebo; z besedo ali migljaji je vodil potek prodaje, dajal tupatam napotke liktorjem, ki so s težkimi palicami v roki imeli mnogo posla, da so držali človeško čredo v mejah njene staje. Načelnikov glas je bil oster in odločen; latinske besede je izgovarjal z naglasom, ki se mu je komaj poznala tujščina.

Zdaj pa zdaj je na besedo kakega kupca namignil liktorju, naj izbere iz množice človeškega blaga posameznika, ga izvleče iz goste gneče ter ga postavi na stojalo. Takoj se je okrog tako izpostavljenega sužnja zbrala gruča ljudi; skrbno so brali deščico na vratu, velevali, naj se zasučje vseokrog, stopi naprej, nazaj, pokaže zobe in mišice. Medtem pa je Afričan zgoraj na odru na vse grlo in z mnogimi kretnjami poudarjal lepe črte gibkega telesa sužnjevega in govoril na dolgo in široko hvalil vsako krepko mišico njegovo.

Sužnji, na ta način izbrani za razkazovanje, niso bili videti niti ozlovoljeni niti žalostni; izvečine so prav rade volje razkazovali svoje vrline; edina skrb jih je bila, da bi dobili dobrega gospodarja in da bi se vsaj za trenutek rešili liktorjeve palice. Na prefektov ukaz je vsak poknil s členki, pokazal zobe, natezal mišice svoje roke, da so se napele kot strune, prevrnil kozolec, skakal, plesal ali se postavil na glavo, če mu je bilo tako ukazano.

Sužnjice so bile bolj boječe in so imele silen strah pred udarci, zlasti starejše; mlajših pleč pa se palica ni doteknila, ker bi to škodovalo njih lepoti. Lepe deklice iz Korinta ali Kartagine so z dobrodušno preprostostjo razkazovale svoje čare, katerih so se zavedale, misleč, da si s pokorščino najprej utro pot k boljšemu življenju.

Sicer pa prefekt pri izvrševanju svoje dolžnosti ni kazal neusmiljenosti ali zavestne okrutnosti. Ker je bil sam premožen patricij, član senata, odgovoren

edinole cesarju in ker je imel na svojih posestvih in v svoji palači sam vse polno sužnjeve, jih ni niti preziral niti se zgražal nad njimi — smatral jih je pač za potrebne pri upravi najmočnejšega cesarstva vsega sveta.

Bilo jih je mnogo, ki so trdili, da je bil rimski prefekt sam potomec sužnja osvobojenca — vojnega ujetnika, ki ga je bil pripeljal Julij Cezar († l. 44 pred Kr.) s severa, — ki si je bil nakopičil imetje in si kupil svobodo. Res je njegovo ime naznanjalo, da je iz tujega rodu; rekli so mu namreč Taurus Antinor Anglikanus, s priimkom Niger (t. j. Črni), zaradi črnih oči in zagorele polti. Gotovo pa je, da se ni nihče pritoževal, ko je prefekt sklenil, da bo sam nadzoroval razprodajo Arminijeve imovine, ukazane od cesarja v korist države.

Take dolžnosti je vršil že prejšnje čase in nihče ni imel povoda, da bi se pritoževal nad krutim načinom, kako jo je vršil. V tistih dneh razbrzdane samopašnosti in neusmiljenih izbruhov srda je ostal ob takih prilikah vseskozi miren in celo brezčuten.

Svojemu liktorju je velel rabiti palico samo, kadar bi zahtevala potreba, kadar bi se namreč gneča človeškega blaga tako nakopičila na enem kraju, da ne bi kupcev več mikala, ampak jih celo odganjala. Tedaj so na njegovo povelje padale težke vrvice biča brez razlike po bronastih plečih Etiopca ali beli polti barbara s severa; a vendar je dal tako povelje vselej brez znaka krutosti ali strasti, prav tako pa je poslušal krike bolečin brez vsakega znaka sočutja.

(Dalje prihodnjič.)

Sužnji ?

Kaj, o bratje, nas sovražno psujete,
»sužnje« zaničljivo imenujete?
Kdo je suženj? Kdor se odpovedal svetu,
dal slovo življenju v let je mlademu cvetu?
Ki trpi morda skrivaj, a vendar močno
nosi svojo bol, vrši dolžnosti točno?

Ki odmrli je sebi, drugim vsem živi,
ki stoterim blagoslov, pomoč deli?
Ali tisti, ki jim to je vse v zasmeh,
a sami tiče v vseh grehah in strasteh?
Kdo je suženj? Trezno vprašajte srce!
Če je iskra v njem resnice, vam pove.

Ksaver Meško.

Kraška cesta.

(Iz cikla: Kras.)

Topla, tiha in pokojna
kot z zvezdami posejana,
če so zvezde tople misli,
kadar misli name mati.

Ko se iz tujine vračam
in s stopinjo vsako bliže
sem pretihi, sivi hiši,
se mi zdijo ti mejniki
kakor težke neme misli,
ko sem svojo vas zapuščal.

Naj pozabim te, življenje,
ti opojna, svetla godba,
ki sem ob odprtem oknu
pil te v samotno dušo!

Jaz sem romar — tiha cesta,
moja tiha kraška sestra,
o kakó bi rad govoril
s tabo, da se izpovem ti!

Ali srce mi je bolno,
duša noče govoriti,
da se ne bi v snu vzbudila
od bolesti — moja mati.

Srečko Kosovel.

P I S A N O P O L J E

Po okrogli zemlji.

Politično prebujenje vzhodnih narodov.

Svetovna vojna, ki je tako neusmiljeno prestavljala državne mejnike, je prinesla mogočni Rusiji med vsemi državami gotovo največji notranje-

državni preobrat. Iz prejšnje caristične, najbolj centralistične in imperialistične Rusije je nastala po vojni po revoluciji leta 1917 najbolj decentralistična, sovjetska, boljševiška Rusija, kjer je Marksov sistem socializma izveden do skrajnosti na političnem, gospodarskem in verskem polju. Kljub

vsem izgubam, ki jih je Rusija doživela tekom vojne, je pa vendarle danes ena najmočnejših držav, ki ima besedo pri evropskih velesilah, na drugi strani pa meji z Vladivostokom na velike države daljnega vzhoda, na Japonsko in Kitajsko, in kot posestnica Kavkazije in zahodnega dela Turkestana tudi na Indijo.

Leta 1902 je imela ruska mornarica vaje v Baltičkem morju, katerih sta se udeležila tudi tedanji ruski car Nikolaj II. in pa nemški cesar Viljem II. Pomorske vaje so bile končane, cesarja sta se vsak na svoji ladji vračala v svojo prestolico. S pota pa pošlje nemški cesar Viljem II. ruskemu carju Nikolaju II. sledečo zanimivo brzojavko: »Admiral Atlantskega oceana pošilja pozdrave admiralu Tihega oceana,« rekši, Rusi naj si le skušajo osvojiti Tihi ocean, Atlantskega pa naj mirno prepuštijo nam. Sicer pa je bila tiha želja vseh evropskih velesil: potisniti Rusijo v Azijo. To željo je izpolnjevala že caristična Rusija, to željo izpolnjuje od l. 1917 naprej tudi boljševiška Rusija s tem, da vso svojo politično pozornost obrača na daljni vzhod, kakor da bi menda večji del obljudene Rusije tudi ne pripadal Evropi. Temelj tej svoji vzhodni politiki je položila sovjetska Rusija l. 1918 v Moskvi s posebno spomenico »Zvezze za osvobojenje vzhoda«. V tej spomenici postavlja vsem vzhodnim narodom sledeče politične smernice: zedinjene države Azije, odprava vseh monopolov, koncesij in gospodarskih privilegijev inozemcev v Aziji, popolnoma svobodna trgovina in odprava carine po vsem azijskem ozemlju. Kakor je imela svetovna vojna pri evropskih narodih prebujenje narodne zavesti kot svojo dobro posledico, tako je začela tudi do sedaj speča, Evropi sovražna Azija pod vplivom ruske revolucije vstajati in dvigati glavo. Daljni vzhod vstaja in se pripravlja na pohod proti zapadni evropski civilizaciji v znamenju rdeče sovjetske zastave. Ruska revolucija je zajela skoraj vse azijske narode, razprostrla se je od Črnega morja preko vse osrednje Azije, zapihala preko Tibeta do Kitajske in potrkala na vrata Indije. Vse azijske narode združiti pod sovjetsko zastavo proti evropski kulturi, to je glavni cilj sovetov. Z ustanovitvijo samostojnih muslimanskih republik od Kavkaza

Kitajska péstunja. Na Kitajskem nimajo pestunj. Kuli (postrešček) pride in za malenkostno ceno »pelje« otročiče na sprehod.

Revolucija na Kitajskem: Na cesti v Šanghaju ležijo trupla umorjenih.

pa tja do Mongolije, v katerih vladajo domači sovjeti v federativni zvezi z Moskvo; si je boljševiška Rusija ustvarila most na eni strani čez Kavkaz z Angoro, na drugi čez Perzijo, Afganistan in Tibet z Indijo, Sovjetska Rusija zida torej vso svojo vzhodno politiko na geslu: »Daljni vzhod narodom daljnega vzhoda!«

Ta svoj načrt je začela sovjetska vlada tudi dejanski izvajati. Razveljavila je vse carske pogodbe, po katerih se je razširjal politični in gospodarski imperializem Rusije nad vzhodnimi narodi, in skušala svojim muslimanskim državicam v Aziji dati čim večjo neodvisnost in avtonomijo. Leta 1920 so sklicali v Moskvo poseben azijski kongres, katerega so se udeležili zastopniki skoraj vseh azijskih držav. Ost kongresa je bila obrnjena proti angleškemu kapitalizmu in imperIALIZMU. V posebni spomenici, ki je bila prestavljena na vse orientalske jezike, poziva kongres vse vzhodne narode, naj se dvignejo v sveti vojni proti Angliji. Spomenica se konča s temile besedami: »Pozivljamo vas na sveto vojsko za vašo svobodo in življenje. Vstanite, možje Indije, ki ležite po teptani na tleh, izstradani in usuznjani; vstanite, kmetje Anatolije, ki vzdihujete in krvavite pod trinoštvom krvo sesov; vstanite, možje Arabije in Afganistana, ki ste po zaslugi Angležev odrezani od ostalega sveta! Vstanite proti sovražniku človeškega rodu, proti imperialistični Angliji!«

Za propagando te svoje ideje ima sovjetska vlada na razpolago velikanski agitacijski aparat, da, celo poseben vlak »vostočnyj agitac. pojezd«. Bojni klic agitatorjev je: »Azija Azijatom! Proč s tujci!«

In uspehi te vseazijske propagande? Posebno zadnji čas jih lahko opazujemo skoro po vsej Aziji in Afriki. Narodno prebujeni Mladoturki so že v novembru leta 1922 pregnali sultana s turškega prestola, spremenili vlado v Angori v sovjetsko in odpravili teokratski sistem (duhovno vlado) kalifata. Uspehe te velikanske propagande lahko opazujemo danes v nacionalnem gibanju Mladokitajcev, ki se izraža najbolj v strastnem sovraštvu do Evropecev oziroma do inozemcev sploh, v boju za svobodo angleške Indije pod vodstvom Ghandija, ki ga smatrajo prebivavci Indije kot svojega narodnega rešitelja izpod angleškega jarma, v vstaji Druzov proti Francozom v Siriji, v gibanju afriških muslimanov proti Francozom (Marokol). Vsa Azija, ves Islam, vsi od evropskih vlesil zatirani vzhodni narodi so pokonci, kakor kralja Matjaža vojska dvigajo

glavo in se pripravljajo na pohod. Vzdrnila jih je sovjetska Rusija. Tege vstajenja vzhodnih narodov seveda ne smemo istovetiti z rusko revolucijo l. 1917, ker se revolucija nalik ruski pri večini vzhodnih narodov sploh ni izvršila. Samo to je gotovo, da so si ta azijska plemena pod vplivom ruske revolucije osvojila misel avtonomizma, politične enakopravnosti in nacionalizma, torej sprejela le dobre strani revolucije.

Vzhodni narodi se torej prebujajo in se pripravljajo na pohod proti civilizirani Evropi. Kaj pa, ako se nekoč vsa ta plemena rumenokožcev in zamorcev združijo pod hegemonijo kakega azijskega naroda in skupno mahnejo po nas, belokožnih Evropejcih? Ali je po vsem tem kaj čudnega,

ako se zadnji čas v evropski javnosti tolikokrat govori in piše o »rumeni nevarnosti«?

Azijski narodi so do svetovne vojne živeli v nekem strahu pred evropsko premočjo, niso se zavedali svoje narodnosti, niso si upali vzdigniti svoje glave. Ko so pa med svetovno vojno videli, kako so se belokožci klali in pobijali med seboj na najgrozovitejše načine, so se Azijci kar na tihem navzeli zapadnih običajev in se priučili zapadne vojne tehnike. Vzbudila se je v njih zavest, da tudi oni niso ustvarjeni samo za to, da jih drugi, močnejši narodi samo izrabljajo in uničujejo, zaželeli so si svobodnih dni pod svobodnim solncem. Tako si je imperialistična Evropa — v prvi vrsti seveda Anglija in Francija, ki sta videli v

Povodenj v Murski Soboti: Predrt nasip, po katerem gre železnica.

Povodenj v Murski Soboti: Preplavljena Aleksandrova in Kolodvorska cesta.

svojih azijskih in afriških kolonijah samo pokrajine, ki jih je treba gospodarsko izrabljati, ki sta videli v prebivavcih teh kolonij samo material za svoj nenasitni militarizem, — sama vzgojila nasprotnike, ki ji bodo delali mogoče še velike preglavice.

Duševno življenje povojnih let v Evropi se giblje v znamenju velikega propada naše kulture. Spengler nam je že pred leti napisal knjigo: »Untergang der Abendländer« (Propad zapada). Današnja Evropa drevi z veliko silo navzdol po poti poganškega materializma, ki je zavzel že tudi širše kroge. Krščanski zapad ni več krščanski, ampak v svojih dejanjih naravnost protikrščanski in stoji naravno nižje kot orient. Toda iz teh duševnih razvalin povojne Evrope se dviga ponosno zastava verne mladine, s ciljem, da se oklene z vso svojo dušo Kristusa, da prinese človeštvu notranjo duševno srečo.

Kako se bo neizbežni spopad med vzhodom in zapadom končal, je največ odvisno od Evrope same. Ako nočemo spopada, nam ne preostaja drugega, kakor da opustimo vsako misel na politično zavojevanje in gospodarsko izkoriščevanje vzhoda in sami pomagamo tem deželam in narodom do politične nezavisnosti, jih vključimo v tok splošne človeške kulture, od njih dobro prevzamemo in slabo izločimo, z eno besedo, da uredimo z njimi vzajemne kulturne odnose. Pa bomo vsi bratje — bratje vsi narodi! — Za kaj se bo odločila Evropa?

Matija Munda.

V deželi Gosen.

»In dejal je faraon Jožefu: 'Tvoj oče in tvoji bratje so prišli k tebi. Dežela egiptovska je pred tvojimi očmi. Naseli jih na najboljšem kraju, daj jim deželo Gosen — —.' In Izrael se je naselil v Egiptu, to je v deželi Gosen, in jo je imel v posesti.«

Tako nam pripoveduje sveto pismo v prvi Mozesovi knjigi o naselitvi Jakoba in njegovih sinov v Egiptu.

Kje je ležala dežela Gosen?

Dandanes vemo čisto natančno, da je bil Gosen dvajseta krajina nekdanjega egiptovskega kraljestva. Ležala je v Delti (na ustju Nila), vzhodno od tanitskega Nilovega rokava. Na zapad je segala do Grenkih jezer (do današnjega Sueškega prekopa), na sever do močvirja Menzala ob Sredozemskem morju, na jug do puščave.

Gosen je nepregledna ravnina. Šop dreves, vitka palma, obrisi prstenih

koč, to je edino, kar ukinja ravno črto obzorja. Z juga pa gleda rdečkasto skalovje puščave.

Zemlja je mastna in plodovita. Saj je vsa Delta dar Nila, naplavina tisočletij in tisočletij.

Nekdaj je bil Gosen lepo obdelan in je bogato rodil. Starodavna listina, ki so jo našli v nekem egiptovskem grobu, nam pripoveduje o bogastvu Gosena. V velikih kanalih je dotekala mastna Nilova voda, ki so jo v manjših in najmanjših kanalih in jarkih napeljavali na polja in grede.

Dandanes je obdelan in rodovit le zapadni del Gosena in ozek pas ob kanalu v dolini Tumilat. Turki so imeli stoletja deželo v oblasti, pa so jo čisto zanemarili. Kanali so razpadli, puščava je zasula polja.

Pod angleško vlado se spet pridno dela tod. Kanal nekdanjih faraonov so obnovili. Dolg je nad 320 km in sega od Kaire do Ismailije, kjer se cepi. Ena veja gre na sever do Port Saida, druga na jug do Suez. Z njegovo gosto, rjavo vodo namakajo polja, v njej se kopljejo — in pijejo jo tudi, seve filtrirano in kemično popravljeno. Saj ni nobene druge vode v teh krajih.

Posvetva so last egiptovskih bogatašev, obdelujejo jih pa revni felahi. Naša slika (str. 26) kaže vasico felahov. Koče so iz same prsti, pomešane s slamo. Kamenja tod ni. Oken koče nimajo, večinoma tudi vrat ne. Ena sama luknja v prsteni steni: to so vrata, okna, dimnik, vse obenem. Prepričan sem, da so svoj čas Izraelci tod prav tako stanovali. V orientu se v tisoč letih le malokaj izpremeni.

Polje obdelujejo felahi zelo preprosto. Plug je sestavljen iz treh, ponekod vobče samo iz dveh kosov lesa, pravo »drevo«. Na enem koncu vlečejo mršave buše z značilno sklonjenimi glavami in navzdol zavitimi rogovi, za drugi les drži orač, s tretjim pa rije za silo po zemlji. Brane ne poznajo. Ko je posejano, napeljejo vode iz bližnjega kanala in preplavijo polje. Voda usahne in setev je pokrita z mastnim Nilovim blatom. Ko požene, jo še zamočijo parkrat. Žanjejo trikrat na leto. Snope naložijo na kup in poženejo nanje živino, da »izmlati« zrna s kopiti. Vejejo pa enostavno v — vetru.

Tako so kmetovali gotovo že tudi za faraonov sinovi Jakobovi tod.

Ko sem hodil po Gosenu, se mi je zdelo, da listam po Mozesovih knjigah —

Dr. A. Jehart.

Strašna povodenj v Prekmurju.

V dnevih 12., 13. in 14. novembra 1925 je glavna prekmurska reka Lendava zaradi deževja strašno in silno hitro narastla, da je kar hipoma planila čez bregove in nasipe ter poplavela vso Mursko Soboto in stala skoro povsod dva metra visoko, odtod se je valila voda proti Dolenji Lendavi in zalila nad polovico mesta. Seveda je divjala povodenj povsod po njivah in travnikih in po vaseh. Več občin ima na stotisoče dinarjev škode. Po uradni ugotovitvi je bilo nad 400 oralov rodovitne zemlje štiri dni pod vodo. Najgorje je bilo seveda v Murski Soboti, kjer je voda porušila 12 hiš, 20 pa tako poškodovala, da niso več za stanovanje, dokler jih ne popravijo. Utonilo je krog 300 prašičev, nekaj krav in več drobnice. Po kletih so uničene vse zaloge živil. Tako grozne povodnji Prekmurje ne pomni.

Življenjepisi.

Dr. Fran Detela.

V začetku meseca decembra 1925 je praznoval petinsedemdesetletnico svojega rojstva odlični slovenski pisatelj, ki ga tudi čitatelji »Mladike« dobro poznajo po povestih »Vampir« (»Mladika«, l. 1921) ter »Kapitalist Rak« (»Mladika«, 1923) — dr. Fran Detela. Hvaležnost za njegovo lepo plodorno književno delovanje, kateremu je ostal zvest do danes, nam veleva, da se ga ob tej priliki tudi mi spominimo.

Rojen je bil dne 3. decembra 1850 v Moravčah; po izvrstno dovršenih šolah v Ljubljani in na Dunaju je bil gimnazijski profesor najprej v Hernalsu (na Dunaju), nato v Dunajskem Novem mestu, končno 1890 do 1906 gimnazijski ravnatelj v Novem mestu na Dolenjskem. Od takrat živi v Ljubljani v pokoju, vedno duševno čil in delaven, zlasti kot knjižničar »Francoskega instituta«.

Dr. Detela je zajemal snov svojim povestim deloma iz zgodovine — tako na primer iz bojev celjskih grofov za roman »Pegam in Lambergar«, iz protestantske dobe za povest »Takšni so« (Dom in svet, 1900), iz Napoleonovih časov za povest »Hudi časi« (Dom in svet, 1894) in za veseloigro »Dobrodušni ljudje« (Dom in svet, 1908) — deloma iz našega sodobnega življenja. Iz kmetskega so vzete vsem dobro znane povesti: »Malo življenje«, »Prihajač«, »Gospod Lisec«, »Novo življenje« (Večernice, 1908), »Tujski promet«, »Svetloba in senca« (Družba sv. Mohorja, 1916), igri »Begunka« ter

»Blage duše«, končno zgoraj omenjeni »Vampir«. Cel niz je povesti iz krogov studiranih ljudi: »Kislo grozdje«, »Trojka« (Dr. sv. M., 1915), »Učenjak« (komedija v treh dejanjih), »Rodoljubje na deželi«, »Žrtev razmer«, »Dobrodelnost« (veseloigra v treh dejanjih), »Oficiala Ponižna zločin« (Koledar Družbe sv. Mohorja, 1920). Mešana družba nastopa v veliki povesti »Sošolci« (Dom in svet, 1911). Iz življenja tovarniških delavcev je povest: »Delo in denar« (Dom in svet, 1910). Torej dolga, dolga vrsta romanov, povesti in dram. Dr. Detela je realist, t. j. slika življenje Slovencev od solnčne, pa tudi od senčne strani. Iz vsake povesti vidimo, da pisatelj — čeprav tega z besedo ne pripoveduje in vsiljivo ne pridiguje — stoji odločno na krščanskem stališču.

V svojem življenju je naš pisatelj skusil že mnogo bridkega: zgodaj mu je umrla soproga Ana (roj. Pogačar, nečakinja rajnega škofa Zlatoust. Pogačarja), potem še dve hčerki v cvetu let (obe že učiteljici). V oktobru 1925 pa je njega doletela nesreča, da si je ob padcu zdrobil kost v kolku tako, da trpi hude bolečine in ne more hoditi.

»Mladika« čestita svojemu odličnemu sotrudniku k redkemu jubileju, želeč, da bi naš slavljenec, ko mu Bog vrne ljubo zdravje, z novimi izbornimi povestmi vzgojeval slovensko ljudstvo.

Jode.

Nove knjige.

Misijonski koledarček za mladino za leto 1926 in **Klaverjev koledar** za leto 1926. Izdala Družba sv. Petra Klaverja za afriške misijone v Ljubljani. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. — V obeh knjižicah so zelo zanimivi spisi ter poročila o delovanju misijonarjev v Afriki in slike iz življenja zamorčkov. Prav toplo priporočamo obe knjižici! Za 5 Din dobiš Klaverjev koledar, Misijonski koledarček pa že za 3 Din. Km.

Izgubljeni raj. Dramatična bajka s petjem v treh dejanjih. Priredil Leopold Turšič. V Ljubljani, 1924. Založila prodajalna K. T. D. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. Vsebina: nezadovoljnost človeka in hrepenenje po tem, kar imajo drugi. Avtor je to snov prav prikupno obdelal in jo zabelil s šaljivimi dogodki, da ti gre na smeh in se obenem zaveš, kako je v tebi tudi nekaj takega kakor v tej bajki. Knjižico priporočamo posebno izobraževalnim društvom, a je tudi kot čtivo za oddih dobrodošla. Stane 10 Din. Km.

Mladika 1926.

V oklicu na naročbo, priloženem decembrski številki, stoji zapisano, da »se Krivogled tudi v letu 1926 ne bo utrudil, še nadalje reševati in s kritično vevnico vejati pridelke vseh tistih, ki bi radi obdelovali našo leposlovno leđino«. Se ne bo utrudil? Kako to ve tisti, ki je oklic sestavil? Mar je Krivogleda vprašal? Krivogled se nič ne spominja takega vprašanja. Če bi ga bil g. glavni urednik vprašal, bi bil izvedel drugačen odgovor. Krivogled ima namreč o tem svojem opravilu, t. j. o tem krtačenju in preševanju raznih pesmic, še vedno mnenje, katero je že večkrat povedal. To njegovo opravilo je prvič nepotrebno. »Mladika« dobi toliko dobrih pesmi, da se ji ni treba loviti za negodnimi. Drugič je to opravilo brezkoristno: znani so nam prvovrstni pesniki, ki niso poznali nikake teorije, nikakega pouka, nikake šole, kakor n. pr. ruski lirik Koljcov ali škotski

Burns, pa so se vendarle uveljavili, zakaj pesnik se rodi, in kdor je rojen, je rojen, kdor pa ni, mu ne pomaga noben pouk. Tretjič je to opravilo zelo kočljivo, časih nenamenoma krivično, zakaj še do danes nima noben narod knjige, ki bi kritičarja učila, kako naj poslano ali že tiskano pesem ocenjuje. (V dokaz besede učnega kritika Walzela, ki je leta 1916 zapisal besede: »Imenujte mi knjigo, ki bi preiskovalcu poezije povedala, kako naj se danes pesniške umetnine loti, da do dna spozna nje vrednost in jo tudi drugim pokaže.« Prim. čas. 1919, str. 188.) Kaj čuda torej, če vsak po svoje mahamo in udrihmo, mesarimo in mrcvarimo, ko nimamo splošno priznanega merila! Četrtoč je to opravilo nevarno, ker si »Mladika« brez potrebe dela sovražnike. Končno — kar je še najbolj žalostno — je to opravilo zelo kruto, neusmiljeno, da, nečloveško! Le pomislite: tako »lepo« pesmico vam naredi mlad »pesnik« (»pesnica«) ter jo pošlje »Mladiki« s trdno nado, da jo bo že v prihodnji številki zagledal na častnem mestu natisnjeno, in s srčnim koprnenjem čaka dne, ko pošta prinese »Mladiko«; namesto tega pa najde svoj »srčni izliv« zadaj pod »Mladikarjevimi odgovori«, ki se jih nekateri tako bojé, da milo prosijo glavnega urednika, naj ne pridejo tja! Kakšno bridko razočaranje! Kakšen bridek meč v srce! Hočete dokazov? Evo vam ga iz najnovejšega datuma! Neka dražestna gospodična (podpisala se je s polnim imenom, želi pa zaenkrat ostati, da se ogne preveliki slavi, pod psevdonomom) »Sonja« nam je poslala naslednje pismo s pesmico.

Povodenj v Murski Soboti: Preplavljena Prečna ulica.

Pismo se glasi:

Veledenjeni g. urednik! Z neizmer-
nim veseljem čitam vedno Vaš prelepi
(prosim, to stoji v pismu! Op. Krivoglj.)
list »Mladiko«. Divim se posebno
krasnim pesmicam. (To boodi zado-
ščenje cenj. sotrudnikom. Op. uredn.)
In nekaj Vam povem: tudi jaz sem do-
bila velikansko veselje za pesnjenje.
Snovi imam vedno dovolj, ker mi ne-
prenehoma kaj na misel prihaja. Imam
že nekaj prav ljubkih pesmic, katere
zapisujem v majhen zvezčič. Vedno
jih gledam in prebiram. Izbrala sem
izmed njih eno najlepših, za katero
Vas prav prisrčno prosim (ahá, zdaj
pride naskok! Op. Krivoglj.), g. urednik,
da bi zagledala beli dan v Vašem (po-
noven časten okrasek izpustimo radi
omejenosti prostora! Op. uredn.) listu.
— Oh, komaj že čakam! Upam, da
se ne bom varala. (Ubožica, kako
zelo se boste! Op. Krivoglj.) Tega si
pravzaprav o Vas še misliti ne mo-
rem, ker vem, da ste tako zelo dobri.
(G. Finžgar že, ne pa Krivogled, gčna
Sonja! Sicer pa ta Vaš stavek diši po
korupciji, podkupovanju! Op. Krivoglj.)
In tudi to dobro vem, da bo bravce
zanimala, ker je res nekaj posebnega.
(O blagor njim, ki jim vera váse ni
vzeta! Op. Krivoglj.) Torej še enkrat
prav iskreno prosim! Oh, da bi že
»Mladika« izšla! — Klanja se Vam
vdana...

In nato »pesmica«!

Pred zimo.

Sablje se bliskajo,
krogle frčé,
zimo že čuti
moje srce...

In te sablje — to so oblaki,
in te krogle — to so meglé,
in ta prazna tičja gnezda,
to je moje bedno srce...

Sablje se bliskajo,
krogle frčé,
zima že vlada
moje srce...

Tako torej pesmica. In kljub temu, da
je po zatrdilu gčne Sonje »ena izmed
najlepših«, ji moramo podpisati smrtno
obsodbo. Kaj ni to kruto? — Kar ne-
kam bojimo se, da bo kdo, ko prečita
to pesem, dostavil, da je Krivogledovo
opravilo tudi škodljivo z narodno-
gospodarskega stališča, ker čimdalje
več ljudi zavaja k zapravljanju časa.
Zavaja, pravim; zakaj vselej, kadar
koža okrtamo, si sto drugih misli:
Lejte si no, saj jaz pa nisem tak, jaz
bi pa vseeno bolje naredil. In gredo
in delajo in se poté...

O drugih doposlanih pesmih pri-
hodnjic.

J. Krivogled.

Naše slike.

Peter Braecke: **Odpuščenje.**
Kipar Peter Braecke se je rodil 4. ok-
tobra 1859 v Nieuportu v Belgiji in
je flamskega pokolenja. Šolal se je v
Louvainu in Bruxellesu in je zaslovel
najprej s svojo marmorno skupino
»Odpuščenje«, ki jo je izvršil l. 1893
in ki je istega leta dobila na razstavi
v Monakovem zlato kolajno. Braecke
spada med začetnike moderne bel-
gijskega kiparstva, ki so družili reali-
stične težnje novejšega časa s klasi-
cističnimi izročili starejših šol in vedno
poudarjali duševno vsebino umetnine.
Tako nam predstavlja »Odpuščenje«
staro, usehlo mater, ki z ljubečim ob-
jemom sprejema izgubljenega sina, ga
z nekdanjo gorkoto pritiska na mate-
rinsko srce in poljublja na lice. V
postavi matere se javlja kiparjeva
zvestoba naravi — to je prava, živa
mati —, v postavi sina pa starejša
klasicistična šola, zakaj ta »izgub-
ljeni sin« se ni vrnil domov shujšan in
obnemogel, marveč kot krasen deček
vitkih in okroglih udov, ki jim ni
poznati prestanega gorja; le klečanje
in sklenjene mladeničeve roke ozna-
njujejo, da gre za odpuščenje otroku,
ki je blodil.

Kip je kupila svoj čas belgijska
vlada in je sedaj razstavljen v muzeju
v Bruxellesu.

Pisatelj Meško častni meščan.

Pisatelj Fr. Ksav. Meško, župnik v
Selih pri Slovenjgradcu, je bil lansko
leto — ob njegovi petdesetletnici —
imenovan od mestno-občinskega od-
bora v Slovenjgradcu za častnega me-
ščana ter mu je bila izročena diploma,
delo akad. slikarja Gasparija v Ljub-
ljani. V sredini diplome v gornjem delu
so tri vile rojenice, ki predstavljajo
slavljenca kot duhovnika (srednja),
kot pesnika (z liro) in pisatelja. Nekaj
niže na levi strani sedi koroška Slo-
venka v narodni noši in bere njegove
spise. Na desni strani v isti višini je
grb mestne občine Slovenjgradec, ka-
tera ga je sprejela v svoji seji 8. no-
vembra 1924 za svojega prvega slo-
venskega častnega meščana. Spodaj
na levi strani je vojvodski kamen na
Gospovetskem polju kot simbol slav-
ljenca in vse slovenske domovine. Na
drugi strani je mesto Slovenjgradec,
ki si šteje v čast, da ima v svoji bli-
žini tako zaslužnega moža. Dalje v
czadju se vidi Urška gora, ob njenem
vznožju pa je cerkev in župnija Sele
(na sliki nevidno), kjer pastiruje pi-
satelj Meško.

Slovniški in slovarski brus knjižne slovenščine.

I. Koštiál.

Pričujoči abecedni zaznamek navaja
pogreške v besedah, oblikah in kou-
strukcijah našega knjižnega jezika.
Upošteva pripovedno prozo od l. 1880
do 1925 in pa politične dnevnikarje od
prevrata do danes.

Kar stoji z a znamenjem *, je s tem
označeno za pravilno, oziroma pra-
vilnejše ali boljše.

-a- neizpahnjen v shr. imenih; n. pr.
v Kruševacu * -vcu; Martinacev
brat * -nčev; iz Šabaca * -bca.

ako v zavisnih vprašanjih * ali; vpra-
šal je, ako sem Hrvat * ali.

akopram, akoprem, akoravno * če-
prav, akoprav, dasi.

antiken * antičen (staroveški).

-at-, prirastek v sklanjatvi moških sa-
mostalnikov na -a * sklanjajo se
kakor riba ali kakor jelen, a
brez -at-; n. pr. Lukatu, z Lukatom
* Luki (-ku), z Luko (-kom).

baršun, baržun (madž.) * žamet.

(na)basati (nemški) * nabi(ja)ti [puško],
natlačiti [pipo, žep, prostor]; nade-
(va)ti [klobaso].

beležka * zapisek.

beležiti * zapisovati.

beležnik * notar.

belokoža (Kersnik) * belokožec.

bengaličen * bengalski.

besomučen (shrv.) * besen, demonski,
obseden.

blagodat (shrv.) * dobrota.

bliščati * bleščati.

blízo * blizu (ker je mestnik starega
samostalnika blíz).

bližnica * -njica (ker je iz pridevnika
bližnji).

bližnji v pomenu primernika * bližji.
Bližnja vas = blizu ležeča (1. stop-
nja); bližja vas = bliže ležeča iz-
med dveh (2. stopnja).

boder (ruski) * čvrst, čil.

bodriti (ruski) * izpodbujati, hrabriti.

bogata žetev, bogata rosa * obilna.
(Bogat je tisti, ki mnogo ima.)

boja, bojati * barva, -ati.

(Dalje prihodnjic)

Nihče ne čuti bolj kot urednik, kako
zelo potreben je »Brus« za skrhanu slo-
venščino, ki jo piše danes toliko ljudi.
Z nerazumljivo lehkomyšelnostjo mnogi
trdovratno vlačijo v pismeno slovenščino
tujke in nepravilne tvorbe, zgrajene v
duhu tujih jezikov. Ker se vprav k »Mla-
diki« zateka največ začetnikov-pisarjev
in je zanje naš družinski list res nekaka
šola, se nam je zdelo nujno potrebno, da
bi razen Breznikovega Pravopisa imeli še
tak »Brus« za napake knjižne slovenščine,
kakor nam ga je zavrtil prof. I. Koštiál,
za kar smo mu iskreno hvaležni. Upamo
pa, da ne samo mi, marveč tudi vsi bravci.
Ko spis izide do konca, ga donatisnemo.
Uredništvo.

GOSPODAR IN GOSPODINJA

O lepem vrtu.

M. Humeck, višji sadjarski nadzornik.

K vsaki hiši vrt!

Malo je naprav, ki bi nudile človeku toliko užitka, kakor ga nudi primerno urejen in oskrbovan vrt. Tu pa ne mislimo zgolj na materialne (tvarne, dobičkonosne) koristi, ki nam jih daje v obliki različnih za vsakdanjo hrano potrebnih pridelkov. (O teh smo že razpravljali v preteklih letnikih »Mladike«.) Prav tako ali pa še bolj pri srcu nam je idealen (duševen) užitek, ki ga lahko imamo od vrta, ako ga temu namenu primerno uredimo in gojimo. Kje pa najdemo toliko prijetnega razvedrila, toliko nedolžnega veselja, pobude, oddiha in zabave kakor na vrtu! Le človek, ki se je popolnoma odtujil materi prirodi in zapravljal ves čut za njene nedosežne krasote, le tisti, čigar srce je prazno ali popačeno, tudi za vrt in njega lepoto nima zmisla. Taki ljudje so pa, hvala Bogu, redki. Premnogim pa je vrt in delo na njem ljubše od katerekoli druge zabave. Saj so v vseh stanih goreči ljubitelji vrtov, ki mnogo žrtvujejo za njih vzdrževanje, ali pa z lastnim trudom skušajo nadomestiti, kar jim gmotne razmere ne dovoljujejo, da bi si kupili za denar.

Poleg materialnih koristi in nena-domestljivega idealnega užitka, ki ga nudi vrt vsakomur, ki ima le količkaj prirojenega čuta za prirodo in njeno večno snovanje, je pa lepo urejevan vrt pri hiši tudi iz estetskih (lepotnih) razlogov vreden vsega uvaževanja. Saj je ni naprave, ki bi tako naravno in tako lepo krasila naše domove in njihovo okolico kakor baš vrt z urejenimi gredicami s pestrim zelenjem in bujnim cvetjem. In prav tako je negovanje vrta najuspešnejše sredstvo za gojitev zdravega estetskega čuta, bodisi pri posamezniku ali v družini ali pri celem narodu.

Ko pa govorimo o idealni lepoti vrta in njega estetskih učinkih, nikakor nimamo v mislih razkošno urejenih vrtov bogatinov ali obširnih mestnih parkov, katerih vzdrževanje, stane ogromne tisočake vsako leto. Ne! To ni za naše namene. Tu se hočemo baviti z domačim vrtom, kakršen naj bi bil pri vsaki hiši in kakršnega si uredimo sami z lastno roko, po lastnem okusu in z razmeroma majhnimi stroški.

Vsak najskromnejši košček zemlje, ki je po nekaterih priznanih načelih urejen, nasajen, primerno obdelan in okrašen, zasluži ime vrt. Vsak tak prostorček v vsej svoji pestrosti lahko nudi svojemu gojitelju od rane pomladi do pozne jeseni več užitka, zabave in razvedrila nego najrazkošnejše urejen in okrašen vrt svojemu bogatemu ljubitelju.

Prepričani smo, da je tudi med bravci »Mladike« mnogo prijateljev in ljubiteljev domačih vrtov. Zato bi utegnili biti marsikomu ustrezno, ako podamo v tem letniku nekoliko pobude in praktičnih navodil, kako je domači vrt urediti, zlasti pa kako ga je krasiti, da bo ustrezal poleg materialnih tudi idealnim in estetskimi zahtevam.

Za zunanjo ureditev vrta veljajo pred vsem sledeča načela:

1. Vrt naj ne bo prevelik. Obsežnost se ravnaj po številu družinskih članov, po delavnih silah in po gmotnih razmerah. V vsakem slučaju pa bomo imeli od manjšega, pa skrbno obdelanega vrta v vseh ozi-rih več užitka nego od velikega, pa površno obdelanega ali celo zanemarnjenega.

2. Zemljišče za vrt imej zavetno, pa solnčno lego. Navadno so vrtovi v ravnini. Nekoliko proti jugu ali jugozapadu nagnjena lega je jako ugodna. Večje strmine niso pripravne. Take lege je treba zravnati s terasami. Kjer je le mogoče, bodi vrt tik pri hiši ali vsaj v neposredni bližini. Vrtno rastlinje povoljno uspeva samo v dobri, rodovitni, vrtni zemlji. Tako zemljo si sčasoma pripravimo s temeljitim obdelovanjem in obilnim gnojenjem s hlevskim gnojem.

3. Vrt bodi ograjen. Za majhne vrtičke velja navadna lesena ograja ali pa žična mreža. Za večje, zlasti lepotične vrtove, pa priporočajo novodobni vrtnarski strokovnjaki žive meje, ki so zlasti iz estetskih razlogov mnogo lepše in učinkovitejše nego plotovi iz mrzlega, mrtvega materiala. Za žive meje prikladne rastline so gaber, beli trn, kostenika in smreka. Posebno lepe so žive meje iz rdečelistnatega češminja. Sadike od nekaterih naštetih rastlin se dobe po grmovju in gozdih ali pa jih kupimo v večjih drevesnicah.

Živa meja ne zraste v enem ali dveh letih. Treba je čakati 5—8 let. Toliko časa pa vrt ne more biti brez ograje.

Zato ga zaigramo začasno z bodečo žico, ki jo pozneje preraste in zakrije živa meja. Taka ograja je neprodorna.

4. Vrt naj bo tako razdeljen, da nudi v celoti prijeten vtisk in da so prostori za posamezne kulture ločeni med seboj. Posebno je treba ločiti prostore za okrasno rastlinje od zelenjadnih gredic. Ena glavna pot in le najpotrebnejša stranska pota, omejena s kakršnikoli obrobkom — to naj bo povsod glavno vodilo pri razdelitvi vrta. Na obsežnejših vrtovih pustimo vedno nekoliko prostora za vrtno trato, kjer gojimo okrasno grmovje in drevje. Prostori za cvetice so obrobne gredice — rabate ob glavnih potih in pa posebne cvetične gredice po vrtnih tratih. Prostor za kompost določimo v najbolj oddaljenem zakritem kraju. Topla greda spada v bližino hiše.

Ker se bomo letos torej bavili zlasti z lepoto vrta, navajamo takoj vsebino bodočih člankov: Kako vrt krasimo? — Eno in dveletne cvetice. — Trajnice (splošno). — Najlepše trajnice. — Čebelnice in gomoljnice. — Ovijalke in vzpenjalke. — Vrtni nagelj. — Rože in vrtnice (splošno). — Najlepše rože. — Lepotično grmovje in drevje. — Vrtna trata.

Ob sklepu vsakega članka pa bomo opozorili na najnujnejše opravke, ki jih mora vsak dober gospodar ali gospodinja izvršiti v dotičnem mesecu na vrtu. N. pr. za januar vprašam:

Ali ste že zavarovali vse mlade jablane pred zajcem, narezali cepiče za spomladno požlahtnjevanje, otrebili drevje goseničnih gnezd, osnažili sadno drevje, namazali debla in poškopili vrhove z arborinom, pognojili sadovnjak z gnojnico in umetnimi gnojili, naročili sadno drevje, divjake in vrtna semena, popravili vrtno ograjo in orodje, plačali članarino za Sadjarsko in vrtnarsko društvo?

O prehrani.

Piše dr. Anton Breclj, zdravnik v Ljubljani.

Uvodni pregled.

Vsakdanjosti ne zanimajo. Kdo se zmeni za solnce, ko nam sije dan za dnevom? Kako redkokdaj opazujemo bujno življenje, ki klije okoli nas v nešteti rastlinah in živalih; kako malokdaj se zavedamo tako mnogovrstnega vršenja v nas samih! Vse to

nam je vsakdanje, znano že iz tistih let, odkar se spominjamo. In to površno poznanje skoroda mori spodbudo, da bi se resneje lotili spoznavati te vsakdanjosti, ko je vendar vse to pestro prirodno vršenje v nas in izven nas sila zanimivo in pomembno, bolj ko kakšne izrednosti v prirodi ali umetno povzročeni pojavi. Kolika čuda tiče že v slednji bilki in slehernem črvičku in najmanjšem delcu našega telesa, čuda, ki jim ni primere v še tako umetelnih tvorbah človeškega duha in človekove dlani! Pravila so vsakdanja, dolgočasna, izjeme pa, ker redkejša, mične.

Med nezanimive vsakdanjosti spada vse ono, kar tvori našo prehrano.

Prehrana je pa tudi velikega gospodarskega pomena za večino našega naroda. Že v predvojni dobi, ko narod na sploh ni živel v tolikih gmotnih stiskah, je bila prehrana tehtna postavka v proračunu vsakega gospodarstva. Takrat že sem prirejal po svoji ožji domovini predavanja o prehrani, ker sem kot zdravnik uvidel, da se naši ljudje hranijo iz nevednosti zelo potratno in kljub temu — slabo. Dandanes pa je gospodarski položaj našega naroda še mnogo težavnejši in prehrana obremenja gospodarstvo širših slojev prav občutno.

Z žalostjo opažamo zdravniki, da je v prehranjevalnih zadevah največja

Kaj in koliko naj je otrok ali starec, bolnik ali zdrav človek, duševni ali ročni delavec, bo tudi razloženo v posebnem poglavju. Največjo pažnjo pa ohranimo onemu vprašanju, kako se prehranimo zadostno brez škode za delo in zdravje, a z najmanjšimi izdatki.

Kdor hoče imeti res kaj prida od teh razprav, naj jih zaporedoma razmišlja, ker brez poznanja prejšnjih ne bo mogoče umeti kesnejših. Priporočam pa jih prav posebno sedanjim in bodočim gospodinjam, ženam in dekletom, ki jim je poverjena častna in težka naloga, da podpirajo našim domovom kar tri vogle. Eden teh voglov je brezdvomno pravilna in cenena prehrana vse družine.

Razprava o prehrani ne more biti zbirka ljubkih pesmi ali kratkočasnih povesti, pač pa bo kar se da poljuden uvod za umevanje telesnih potrebščin našega življenja. Ob tem razpravljanju bomo boljše doumeli prošnjo: »Daj nam danes naš vsakdanji kruh!«

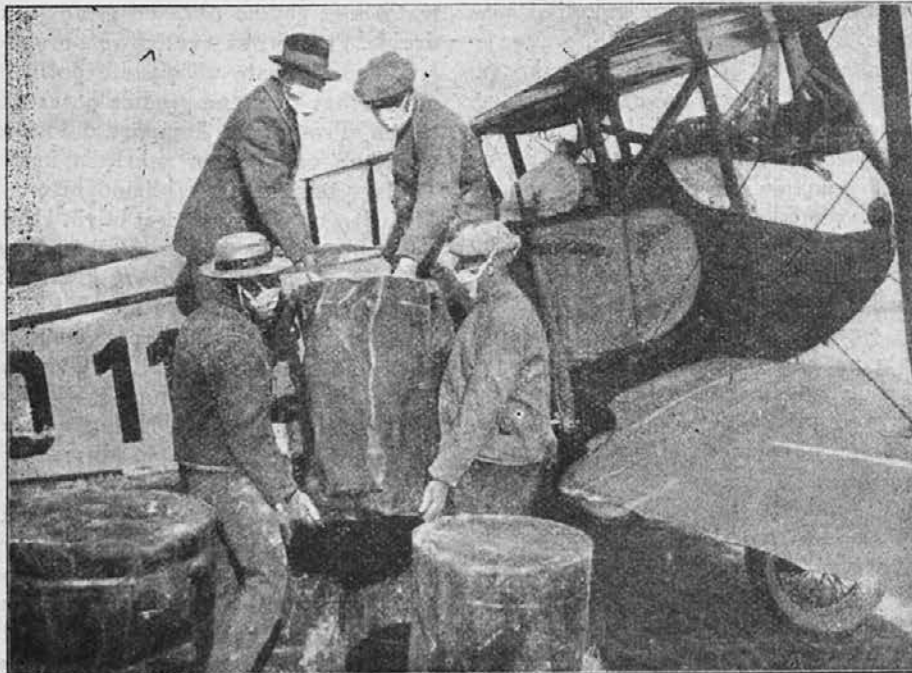
(Dalje prihodnjic.)

Gospodarstvo.

Z zrakoplovom — nad sovražnike gozdov!

Za svetovne vojne smo večkrat slišali, kako so napadli zrakoplovci sovražne postojanke s strupenimi plini, ki jim pač ni mogel nihče ubežati in je bilo to sredstvo izmed najbolj okrutnih in brezsrčnih, ki ga ne prekašajo v tem oziru niti največji topovi in najbolj grozne bombe. V deželi novosti in čudovitih dogodkov in iznajdb — v Ameriki — pa so pričeli uporabljati to grozoto tako, da koristijo človeku. Dobro poznamo sovražnike naših gozdov, posebno gozdov igličastega drevja: smrek, jelk, borovcev, macesnov. Majhni, drobni so ti sovražniki, h r o š č k i so, nežni črvički, gosence, majceni metuljčki: borovčev rilčkar je to in lubadar, ki mogočno in vseoblastno vlada v teh gozdovih in mu ne moreš do živega. Prav težko in tesno je posestniku, ko gleda svoje gozdove in vidi, kako rumenijo stasite in mogočne smreke, kako povešajo veje, kako se sušijo in odpadajo vršički, kako umirajo jeklena debela in mrtvaško štrlijo v nebo. Kos za kosom se suši gozd, izčrpan, izsesan je sok iz živega telesa smrek, jelk, borovcev — in človek gleda in je brez moči in je obupan radi nepregledne poljane smrtne kose, ki seka po njegovem posestvu.

Pa so izumili sredstvo: »S strupom nad sovražnika!« je šel klic. Pripra-

Letalo polnijo s kalcijevim arzenatom.

Jemo to in pijemo ono, kakor zahteva navada, kakor se nam nudi prilika, kakor nam godi; a kdo razmišlja, kaj se vrši v nas ob hranitvi, kakšne hrane nam treba v tem ali onem položaju in v koliki meri? In vendar je vse to zelo važno v marsikaterem pogledu.

Sprejemanje, pretvarjanje in uporablanje hranivnih snovi je bistven del onega vršenja v nas, ki mu pravimo življenje. In življenje samo je pač ona tajna, ki je mislečemu človeku nad vse zanimiva!

Od prehrane same, kakovosti in količine hranivnih snovi je odvisno naše splošno telesno stanje ali zdravje, ki je samo eno, ali pa bolezen, ki jih je nešteto. Primerna hranitev vzdržuje in utrjuje zdravje, pa tudi odpravlja mnoga obolenja; neprimerna hrana izpodjeda zdravje in povzroča raznovrstne bolezni.

nevednost v onih slojih, ki so gospodarsko najšibkejši.

Iz teh razlogov se je rodila zamisel o sklenjeni vrsti razprav, ki naj ponesejo med naš narod vse ono znanje, ki je glede prehrane važno in potrebno. Imamo v našem jeziku že mnogo priobčenega o prehrani, a vse to je po raznih knjigah in časopisih razmetano in nosi znak priložnostnih odlomkov brez zveze. Znanje o prehranjevalnih rečeh je silno napredovalo v zadnjih dveh desetletjih, tudi vojne in povojne stiske so je znatno pospešile in razčistile.

Najprej pridejo na vrsto sestavki o meni snovi in moči v našem telesu, kakšnih in kolikih snovi nam treba v tem ali onem položaju. Za tem bo razmotrivanje o živilih, ki so običajna v naših razmerah, in presojanje njih hranivne vrednosti.

vili so velike brizgaljke na motor in tako obrizgali na daljavo 30—40 m prizadeta drevesa. Pomagalo je — vendar le pri drevju, ki je stalo bolj vsaksebi, kakor pri drevoredu in podobnem. A kako pomagati okuzenemu drevju, ki stoji bolj skupaj in se dotika z vrhovi drug drugega? In so se spomnili letal in zrakoplovov. Napolnili so posebne posode s hudim strupom — kalcijevim arzenatom — ter jih naložili na zrakoplove; dotični ljudje, ki so to delali, so si zavarovali obraz, nos in usta s posebno krinko, razodeli ljudem, kdaj poletijo nad gozdove, da ne bi bilo nikogar v bližino in ne bi umrl od strupa, — in hajdi! — nad drobnega, milijardnega, zakrknjenega sovražnika! Preleteli so prostor, ki je imel 5000 dreves — v 54 sekundah; oblak strupenega dima je šel za njimi kakor ogromna metla. Prišli so čez 46 ur v gozd — in glej, čudo in grozo: sami mrliči na bojnem polju, milijoni in milijoni uničenih ličink leži na tleh, le en odstotek je še napol živih. To je zaleglo — gozd je bil rešen — drevje je zaživelo — sovražnika ni bilo več!

Vse to je danes še v povojih. Pač je preteklo že 10 let, odkar tako rešujejo gozdove, vendar je treba še marsikaj: natančno je treba namreč vedeti, kakšen veter vleče tedaj, da niso ogrožena človeška bivališča, dalje kako visoko mora leteti zrakoplov in v katero smer, koliko vlage je tedaj v ozračju, kakšne vrste je tisti del zemlje in kakšno obliko ima dotični gozd. Vendar pa napreduje človeštvo tako hitro v tem pogledu, da bodo kmalu odstranili te ovire in rešili naše gozdove nevarnosti. Pride čas, ko bo imelo po več vasí po en tak zrakoplov, kakor imajo zdaj mlatilnice in druge poljedelske stroje.

Moda.

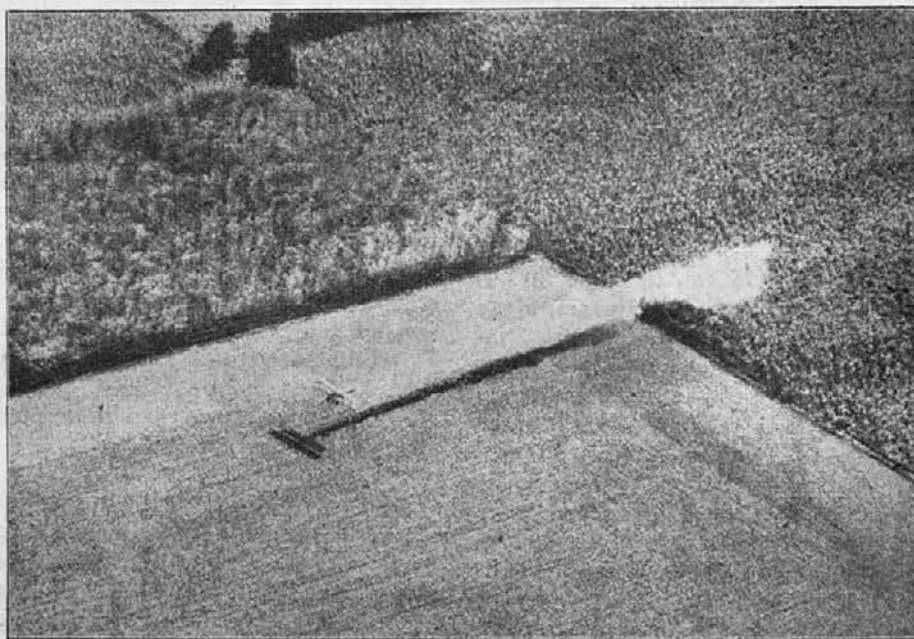
Skrb za obleko.

Oblaciti se moraš vedno stanu primerno. V naših dneh je to težko, ker so plače majhne in jesti je tudi treba. Zato navadno odlašamo z nakupom oblek, še tistih oblek, ki bi jih človek moral imeti, če bi hotel biti oblečen kakor v prejšnjih časih.

Kadar pa kupuješ, kupiš najceneje tedaj, če kupiš najboljšo blago, čeprav je tako blago drago. To velja posebno za moško obleko. Če je blago redko, večinoma iz bombaža, ne drži oblike okoli vratu, pri hlačah se napravijo na kolenih vzbokline, ki se razlezejo in jih kljub likanju ne odpraviš. Če čistiš slabo blago, se vse pretegne in izrabi, ne drži barve in obleka je

cunjasta. Če pa je blago dobro, drži obliko in ga uspešno čistiš in likaš. Tako obleko prekrtaiš z moko čisto krtačo vsak mesec enkrat in jo zlikaš in je spet nova. Likaš vedno po čisti, beli krpi, da se blago ne sveti in da preveč ne trpi. Madeže, kakršnekoli že, izpereš najbolje z navadnim milom, mlačno vodo in krtačo. Bencin, če je še tako čist, pusti navadno svoj madež na obleki, čeprav prejšnji madež izgine.

Kadar kupuješ novo moško obleko, kupi k nemu telovniku dvoje hlač. Navadno je tako, da je telovnik še cel, hlače pa raztrgane in je »obleke« konec. Tako pa nosiš ene hlače nekaj dni, potem obuješ druge, ki so osnažene in zlikane. Tako varuješ s snanjenjem obleko, si vedno čist in pri-

Letalo brizga strupene pline po gozdu, ki ga je napal mrčes.

hraniš z dvojnimi hlačami še eno obleko, ki bi jo sicer moral že kupiti. Imeti moraš tudi vedno dve obleki, da menjavaš in se obleka nekoliko prezrači, spočije. To ni potrata, to je dobro gospodarstvo. Zato kupi obleko že prej, preden stara ni več za rabo. Treba pa je tudi, da nosiš obleko s spoštovanjem in ne posedaš kjerkoli in jo zanemarjaš. In treba je, da je obleka skrbno spravljena v omari, če je ne nosiš, in je očiščena in zlikana. Časa je treba, reda in truda, če hočeš biti v današnjih dneh skrbno oblečen. V snagi in spoštovanju do sebe in svoje obleke pa zmoreš to. Če tako živiš obleki, porabiš vsako leto samo eno obleko ali pa še te ne. In bolje je, da kupiš blago kakor pa že narejeno obleko, in daj dobremu krojaču. Potrebuješ 3·25 m za obleko in dobiš že izvrstno blago po 300 Din meter.

Prav tako je s čevlji. Tudi teh imej vsaj po dva para. Popraviti jih daj koj, ko je luknjica še majhna. Manj stane popravilo in čevljev varuješ s tem. Dobro pa je, če so naši fantje vzgojeni tako, da znajo hiši kaj koristiti. Zakaj se ne uče mimogrede, recimo kot sport, čevljarstva v svoji mladosti? Čas bi jim bil spopolnjen prav v tistih urah, ko človek dela nespametne reči, ker mora pač nekaj početi in ne ve, kaj bi. Saj dekleta tudi studirajo in šivajo obenem. Kaj so fantje manj zmožni in utegnejo samo studirati in ničesar drugega? Ali pa je to delo, važno delo fanta, da poleg studiranja popiva in sanjari? Koliko sto dinarjev bi prihranil oče, ki bi le malo znal popraviti čevlje za

svojo morda obilno družino. (Poznam odličnega uradnika, ki podplati vse čevlje za družino sam, tudi kaj zašije in trdi, da se ob tem delu bolj oddahne od mučnega pisarniškega dela kot na plesu. Le poglejte pravega kmečkega gospodarja! Vse zna narediti: teše, mizari, kolesa dela, grablje, toporišča, zida, beli itd. — vse sam. In taka hiša je vedno založena z dobrim in obilnim orodjem.) Kako pa žena, ki je v pisarni: rodi otroke, šiva, gospodinji in dela še vse drugo! Ali je v tem moška kultura, da žena dela, dela, vas pa ni sram tega njenega garanja, ampak dela?

Z žensko obleko je hudo zaradi mode. Skoraj vsak mesec je druga moda, ne le v obliki; blagovi, svila, nakiti, vse se menjava brez misli, brez gospodarstva, kakor da bi vsaka ženska lahko ustvarjala in pretvarjala zase manufakturne in modne stvari iz

nič kar — v kuhinjskih loncih. Saj je za to naglo izpreminjajočo se modo denarja veliko premalo, za to neresno stvar, ko je toliko resnih potreb v teh težkih, resnih časih! In vendar, če se ne pokoriš vsaj nekoliko modi, si smešna prikazen in nisi za med ljudi. Res je, da je pametna gospodinja zase skromna in gleda v prvi vrsti, da je dostojno oblečen mož in sò čedno oblečeni otroci. Vendar nase tudi v obleki ne sme pozabiti kljub vsej svoji skromnosti. Če se zanemarja v obleki, trpi njen ugled ne le v svetu, tudi doma. Oblečena mora biti lepo, okusno, po modi, teža ne sme prezreti. Dobro je, da je ženska praktična, da zna večkrat čudežno oblačiti sebe z majhnimi izdatki. Dobro je tudi, da šiva sama in prihrani s tem pri množini blaga in pri izdatku za šiviljo. Ali kaj, ko ni zadosti, da bi imela eno obleko! Rabiš vsaj tri poletne: za izlete, za izprehode z otroki, za na trg, to je pralna obleka; eno svileno za navadne izprehode in vsaj eno večerno toaleto. Če imaš vse to, bi bila zadostno oblečena za silo. Pralna obleka je danes zadosti čedna iz krepa. $2\frac{1}{2}$ —3 m potrebuješ, če je široko blago 75 cm, in stane 30—40 dinarjev meter. Če šivaš sama, stane vsa obleka kroj 100 dinarjev. Navadna svilena obleka je danes iz črtaste, pralne svile in stane meter do 100 Din. Ker rabiš $2\frac{1}{2}$ m, te stane obleka, če šivaš sama, do 250 Din. Za večerno toaleto, če si skromna, je črn Crep de Chine najbolj prikladen, da ni treba vsako leto novega blaga in lahko prenorejaš. Stane meter boljšega 300 Din. Če skrbno šivaš, ga potrebuješ $2\frac{1}{4}$ m, ker je širok 1 m. To je izdatek za več let.

Potem rabiš jesenski ali spomladanski plašč in volneno obleko, kostim in vsaj dve bluzi, eno pralno, eno svileno, to je pač najmanj. Če potrebuješ jesenski plašč, je v modi »korakot« in stane 160 dinarjev meter. Potrebuješ ga $2\frac{3}{4}$ m, ker je širok 140 cm. Seveda le tedaj, če si previdna in če šivaš sama. Podloge potrebuješ do $1\frac{1}{2}$ m klota, če podložiš do pasu, če podložiš celega, potrebuješ $2\frac{3}{4}$ —3 m.

Za zimo je najskromnejše, če imaš zimski plašč in volneno obleko. Za zimski plašč je priporočati visok, gladek pliš, ki je sicer zelo drag ali nosiš ga lahko 10 let in še potem porabiš za otroke. Sedaj so mu cene padle. Potrebuješ ga $2\frac{3}{4}$ m, podlage pa 3 m. Dobro je, če daš še med podlogo in pliš do pasu in v rokave vatelin, da je plašč toplejši.

Saj utegneš predelati iz stare obleke novo obliko leto za letom. Seveda kaj malega moraš dokupiti. Ženske obleke

porabiš za otroške bluze, oblekce, predpasnike. Plašč ali kostim porabiš za otroški plašček, oblekce, hlačke. Samo iz krila napraviš že oblekco ali dve, iz navadne vrhnje jope dvoje, troje hlačk za dečke. Iz obnošene žametaste bluze napraviš dva ali tri klobučke, tako da si vsaj glede obleke za majhne otroke brez izdatkov, če šivaš sama.

Težko je dandanes preživljati družino spodobno in uspešno. Vendar to težkočo prestaneš, če delata mož in žena v lepi edinosti za skupno blagostanje. Ne išči vzrokov pomanjkanju samo zunaj sebe, ampak poglubi se vase in poravnaj račune najprej v sebi! Zakaj, kakršen je človek sam, tak se mu vidi tudi svet. Š. S.

Kuharica.

Kakor doslej bo kuharica tudi odsej prinašala času primerne nasvete in navodila. Tako nudi za bližnje novo leto nasvet za svojevrsten šarkelj in za drobne rogljičke; za januar, ker se v tem mesecu največ kolje, prinašamo svinjsko meso, svinjsko meso s hrenom, golaž iz svinjskega mesa; opozarjamo tudi na čaj iz bezgovih jagod. Za februar prinesemo navodila za več jedil, ki se narejajo z ocvirki. Za marec, ko gre trdo za prikuhe, prinesemo nekaj nasvetov za prikuhe.

Čaj iz posušenih bezgovih jagod.

Nalij v lonec 1 liter vode, prideni 2 žlici bezgovih jagod ter pusti, da vre 10 minut. Nato jagode dobro stlači in precedi čaj, prideni sladkorja po okusu in sok iz pol limone in postavi zelo vroč čaj na mizo.

Drobni rogljički.

Stresi na desko 18 dkg moke, 6 dkg sladkorja, 10 dkg sirovega masla in en rumenjaka. Napravi iz tega testo, ki ga razreži na 30 koščkov; zvaljaj za prst dolge, na konceh nekoliko koničaste svaljke, ki jih polagaj na pekačo za prst narazen ter vsakega še na pekači nekoliko zaokroži, da dobi obliko rogljička. Pomaži jih z raztepenim beljakom in povaljaj po vrhu z drobno zrezanimi in izluščenimi mandeljni.

Novoletni šarkelj.

Nalij najprej v skledico 3 žlice mlačnega mleka, prideni mu žlico sladkorja in 1—2 dkg drožja: vse to zmešaj z žlico in postavi na toplo, da vzide. Potem zmešaj v večji skledi $\frac{1}{4}$ litra vročega mleka, dve žlici sladkorja, nekoliko soli, 6 dkg sirovega masla, 2 rumenjaka in pičel liter moke, vse

premešaj, prideni še vzhajani kvas in 2 dkg masti, vse to dobro zmešaj in stepaj $\frac{1}{4}$ ure. Nato prideni nekoliko drobno zrezane limonove lupine in eno pest opranih rozin. Ko si vse dobro premešala, stresi testo v dobro pomazan model, ki ima na sredi cev, in postavi na gorko, da vzide; nato ga pomaži z jajcem in peci v srednje vroči pečici $\frac{3}{4}$ ure. Ko je pečen, ga stresi na desko in še gorkega dobro potresi s sladkorjem.

Kako pripravimo dobro mast za vse leto.

Zreži špeh od prešiča na majhne kocke ali pa ga zmelji v stroju. Vlij v lonec ali kozo za prst visoko vode ali mleka in deni vanj zrezan špeh, nekaj koscev čebule in nekoliko soli. Cvrli špeh najprej na hudem ognju, potem pa na slabšem; premešaj ga večkrat, da se ne prismoji. Ko so ocvirki že rumenkasti, odstavi kozo, da se nekoliko ohladi. Mast precedi posebej v pripravljeno posodo in ocvirke v drugo. Ko mast precejaš, pritisni ocvirke prav na lahko, da ostane še nekoliko masti v njih. Ko devaš ocvirke v lonec, jih dobro potlači in glej, da je na ocvirkih nekoliko masti. Tako ostanejo vse leto zelo okusni in se ne pokvarijo. Ko je mast ohlajena, jo zaveži in hrani na suhem.

Svinjsko meso s hrenom.

Svinjsko meso od križa, prs ali pleč mladega prašiča zreži na kosce, stresi v kozo, prideni nekoliko na kosce zrezane čebule, lovorjev list, nekaj zrn celega popra, nekoliko kisa in toliko vode ali juhe, da je meso pokrito; osoli in kuhaj prav malo časa, da ni premeško. Kuhano meso stresi z juho vred v skledo in potresi povrhu z drobtinami in nestriganim hrenom.

Ocvrto svinjsko meso.

Kos nemastnega mesa od mladega prašiča (20 dkg) potolci, posoli; povaljaj v moki in v raztepenem jajcu in položi v razgreto mast, da se na obeh straneh rumenkasto zapeče.

Golaž iz svinjskega mesa.

Mastno svinjsko meso ($\frac{1}{4}$ kg) zreži na kocke in stresi v kozo, v kateri si razgrela eno žlico masti in zarumenila v njej srednje debelo zrezano čebulo. Prideni ščep paprike in kumne in duši, da se nekoliko zarumeni. (Če je meso starega prašiča, mu prilivaj med dušenjem nekoliko vode, da se zmehča.) Ko se meso zarumeni, ga potresi z žličico moke in zalij z vodo in duši še $\frac{1}{4}$ ure. M. R.

ŠALE IN UGANKE

Za smeh.

Zmota.

Urh Polovnjak je imel za krčmarje kaj plodonosno razvado, da je šel vsak večer zadnji in vsak večer okrogel iz krčme. Nekoč je prešinila okroglost njegovih možgan tudi okolico, da so šle vse hiše ringaraja, toda vkljub temu je srečno prikolovratil do doma. Tik pred njegovo hišo je stal občinski vodnjak, ki je imel prav tak ročaj kot zvonec pri Urhových vratih. Ni čuda, da je mož ob tako burnem hišnem plesu zagrabil za napačnega. Začel je zvoniti, dokler si ni prizvonil »plohe« na glavo. Kričal je na ženo, ali je gluha, ka-li; še kužek Finetelj mu je pomagal, a brez uspeha. Šele ko je ploha umirila ples v njegovi glavi, je spustil ročaj in se zavedel. Streznil se je in žalosten vzdihnil:

»Kaj poreče žena, ko pridem tako trezen domov! Prav gotovo bo mislila, da sem bolan.«

Razlaga.

»Kaj pa pomeni: konsekventen?«
»Konsekventen? To je, da človek ni danes tako in jutri spet tako — ampak da je vedno tako.«

Salomon.

Ona (jokaje): »Gospod sodnik, ta — ta mi je ukral srce...«

Sodnik: »Ali ste sedaj brez njega?«

Ona: »Ni-nisem — ampak — —«

Sodnik: »Torej, zakaj ga dolžite tatvine? Za to ni paragrafa.«

Ona: »On — on se je igral z mojim srcem in se je vnelo — in — oh — počilo mi bo...«

Sodnik: »To pa je druga zadeva. (Tožencu.) Gospod, Vi ste se igrali z rečjo, ki se vname, se celo razpoči — to pa spada pod paragraf. Kazen: dosmrtni zakon!«

On: »Ali bi se ne dala kazen spremeniti v globo?«

Tiskovna napaka.

Smrt mu je ukihnila luč življenja.

Čarodejev kotiček.

Razvedrilu v besedi in črki pridruži »Mladika« letos še ono, kar se nam podaje iz spretnosti rok, bistroumnosti in čudežnih pojavov raznih ved. Tako najdemo v fiziki, kemiji, matematiki, mehaniki mnogotere snovi, ki razveselé in koristijo. Razni predmeti pripomorejo k temu: šibice, kroglice, denar, igralne karte itd. Užitek zabave zavisi od znanja in spretnosti podajavca. Tudi s preprosto igračo in nasedo bo ta znal vzbuditi zvedavost vsega omizja. Resen nagovor in obljubljen dobitok še povečata zanimanje. Upamo, da bo tudi čarodej skrajšal kako dolgo uro zimskega večera ali pa nedeljskega popoldne ob javorovi mizi.

Denar, ki potuje.

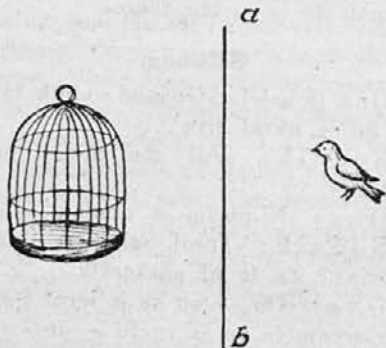
Kako vzameš novc izpod kozarca, ne da bi se ga doteknil? (Orodje izključeno.)

Na pogrnjeno mizo položi novc med dva večja novca in povezni na oba prazen kozarec tako, da je med robom kozarca in prtom odprtina za mali novc. Nasproti malemu novcu strgaj ob kozarcu po namiznem prtu, da izleze novc sam izpod kozarca.

Ptiček v kletki.

Kako prisiliš ptička, da bo šel sam od sebe v kletko?

Nariši na košček papirja prazno kletko in v isti višini nekoliko oddaljenega ptička. Položi vizitko ali trd papirnat trak navpično med obe sliki ($a-b$), nasloni nanjo obraz in glej z obema očesoma v obe sliki. Kmalu zapaziš, da se ptiček polagoma pomika v kletko.

Uganke.

Urednik: Peter Butkovič-Domen, Zgonik, p. Prosek, Italija.

1. Šifrirana brzojavka.

(Miklavž Oskar, Livek.)

Arstk sedo aneb izdej rastia ihbez lsejava izcetr ljažv.

2. Številnica.

(Miroljub, Kočevje.)

$$(8^2 + 3^2 + 2^2 + 1000^2 + 1^2) + (1^2 + 1^2 + 7^2) + (4^4 + 1^3 + 7^3 + 8^1 + 6^3 + 5^3 + 4^3) + (2^2 + 9^4 + 1000^2 + 1^2) = ?$$

3. Družina.

(Stric Jože, Bloke.)

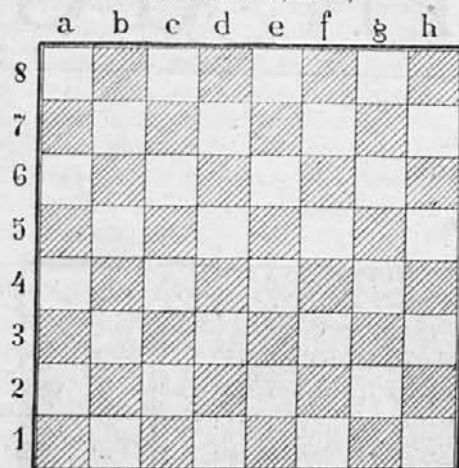
4. Črkovna skrivalica.

(S. O., Sele.)

T · III. (2) · D · VIII. (1) · N · I. (3) · T · III. (2) · D · III. (1) · S · II. (3) · R · I. (3) · D · VIII. (1) · R · I. (3) · Z · III. (2) · U · VI. (1) · I

5. Šah.

(Miklavž Oskar, Livek.)

Beli:

Tb3 × b7
d5 × e6
Le1 × c3
La6 - d3
Ld3 - g6
Sf2 × d1
Sf7 - d8
h2 - h4!
a2 - a4
e2 × d3
d3 × c4
Lg4 - d7
Ld7 - a4

Črni:

Df7 × f3
Lc6 - d5
Lh8 × c3
Tc5 - e5
Td8 - d1
Df3 - f6
h7 - h5
a7 - a6
a6 - a5?
d7 × c6
c6 × b5
Te5 - c5

☞ Kaj povedó poteze?

6. Veznica.

(Domen, Zgonik.)

Kako zvežeš z ravno črto v štirih potezah vseh devet pik, ne da bi odmeknil svinčnik?

7. Božična svečka.

(Domen, Zgonik.)

*tusvetli · sivvelika · kavdalia ·
· žičnana · lenčakko · strmuvo ·
· šnemula · kamemig · čvratko ·
· išavko · očjuše · vepišep ·
· abeta · melič*

8. Hieroglifi.

(Domen, Zgonik.)

Spodnji hieroglifi pomenijo: 1. trg v Sloveniji, 2. vas na Goriškem, 3. in 4. kraja na Gorenjskem, 5. kraj na Notranjskem.

9. Vraza.

(Nace Cuderman, Tupaliče.)

Prvo reka je velika, drugo pokrepi bolnika; zveži s črčko oboje, in povej, kaj to je!

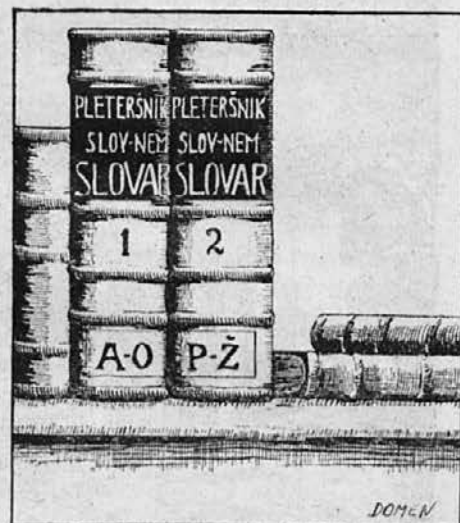
10. Šaljivka.

(S. O., Sele.)

Koliko črk je v imenu: »Anton Medved«?

11. Knjige.

(Domen, Zgonik.)

V knjižničnem predalu sta oba zvezka Pletersnikovega slovarja. Prvi zvezek A-O ima 883 strani, drugi P-Z pa 978+IX strani. Črv začne gristi papir v prvem zvezku na prvi strani in pregreže do zadnje strani drugega zvezka. Koliko strani je preluknjal?

Razpis nagrad.

Za pravilno rešitev vseh uganek: srebrni pribor. Ako bo več rešivcev, določi žreb.

Vse rešitve, tudi iz inozemstva, treba poslati vsaj do 20. januarja 1926 v zaprtem pismu na naslov:

Uprava »Mladike«, Prevalje.